

WERELDSPIEGEL
MEBETDZBIEGEL
WAARNEMEN - WAARDEREN - WAARMAKEN

COLOFON

Het initiatief

De Wereldspiegel is een initiatief van de Nationale Commissie voor Internationale Samenwerking en Duurzame Ontwikkeling (NCDO), en werd op 2 oktober 2003 gelanceerd op de conferentie 'Van Lokale Duurzaamheidspiegel naar Wereldspiegel'. In 2004 zal voor het eerst praktische uitvoering aan het programma worden gegeven. De NCDO heeft na vijf jaar Lokale Duurzaamheidspiegel een nieuw instrument ontwikkeld, gericht op lokale actie en internationale duurzaamheid. De Wereldspiegel maakt het, meer dan de Lokale Duurzaamheidspiegel, mogelijk om op plaatselijk niveau een dialoog op gang te brengen, om verscheidene initiatieven van verschillende soorten organisaties en mensen in beeld te brengen en om eventueel een breed gedragen actie op te zetten. Speerpunten van de Wereldspiegel zijn de ontwikkeling, stimulering, bundeling, uitvoering en het zichtbaar maken van lokale actie en gemeentelijk beleid gericht op mondiale problemen.

De NCDO hecht grote waarde aan lokale initiatieven op het gebied van internationale samenwerking en mondiale duurzaamheid. De acht millenniumdoelstellingen van de Verenigde Naties (VN) neemt zij daarbij als leidraad (zie 'Wereldburgerschap voor de Millenniumdoelen. NCDO Beleidskader 2003-2006', NCDO 2003 en www.un.org/millenniumgoals). De Wereldspiegel heeft banden met de Lokale Agenda 21 en met het streven naar een Lokale Strategie Duurzame Ontwikkeling. Zij bouwt voort op de uitkomsten van de VN Wereldtop over Duurzame Ontwikkeling in Johannesburg. Toen is benadrukt dat de wereld steeds meer een dorp wordt. Activiteiten van de één hebben gevolgen voor de ander, dichtbij en veraf. De wereld van nu daagt ons dus uit om wereldburger te zijn door op lokaal niveau gestalte te geven aan een rechtvaardige en leefbare wereld.

Uitvoering en contactpersoon

De Wereldspiegel is een instrument waarmee iedereen aan de slag kan. De regionale Centra voor Internationale Samenwerking, de COSsen, coördineren de uitvoering van de Wereldspiegel (zie www.cossen.nl). Zij kunnen ondersteuning en begeleiding bieden.

COS Nederland,
Contactpersoon: Ad Bijma
Wijnstraat 237
3311 BV Dordrecht
tel. 078 6390475/fax 078 6390529

NCDO
Contactpersoon: Hanneke van der Aalst
Postbus 94020
1090 GA Amsterdam
tel. 020 5688749/fax 020 5688787
h.vd.aalst@ncdo.nl

Onderzoek

Het voorbereidende onderzoek voor de Wereldspiegel is gedaan door het Universitair Centrum voor Milieuvraagstukken (UCM) in samenwerking met het *Centre for International Development Issues* Nijmegen (CIDIN). Beide instituten maken onderdeel uit van de Katholieke Universiteit Nijmegen.

Vormgeving: Laurant en Bakker vormgevers

INHOUD

Hoofdstuk 1.

Naar een grenzenloze gemeente met de Wereldspiegel	5
1.1. De Wereld als leefomgeving	5
1.2. Waarom een Wereldspiegel?	5
1.3. Het instrument Wereldspiegel	6
1.4. Hoe het handboek gebruikt kan worden	6
1.5. Ondersteuning nodig?	7
1.6. Inhoud en leeswijzer	7
1.7. Suggesties? Laat het ons weten!	7

Hoofdstuk 2.

De mondiale context van duurzame ontwikkeling en de betekenis van lokaal handelen	8
2.1. Introductie	8
2.2. De Millenniumdoelstellingen	8
2.3. De VN conferentie over duurzame ontwikkeling in Johannesburg	9
2.4. De Nederlandse overheid, een nationale en internationale strategie	9
2.5. Lokale actie en coherentie	9
2.6. De Wereldspiegel: waarnemen, waarderen, waarmaken	10

Hoofdstuk 3

Mondiale relaties binnen gemeentegrenzen	12
3.1. Inleiding	12
3.2. De uitdaging	12
3.3. De ontdekkingstocht	13
3.4. Proces en dialoog als centraal gegeven om tot actie te komen	15
3.5. De Verkenningsfase	16
3.6. De analyse fase	27
3.7. De Planning- en actiefase	28
3.8. Het vervolg	29
3.9. Tenslotte: voorbeeldige initiatieven	30

Hoofdstuk 4

Enkele oefeningen voor de bijeenkomsten	32
--	-----------

Hoofdstuk 5

Links	38
--------------	-----------

Bijlagen

1. Interessante websites en adressen	41
2. Lijst van actoren, betrokkenen, interessante instellingen	45
3. De werkbladen voor groepsbijeenkomsten	47
4. Aanbevolen en gebruikte literatuur	54
5. Verklarende woordenlijst	57
6. Vragenlijsten Lokale Duurzaamheidsspiegel	58

NAAR EEN GRENZENLOZE GEMEENTE MET DE WERELDSPIEGEL

Het handboek Wereldspiegel is een middel om mensen bij elkaar te brengen die zich het lot van anderen in de wereld aantrekken. Sommige mensen hebben, doordat zij ergens anders zijn geboren, bijvoorbeeld in Zambia, andere kansen om zich te ontwikkelen. U kunt hier verandering in brengen of u nu als vrijwilliger, als ambtenaar, als onderwijzer of als ondernemer werkt. U kunt helpen hun kansen te vergroten door de keuzes die u maakt. Bij het drinken van een kop koffie of thee of het aanschaffen van een stoel. Of misschien zelfs door met mensen elders op de wereld samen te werken. Bijvoorbeeld met mensen of groepen in de gezondheidszorg, het onderwijs en het bedrijfsleven. Veel organisaties in ontwikkelingslanden zijn op zoek naar partners in Nederland. Veel Nederlanders willen graag een bijdrage leveren aan economische, sociale en ecologische ontwikkeling over onze grenzen heen.

1.1. De Wereld als leefomgeving

In een wereld die almaar kleiner wordt, is het steeds moeilijker een onderscheid te maken tussen het lokale en het mondiale. Landen in Noord of Zuid of waar ook ter wereld zijn onderling meer en meer met elkaar verbonden. Deze ontwikkelingen raken ons direct. We handelen er zelfs naar. Als consument kopen we wereldmuziek, doen we soms boodschappen in toko's, kopen we mango's en andersoortig exotisch fruit of gaan we op vakantie naar verre bestemmingen. Het zijn voorbeelden van wat we globalisering noemen: een verschijnsel waarin mensen, kapitaal, goederen en kennis door voortgaande technologische en politieke ontwikkelingen steeds sneller de wereld over gaan. Dat verrijkt en steeds vaker maken we keuzes waarin we uiting geven aan onze betrokkenheid bij internationale vraagstukken. Bijvoorbeeld onder invloed van migratie leggen gemeenten andere prioriteiten om internationale relaties aan te gaan: steeds vaker gaat een Nederlandse gemeente een relatie aan met een stad in een land waar veel migranten uit afkomstig zijn. Of we leggen als consument een link met de situatie waarin mensen in ontwikkelingslanden werken en leven. We kopen Max Havelaar producten, meubels van hout met het FSC keurmerk (voor verantwoord bosbeheer) en sparen of beleggen op een manier die ondersteunend is voor mens en milieu. Ver weg en toch dichtbij. Het is onze wereld om de hoek waar we te maken hebben met wateroverstromingen en enorme droogtes als gevolg van klimaatverandering. De gevolgen zijn vaak desastreus vanwege het effect op de landbouw en dus op de voedselvoorziening waarbij de hardste klappen in het Zuiden vallen. Daarom zullen we gezamenlijk in actie moeten komen tegen mondiale problemen als klimaatverandering, ongelijke handelsverhoudingen en toenemende armoede. Hoewel armoedebestrijding niet het eerste is waar we aan denken bij duurzame ontwikkeling kunnen we op lokaal niveau wel degelijk bijdragen aan mondiale armoedebestrijding vanuit het perspectief van mondiale duurzame ontwikkeling.

1.2. Waarom een Wereldspiegel?

In 1999 startte de Lokale Duurzaamheidspiegel als meetinstrument voor lokale groepen om gemeenten aan te spreken op haar duurzaamheidsbeleid. Dit meetinstrument is een balans van de inspanningen die gemeenten op het gebied van duurzame ontwikkeling leveren. Het instrument bracht echter inspanningen van organisaties, zoals bedrijven, groepen of individuen niet in beeld. Daarnaast kwam de mondiale dimensie kwam

hierin niet goed uit de verf. In de praktijk blijkt dat de meeste aandacht van gemeenten uitgaat naar duurzame ontwikkeling op de directe leefomgeving hier en minder op de mondiale leefomgeving. De Wereldspiegel brengt hier verandering in door de mondiale context van duurzame ontwikkeling centraal te stellen en door zich te richten op inspanningen van de gemeenschap en niet alleen op die van een gemeente.

1.3 Het instrument Wereldspiegel

De nadruk van de Wereldspiegel ligt dus op versterking van het draagvlak voor internationale samenwerking en duurzame ontwikkeling in de gemeente, binnen het bedrijfsleven (bijvoorbeeld door de nadruk te leggen op ethisch ondernemen en het aangaan van samenwerkingsverbanden met bedrijven in het Zuiden) en binnen diverse maatschappelijke organisaties (bijvoorbeeld sportorganisaties of kunstenaarscollectieven). Het uitgangspunt is dat lokaal beleid mondiaal beleid kan zijn doordat alle lokale inspanningen samen een mondiaal effect kunnen hebben. Dit betekent bijvoorbeeld dat in zowel de afzonderlijke gemeenschappen in Nederland als in het Zuiden er steeds activiteiten worden ontwikkeld die op den duur voor verbeteringen in leefsituaties zorgen.

Vanuit uw gemeenschap bekeken gaat de Wereldspiegel er vanuit dat er binnen uw gemeente al veel gaande is op het terrein van mondiale duurzaamheid. Op verschillende wijzen binden we ons aan de rest van de wereld. Het probleem is dat niet al deze lokaalmondiale banden even zichtbaar zijn. Niet voor de inwoners van een gemeente, maar ook niet voor bestuurders en ambtenaren. Dit komt omdat niemand precies weet wat er allemaal gebeurt en welke initiatieven er plaats vinden op lokaal niveau. Als dit niet bekend is, zullen de inspanningen ook niet zichtbaar zijn.

De Wereldspiegel kan u helpen om alle inspanningen die zich binnen uw gemeenschap afspelen in kaart te brengen. Op de eerste plaats door allerlei mogelijke relaties in uw gemeenschap op te sporen die de link leggen met het Zuiden. Op de tweede plaats door per sector te onderzoeken op welke thema's er een vorm van samenwerking bestaat of in de toekomst mogelijk is. De Wereldspiegel biedt u tot slot handvaten om inhoud te geven aan de samenwerking (die u al heeft of misschien nog tot stand wilt brengen). Dat kunnen relaties in uw gemeente zijn om gezamenlijk in actie te komen om bijvoorbeeld in het Zuiden een project te ondersteunen. Maar het kunnen ook internationale samenwerkingsverbanden zijn bijvoorbeeld tussen een school, vrouwengroep of bedrijf hier en daar. Maar het kan ook best zijn dat u, door het in kaart brengen van uw mondiale gemeenschap, stuit op knelpunten zoals een gebrek aan coördinatie in de gemeente. In een dergelijk geval kunt u samen met de gemeente en andere betrokkenen besluiten tot het instellen van een coördinatiepunt. Het is aan u welke acties u wenst te formuleren en of u dit vast wilt leggen in een zogenaamd actieplan.

Naast het handboek maakt een website deel uit van de Wereldspiegel. De website brengt de lokale initiatieven niet alleen in beeld maar gaat dieper op ervaringen van individuen, groepen, organisaties en gemeenten in. Het is de bedoeling dat vooral de goede voorbeelden aandacht zullen krijgen. Daarnaast zal de website alle ontwikkelingen in beeld brengen en uitwisseling van kennis en ervaring tussen gemeenten mogelijk maken. U kunt er niet alleen terecht voor informatie over ontwikkelingen op het gebied van lokaal mondiaal duurzame ontwikkeling, maar ook voor logistieke zaken zoals subsidieregelingen. Daarnaast vindt door middel van een conferentie één keer per jaar een landelijke ontmoeting plaats van gemeenten in actie en geïnteresseerden.

1.4 Hoe het handboek gebruikt kan worden

Het handboek Wereldspiegel biedt u het gereedschap voor het in beeld brengen van de activiteiten in uw gemeente op het terrein van internationale samenwerking en duurzame ontwikkeling. Dit handboek gaat in op de thematische uitwerking van duurzame ontwikkeling en internationale relaties, de identificatie van de

sectoren en methodes die kunnen helpen om tot een actieplan te komen. De informatie in het handboek is zodanig beschreven dat betrokkenen in principe zelfstandig met het proces aan de slag kunnen.

1. Bent u pas op vakantie geweest en heeft u in het Zuiden contacten opgedaan waarmee u iets wilt? Dan kan het handboek u helpen om met behulp van de werkbladen te verkennen wat er allemaal speelt in uw gemeente. Wellicht vindt u gelijkgestemden die samen met u actie willen ondernemen. Bijvoorbeeld een subsidieaanvraag indienen bij een organisatie of vragen stellen aan uw gemeente of een bedrijf.
3. Bent u werkzaam op een school of in een ziekenhuis, in de sport-, kunst- of cultuur sector, of in het bedrijfsleven? Wellicht zijn er meerdere organisaties of groepen in dezelfde sector te porren om samen met u na te denken over actievormen. Maar misschien ziet uw netwerk er wel heel anders uit en besluit u juist met een aantal anderen buiten uw eigen sector te kijken wat er aan actie mogelijk is. Of vindt u het interessant om juist in samenwerking met jongeren en migranten de mogelijkheden tot actie verder te bespreken.
4. Bent u werkzaam als ambtenaar bij de gemeente of een stadsdeel? Wellicht zijn er meerdere ambtenaren direct betrokken bij het beleid rondom mondiaal duurzame ontwikkeling. Te denken valt aan de ambtenaar energie, klimaat, verkeer en vervoer, welzijn of internationaal beleid. Mogelijk ziet u wat in een kerngroep van ambtenaren die gezamenlijk de mogelijkheden onderzoeken om met andere actoren in de gemeente een lokale strategie voor duurzame ontwikkeling uit te werken resulterend in een actieplan. In dit actieplan zou dan de nadruk kunnen liggen op de mondiale dimensie van duurzame ontwikkeling. Een hulpmiddel kan zijn om een voorstelling te maken van uw gemeente als een echte Wereldgemeente in het jaar 2015. Om een idee te krijgen van uw huidige aandeel in duurzame ontwikkeling zijn de vragenlijsten van de lokale duurzaamheidspiegel toegevoegd, die u geheel naar eigen goeddunken hiervoor kunt gebruiken.

1.5 Ondersteuning nodig?

Naarmate er meer mensen, groepen en organisaties in het spel zijn betrokken zal het proces meer ondersteuning van buitenaf vragen. Een COS (Centrum Internationale Samenwerking) in uw regio kan u begeleiden als u de Wereldspiegel uit wilt voeren. Voor vragen of opmerkingen over dit handboek kunt u bij een COS terecht.

1.6 Inhoud en leeswijzer

De Wereldspiegel is nieuw. De NCDO hoopt dat dit handboek u de mogelijkheden biedt om u in te zetten voor een betere wereld. U kunt dit handboek als volgt lezen: In hoofdstuk 2 staat meer over de context van de Wereldspiegel. Het bevat een analyse van de huidige ontwikkelingen waarna u in hoofdstuk 3 wordt uitgenodigd te starten met een zogenaamde ontdekkingstocht in uw gemeente met behulp van de Wereldspiegel. In een stappenplan staat hoe op verschillende manier relaties te leggen zijn binnen gemeentegrenzen met de rest van de wereld. Vervolgens wordt beschreven hoe u toe kunt werken naar een gezamenlijk actieplan. Hoofdstuk 4 biedt een aantal werkvormen die u hiervoor als ondersteuning kunt gebruiken. Hoofdstuk 5 bevat een overzicht waarin een link wordt gelegd tussen de wereldspiegel en andere programma's. In de bijlage treft u tot slot de vragenlijsten van de lokale duurzaamheidspiegel aan.

1.7 Suggesties? Laat het ons weten!

U heeft de eerste versie van het handboek Wereldspiegel in handen. Bijdragen van u worden bijzonder op prijs gesteld, zodat op basis van uw ervaringen nieuwe informatie aan het handboek kan worden toegevoegd. Heeft u opmerkingen, tips en suggesties, laat het ons weten.

DE MONDIALE CONTEXT VAN DUURZAME ONTWIKKELING EN DE BETEKENIS VAN LOKAAL HANDELEN

2.1. Introductie

De Wereldspiegel onderstreept de essentie van lokaal handelen voor de behartiging van mondiale belangen. Deze mondiale belangen gaan over het zeker stellen van een leefbare wereld voor toekomstige generaties. Hierin ligt de kern van duurzame ontwikkeling. Dit hoofdstuk gaat in op de context en de betekenis van het begrip duurzame ontwikkeling.

2.2. De Millenniumdoelstellingen

De Verenigde Naties (VN) hebben in 2000 hun voornemen bevestigd om wereldwijd te werken aan een klimaat waarin duurzame ontwikkeling en armoedebestrijding de hoogste prioriteit hebben. Dit resulteerde in het formuleren van de zogenoemde Millenniumdoelstellingen. Deze Millenniumdoelstellingen vatten kort de afspraken samen die in de jaren negentig tijdens allerlei conferenties van de VN zijn gemaakt. In totaal zijn acht concrete kwantitatieve doelstellingen geformuleerd waarin het streven om internationale partnerschappen voor duurzame ontwikkeling op te richten, is vastgelegd.

Acht Millenniumdoelen van de VN:

1. Het aantal mensen dat in extreme armoede leeft, moet in 2015 ten minste tot de helft zijn teruggebracht ten opzichte van 1990.
2. In 2015 moeten alle kinderen in alle landen basisonderwijs hebben gevolgd.
3. Vooruitgang naar gendergelijkheid en de empowerment van vrouwen moet worden gerealiseerd door ongelijkheid van genderparticipatie in het onderwijs te elimineren voor 2005.
4. De sterftecijfers van kinderen onder de 5 jaar moeten in 2015 in elk ontwikkelingsland zijn teruggedrongen met tweederde ten opzichte van 1990.
5. Het niveau van moedersterfte moet in 2015 in elk ontwikkelingsland zijn teruggedrongen met driekwart ten opzichte van 1990.
6. Voor het jaar 2015 zal een halt worden toegeroepen aan de verspreiding van HIV/AIDS, malaria en andere ziekten.
7. Waarborgen van een duurzaam milieu voor 2015 door het integreren van duurzame ontwikkeling in nationaal beleid en programma's, het keren van het verlies van natuurlijke hulpbronnen en halvering van het aantal mensen zonder toegang tot veilig drinkwater. Voor 2020 moeten de levensomstandigheden van ten minste 140 miljoen bewoners van krottenwijken aanzienlijk zijn verbeterd.
8. Er wordt een mondiaal samenwerkingsverband (partnerschap) voor ontwikkeling gesloten, met afspraken over *good governance*, en de ontwikkeling van een open en eerlijk, voorspelbaar, *rule based* en non-discriminatoire handels- en financieel systeem, een oplossing van het schuldenvraagstuk en de overdracht van nieuwe technologieën.

2.3. De VN conferentie over duurzame ontwikkeling in Johannesburg

De belangrijkste doelstelling van de VN conferentie over duurzame ontwikkeling in 2002 was de integratie van duurzame ontwikkelingsdoelstellingen met armoedebestrijding. Dit leidde ertoe dat speciale aandacht is gegeven aan de thema's water en sanitaire voorzieningen, energie, gezondheid, landbouw en diversiteit, en aan de overkoepelende doelstelling van armoedebestrijding zoals geformuleerd in de millenniumdoelstellingen. Het betreft hier de zogenaamde WEHAB thema's die ook niet eerder expliciet werden genoemd in de millenniumdoelstellingen maar nu wel in de context van armoedebestrijding worden opgenomen in de Johannesburg verklaring van de wereldtop over duurzame ontwikkeling. Een andere uitkomst van deze wereldtop is de opzet van 'partnerschappen' voor duurzame ontwikkeling tussen overheden, particuliere bedrijven, onderzoeksinstellingen en maatschappelijke organisaties. Dit begrip 'partnerschap' is relatief nieuw. Gedacht moet worden aan initiatieven van de particuliere sector, bijvoorbeeld de water- gezondheids- of energiesector, die aanvullend zijn op datgene wat een overheid reeds doet aan duurzame ontwikkeling. Een belangrijk aspect hierin is dat er in samenspraak met belanghebbenden afspraken worden gemaakt over te nemen maatregelen. De nadruk ligt hierbij op capaciteitsopbouw en waar relevant op de transfer van 'technology' en het mobiliseren van nieuwe middelen.

Dit concept betekent dus een verschuiving van de rol van nationale overheden naar een grotere rol voor de particuliere sector in het verschaffen van basisbehoeften zoals water, gezondheidszorg en energie. Het komt erop neer dat nationale overheden in de toekomst steeds meer een faciliterende rol gaan spelen in duurzame ontwikkeling. Daarbij is een vertaling naar een nationale strategie voor duurzame ontwikkeling van groot belang.

2.4 De Nederlandse overheid, een nationale en internationale strategie

In het kader van de te creëren partnerschappen tussen de publieke sector, de private sector en maatschappelijke organisaties om binnen de context van internationale samenwerking uitvoering te geven aan de afspraken in Johannesburg, heeft de Nederlandse overheid het actieprogramma 'Duurzame Daadkracht' geschreven. Dit actieprogramma geeft verder invulling aan een samenhangende benadering van de economische, sociaal culturele en ecologische aspecten van duurzame ontwikkeling. Het actieprogramma gaat uit van het idee dat we moeten voorkomen dat alle problemen die het milieu belasten en armoede tot gevolg hebben worden afgewenteld op de toekomstige generaties en op de ontwikkelingslanden waar de armoede het grootst is. Het actieprogramma bevat daarom een internationale en nationale strategie met als uitgangspunt dat elk niveau van actie haar eigen dynamiek dient te hebben. Coherentie van beleid is dan ook een belangrijk sleutelwoord als het gaat om het werken aan duurzame ontwikkeling. Dit houdt in dat op internationaal, nationaal, provinciaal en lokaal niveau van belang is dat voorstellen en acties op elkaar aansluiten, willen ze effect hebben.

“Omdat bijna alles hier en nu al is aangetast, verlangen we naar daar en dan. Dat heet romantiek. De idealist projecteert zijn dromen in de toekomst, wanneer we allemaal om de meiboom zullen dansen, de weemoedige zoekt het vanouds in het verleden. Ooit moet er een gouden tijd zijn geweest waarin het goede nog niet door het kwade was overwonnen. De natuur was nog puur.”

Uit: 'Rare Snuiters' van Middas Dekkers, 2003.

2.5 Lokale actie en coherentie

Lokaal handelen heeft direct effect op de leefomgeving van ons in Nederland, maar ook op die van anderen elders in de wereld. Juist binnen de gemeentegrenzen kan veel gedaan worden aan een rechtvaardige en

leefbare wereld. Lokale actie brengt de wereld in beweging. Maar de uitdagingen waar duurzame ontwikkeling ons voor plaatst, gaan niet alleen over de relatie tussen hier en elders in de wereld op dit moment, maar ook over de toekomst. De wereld van nu daagt ons uit om bewust wereldburger te zijn. Daarom kunnen lokale initiatieven op het gebied van mondiale duurzame ontwikkeling grote bijdragen leveren aan het bereiken van de acht Millenniumdoelstellingen en de thema's water en sanitaire voorzieningen, energie, gezondheid, landbouw en diversiteit.

Er zijn al duizenden gemeenten en gemeenschappen die – onder meer via ICLEI (International Council for Local Environments) – daaraan gestalte trachten te geven. De huidige sectorale benadering draagt ertoe bij dat het internationale beleid van gemeenten veelal los staat van de andere beleidsvelden. Zo is het gebruikelijk dat gemeenten werken vanuit de afzonderlijke sector internationaal beleid (als het er al is), en een afzonderlijke sector energie of klimaat. Tevens is duurzame ontwikkeling in de gemeentelijke organisatie vaak nog gekoppeld aan 'milieu', wat eveneens van invloed is op een gebrek aan onderlinge samenhang in het werken aan een duurzame wereld. We zien onder andere daarom dat internationale samenwerking en duurzame ontwikkeling als thema ook nauwelijks deel uitmaakt van gemeentelijk beleid in algemene zin, zoals in het aankoopbeleid van de gemeente (maatschappelijk verantwoord ondernemen). Willen gemeenten nu daadwerkelijk duurzame ontwikkeling vanuit een mondiaal perspectief omzetten in actie dan is een dergelijke sectorale benadering steeds moeilijker te handhaven en coherentie van beleid steeds meer gewenst. Een beleid dus waarin de activiteiten op verschillende beleidsterreinen op elkaar worden afgestemd, maar ook een beleid waarin bij alle beslissingen bewust rekening wordt gehouden met de mogelijke effecten op armoede (of armoedebestrijding) in ontwikkelingslanden.

'Our biggest challenge in this new century is to take an idea that seems abstract-sustainable development and turn it into a reality for all world's people'

Kofi Annan, Secretaris Generaal van de Verenigde Naties, maart 2001

Brundlandt definieerde het begrip 'duurzame ontwikkeling' als volgt: Het voorzien in de behoeften van de huidige generatie zonder de mogelijkheden te begrenzen van toekomstige generaties om in hun behoeften te voorzien (Brundlandt rapport 1987). De betekenis van duurzame ontwikkeling vereist afstemming van sociale, economische en ecologische behoeften en doelen bij het nemen van beslissingen in elke maatschappelijke sector. Dit betekent dat duurzaamheid is gericht op mensen én op de natuurlijke omgeving wat om een voortdurende afweging vraagt.

2.6 De Wereldspiegel: waarnemen, waarderen, waarmaken

De Wereldspiegel kan voor de gemeenten een handvat zijn om op lokaal niveau tot een actieplan te komen: het uitwerken van een lokale strategie duurzame ontwikkeling gelet op de mondiale dimensie. Dit vraagt dus niet alleen de betrokkenheid van de ambtenaar internationaal beleid of van een milieuambtenaar, maar ook de betrokkenheid van bijvoorbeeld de onderwijsambtenaar of een vertegenwoordiger van de watersector, bouw- of verkeer en vervoersector. Ook directeuren van bedrijven in uw gemeente kunnen hun steentje bijdragen, evenals de medewerker van een wereldwinkel, een vertegenwoordiger van de vrouwenbond of de ouderenbond, of iemand van een kunstenaarscollectief of jongeren. Iedereen kan vanuit zijn of haar directe leefwereld de link leggen met problemen van armoede en milieu. In hoofdstuk drie wordt dieper ingegaan hoe u binnen een bepaalde sector of als individu met behulp van de Wereldspiegel kunt toewerken naar een actieplan of simpelweg naar actie.

**Duurzame ontwikkeling hier en daar:
een verhaal over Nchelenge een dorp in het Noorden van Zambia.**

In Nchelenge floreert de vishandel dankzij de gunstige ligging aan een groot meer. De inwoners langs de gehele kuststrook zijn er voor hun dagelijks voedsel van afhankelijk: 'grote' en 'kleine' vissers, boeren, botenbouwers, huisvrouwen, ondernemers. Samen met de lokale overheid werken zij aan duurzame visserij waarvoor zij gezamenlijk een lokaal actieplan hebben ontwikkeld. De nadruk ligt hierbij op het beheer van de visserij. Geen beheer betekent voor de toekomst dat het probleem van overbevissing alleen maar verder zal toenemen maar ook dat de armoede onder de bevolking groter zal worden. Wat er gebeurt, is dat steeds meer mensen zich voor hun overleving op de vis storten. Het gevolg van deze overbevissing is dat meer vissers met minder visvangst genoeg zullen moeten nemen en dat op den duur de visstand achteruit gaat. Investeren in de landbouw is geen optie vinden alle betrokkenen, omdat de landbouwgronden al optimaal worden benut. Iedereen is zich van de noodzaak bewust het tij te keren. Gebeurt dat niet, dan hebben niet alleen de vissers een probleem. Behalve de botenbouwers, de vishandelaren en de ondernemers, hebben ook de winkeliers voor hun levensonderhoud te vrezen want dankzij de florierende vishandel profiteren ook zij van de economie die in hoofdzaak bestaat uit inkomsten van de visserij. Vandaar dat al deze betrokkenen zich lokaal hebben verenigd op verschillende niveaus. In een commissie wordt de strategie voor lokale actie nader uitgewerkt en geëvalueerd. In een zestigtal kleine comité's wordt in de wijken uitvoering gegeven aan de lokale strategie. Zo kunnen zij omgaan met hun economische, ecologische en sociale behoefte met het oog op de toekomstige generatie.

MONDIALE RELATIES BINNEN GEMEENTEGRENZEN

3.1 Inleiding

De Wereldspiegel heeft als uitgangspunt dat verschillende betrokkenen in de samenleving actief bezig zijn om iets tegen armoede te doen. Daar al die activiteiten niet altijd bij iedereen bekend zijn, biedt de Wereldspiegel met het in beeld brengen van deze activiteiten de mogelijkheid om alle inspanningen te bundelen. Dit kan leiden tot inspiratie van mensen en groepen die tot dan toe niet actief waren, omdat zij nu zien dat er wel degelijk mogelijkheden zijn om bij te dragen. Bijvoorbeeld door met een aantal mensen een project in een ontwikkelingsland te ondersteunen.

Het werken met de Wereldspiegel kan ook leiden tot het organiseren van acties, die bijdragen aan een leefbare wereld. Bijvoorbeeld door meer samenhang tussen de beleidssectoren aan te brengen of door maatregelen te treffen die bijdragen aan een beter klimaat. In dit hoofdstuk wordt uiteengezet hoe u via het in kaart brengen van alle activiteiten toe kunt werken naar actie.

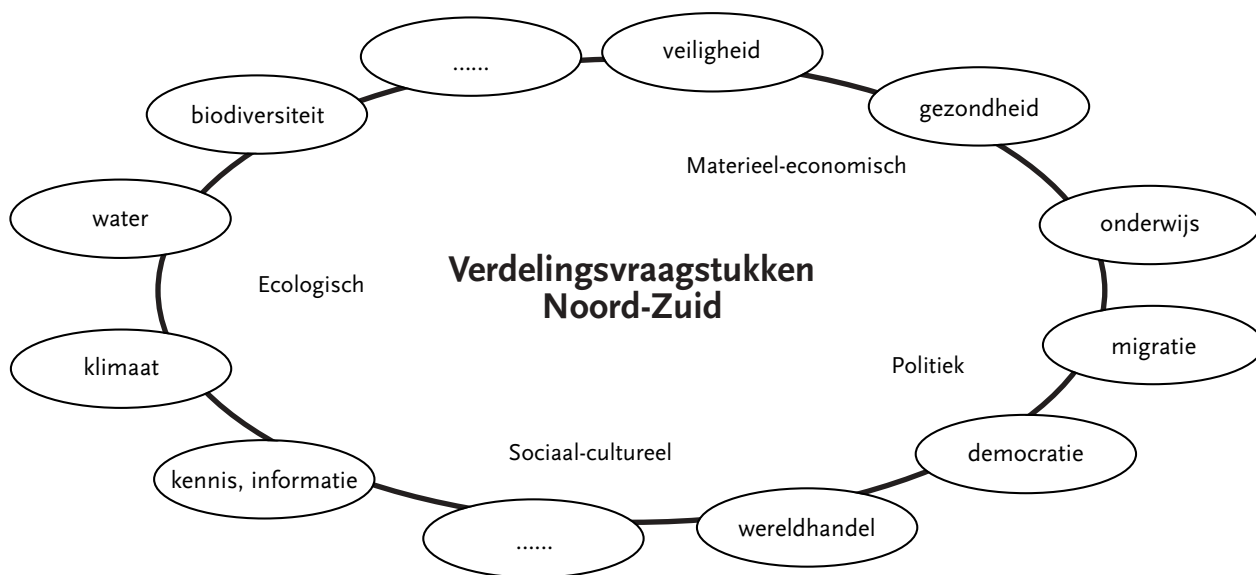
3.2. De uitdaging

Wat betekent uw betrokkenheid bij internationale samenwerking en duurzame ontwikkeling? Op de eerste plaats dat u verantwoordelijkheid neemt voor de richting van de ontwikkeling van de samenleving. Als burger, organisatie, gemeente hebt u uw verantwoordelijkheden, rechten en plichten binnen de mondiale samenleving waarbij de wereld al lang is doorgedrongen tot in alle vezels van de Nederlandse samenleving, ook in uw stad of dorp. Op de tweede plaats dat u rekening houdt met de toekomstige generaties uitgaande van de drie P's: *people, planet, profit*.

U kunt dus als het ware beginnen met een ontdekkingsstocht naar de wereld in uw gemeente of gemeenschap en beoordelen waar de echte winst zit voor de mensen en de aarde waarop we leven. Misschien zult u zeggen dat een dergelijke ontdekkingsstocht tot niets nieuws zal leiden omdat u, bijvoorbeeld binnen uw gemeente al lang samenwerkt met een gemeente in het Zuiden. Of omdat u al eerder met betrokkenen om de tafel hebt gezeten om een strategie in het kader van de Lokale Agenda 21 uit te werken. Toch dagen wij u uit om eens verder te kijken met de Wereldspiegel naar wat er nog meer mogelijk is om uw steentje bij te dragen aan armoedebestrijding.

Er kan gewerkt worden vanuit verschillende invalshoeken (zie figuur 1). Het gaat om belangrijke vraagstukken waarin de problematiek van de ongelijke verdeling de leidraad is. De kwestie van ongelijk verdeling verbindt immers Noord en Zuid aan elkaar en speelt in elke sector een rol.

Figuur 1. Mondiale duurzame ontwikkelingsvraagstukken

“Er waren eens twee kikkers die in een bak met melk gevallen waren. Eén kikker was heel actief, de andere was rustig. De actieve kikker trapte en trapte met grote kracht door de melk die langzaam veranderde in boter. Uiteindelijk stond hij op, boven op de boter, heel trots op zichzelf. Maar nog steeds was hij niet tevreden. Hij wilde nog meer en meer...., om groter en groter te groeien. Dus begon hij de boter op te eten. De rustige kikker at kleine hapjes van de boter en keek naar de snelheid waarmee de actieve dikker en dikker werd. “Wees voorzichtig”, zei hij, “je bent te dik aan het worden.” Maar de overconsumerende kikker vroeg slechts: “Heb je nooit van TINA gehoord?” “Wie is Tina?” “Niet wie, maar wat! TINA betekent ‘There is no alternative’.” “Geen alternatief voor wat?” “Geen alternatief voor groei. Ik moet doorgaan met groeien.” Hij voegde er dromerig aan toe: “ik wil een koe worden.” “Maar je gaat jezelf vernietigen?!” “Er is geen alternatief”, antwoordde de kikker, die doorging met eten..... vrijwel onmiddellijk explodeerde hij waardoor beide kikkers stierven.”

Uit: “Tina en de melk”: Thijs de la Court, 2002.

3.3. De ontdekkingstocht

De ontdekkingstocht met de Wereldspiegel volgt een traject van:

1. te leggen relaties tussen uw gemeenschap en een gemeenschap in het Zuiden op basis van een aantal thema's;
2. het zoeken naar mogelijkheden vanuit de verschillende sectoren om tot actie te komen en
3. het formuleren van een actieplan.

Deze drie te onderscheiden fases vallen uiteen in een zogenaamde verkenningsfase, een onderzoeksfase en een fase van planning. Daarna is het aan u of u hieraan een vervolgetraject wenst te koppelen en hoe u dat traject wilt invullen. Dit lijkt een enorme investering met zich mee te brengen. Hoewel de Wereldspiegel een groot beroep doet op intensieve samenwerking tussen mensen en organisaties, maar ook tussen landen, kunt u de investering in tijd relatief beperkt houden door de manier waarop u te werk gaat.

3.3.1. Werken vanuit het idee van een Lokale Strategie Duurzame Ontwikkeling

Alvorens een begin te maken met het traject is het belangrijk dat betrokkenen weten waarom ze bij elkaar komen. Wilt u op gemeentelijk niveau iets op gang brengen dan is het wellicht handig als daar in eerste

instantie ambtenaren of politici bij betrokken zijn. Indien u werkzaam bent als ambtenaar bij de gemeente of een stadsdeel kunt u mogelijk een kerngroep vormen die een aantal andere betrokkenen inschakelt bijvoorbeeld uit de private sector en het maatschappelijk middenveld. U zou dan een introductiebijeenkomst kunnen organiseren waarin u toewerkt naar een helder en bruikbaar referentiekader dat als uitgangspunt kan gelden voor het definiëren van de mondiale dimensie van duurzame ontwikkeling. Dat kan simpel. U kunt uzelf een voorstelling maken van uw gemeente als een echte wereldgemeente in het jaar 2015 waarbij uw gemeentelijke beleid bij uitstek een effect heeft op armoedebestrijding in de context van duurzame ontwikkeling. Daarin gaat het ook om zaken als de rol van de overheid (denk bijvoorbeeld aan een steeds grotere rol voor de private sector en een steeds meer faciliterende overheid) en de rol van andere actoren. Vervolgens kunt u toewerken naar een gedeelde visie op duurzame ontwikkeling al naar gelang de kenmerken van uw gemeente. (zie hiervoor oefening 1 in hoofdstuk vier).

Het maakt voor de lokale invulling veel uit of uw gemeente een plattelandsgemeente is of een stad. In de ene gemeente vindt men bepaalde thema's en sectoren belangrijker dan in de andere gemeente. Dat heeft te maken met onder andere de aard en grootte van uw gemeente maar ook met de sociale en economische samenstelling. In een kleine gemeente is de kans groot dat er bijvoorbeeld veel boeren wonen en in een hele grote gemeente juist weer veel migranten. Het kan best zijn dat u, woonachtig in een plattelandsgemeente vooral de agrarische sector wilt benadrukken als het gaat om duurzame ontwikkeling. U zou zich dan bijvoorbeeld kunnen richten contacten leggen met een agrarische gemeenschap elders. In het Zuiden zijn veel ontwikkelingen gaande: bijvoorbeeld in Suriname waar op lokaal niveau wordt gewerkt aan technologische vernieuwingen en capaciteitsopbouw in de tuinbouwsector.

Als u in één van de grote steden woont, kunt u bijvoorbeeld kijken naar hoe u het migratievraagstuk in uw stad kunt verbinden aan het thema van ontwikkelingssamenwerking. U kiest bijvoorbeeld voor een stedenband met het land van herkomst van een van de migrantengroepen in uw stad. Uw gemeente kan dan de ondersteuning van een COS in de regio inschakelen, zodat zij u verder kunnen helpen met de implementatie van een actieplan.

3.3.2. Werken vanuit de gedachte om vanuit uw sector actie te ondernemen

Het kan zijn dat u voornamelijk weinig ziet in het werken aan een lokale strategie samen met anderen in de gemeente. Misschien wilt u liever binnen uw eigen sector op zoek gaan naar wat er mogelijk is, zonder in eerste instantie met betrokkenen uit andere sectoren plannen te maken. Dat kan binnen de sector onderwijs en gezondheidszorg via bijvoorbeeld scholen of ziekenhuizen. U kunt ook denken aan de sport-, kunst- of cultuur sector, of misschien de agrarische sector of de tuinbouwsector.

De NCDO is het *Business in Development* programma gestart om bedrijven te ondersteunen bij het aangaan van samenwerkingsverbanden met bedrijven in het Zuiden en bij activiteiten die de kans op duurzaam ondernemen vergroten. Voor meer informatie zie: www.businessindevelopment.pagina.nl

3.3.3 Werken vanuit het idee iets te willen doen aan armoedebestrijding, hoe marginaal ook?

Alle beetjes helpen. Een goed voorbeeld van samenwerking tussen mensen, organisaties en landen is het programma Kleine Plaatselijke Activiteiten waarvoor u bij de NCDO terecht kunt. Dit programma stelt mensen in Nederland in staat om samen met een organisatie uit het Zuiden een project te ondersteunen. Deze projecten dragen bij aan de verbetering van de levensomstandigheden van de armste bevolkingsgroep door te voorzien in hun basisbehoeften en in hun maatschappelijk en economische verzelfstandiging. Vaak is het zo dat dergelijke contacten worden opgedaan tijdens vakanties en wat is er leuker om daar op een structurele manier aan bij te dragen? Eenmaal hieraan begonnen kan het zijn dat u ook meer met anderen uit wilt wisselen wat er allemaal mogelijk is.

Misschien komt u tot de conclusie dat er in Nederland meer informatie gegeven moet worden over ontwikkelingsproblemen. U kunt dan in uw eigen stad of dorp een dag organiseren waarbij u anderen van informatie voorziet. Maar het kan nog anders doordat u misschien een project ondersteunt in een dorp in Afrika

waarover u bijvoorbeeld een onderwijsprogramma heeft ontwikkeld voor het lager onderwijs in uw gemeente. Er zijn legio mogelijkheden voor actie maar ook voor financiering. Zoals in dit geval binnen het programma Voorlichtings- en Meningsvorming Duurzame Ontwikkeling (VMDO).

Het KPA programma is een programma voor Kleinschalige Plaatselijke Activiteiten en richt zich op groepen of organisaties die betrokken zijn bij kleinschalige projecten in ontwikkelingslanden. U kunt op basis van reeds door u ingezamelde fondsen dit bedrag verdubbelen mits uw aanvraag vergezeld gaat van een goed onderbouwde projectaanvraag.

Het VMDO programma financiert kleine projectaanvragen tot een bedrag van _ 5.000,- die betrekking hebben op voorlichtingsactiviteiten in Nederland. Het is belangrijk dat deze activiteiten betrekking op armoedebestrijding in het Zuiden.

Het Front Office programma is een programma voor activiteiten in ontwikkelingslanden met een experimenteel en vernieuwend karakter. Nederlandse groepen en organisaties die betrokken zijn bij kleinschalige en vernieuwende projecten in ontwikkelingslanden kunnen een aanvraag indienen. Zaak is wel dat u 10% van de kosten zelf genereert. Deze fondsenwerving is gekoppeld aan een gedegen voorlichtingsprogramma voor het Nederlandse publiek.

3.4. Proces en dialoog als centraal gegeven om tot actie te komen

Voor de verdere uitvoering van de Wereldspiegel is het belangrijk dat u vaststelt op welk niveau u te werk wilt gaan. Voor welk niveau u ook kiest, de Wereldspiegel is geen blauwdruk.

De Wereldspiegel houdt rekening met grote of kleine gemeenten. In een kleine gemeente is meer dan in een grote gemeente zicht op de activiteiten die er gaande zijn en de betrokkenen die hierin een rol spelen. Daarnaast is het maatschappelijk middenveld meer verweven met de laag van bestuurders en bedrijven dan in een grote stad. Dit kan gevolgen hebben voor de manier waarop u met de Wereldspiegel aan slag wilt gaan.

Een procesmatige aanpak en dialoog is het uitgangspunt op alle niveaus van werken met de Wereldspiegel. Een procesmatige aanpak kan men zien als een aanpak waarbij meerdere betrokkenen uit verschillende sectoren inhoud geven aan duurzame ontwikkeling zonder daarvan in een blauwdruk vast te stellen wat de uitkomst moet zijn van de gewenste verandering. Duurzame ontwikkeling is dusdanig complex dat u hier slechts een rol in kunt spelen samen met anderen. Weinig concreet zult u misschien denken. Is dat dan noodzakelijk kunt u zich afvragen. Ja en nee, want een dialoog richt zich vooral op communicatie tussen mensen waarbij het er omgaat de ander te begrijpen en niet zozeer om verandering bij de ander te bewerkstelligen. Prins Claus zei altijd dat je als individu of organisatie nooit andere mensen kunt ontwikkelen omdat mensen zichzelf ontwikkelen. Hij spoorde studenten uit ontwikkelingslanden aan om vooral na te denken over eigen ontwikkelingsstrategieën. Dat geldt ook voor de lokaal te ontwikkelen strategieën.

Op het niveau van gemeentelijke samenwerking kunt u denken te starten met een aantal ambtenaren die zorg draagt voor de samenstelling van een werkgroep. Om zo'n werkgroep te starten is het belangrijk te kijken naar wie relevante partijen zijn in internationale samenwerking en duurzame ontwikkeling. Zoek dus vooral naar sleutelfiguren in uw gemeenschap. Daarmee kan een discussie ontstaan tussen de politiek, de maatschappelijke organisaties en het bedrijfsleven. Het is handig als u uit uw midden een coördinator aan-

wijst die zorg draagt voor het bijeen roepen van de bijeenkomsten en die later het voortgangstraject aanstuurt. Deze coördinator kan bijvoorbeeld verantwoordelijk zijn voor het bijstellen van het plan, de planning, de afspraken over activiteiten e.d.

Ter inspiratie de woorden van Prins Claus tijdens een toespraak bij de installatie van de Nationale Commissie Ontwikkelingsstrategie in 1970:

“Het huidige lot en de behandeling van ontwikkelingslanden zijn volstrekt onaanvaardbaar tegen de achtergrond van wat men in de rijke landen voor zichzelf als volkomen normaal en als onbetwist recht beschouwt. (...) Willen we brede lagen van onze bevolking bereiken, dan moet ontwikkelingssamenwerking ophouden een zaak te zijn van instanties alleen, maar van de hele samenleving. Ontwikkelingssamenwerking moet een dimensie worden van de hele maatschappij.”

3.5. De Verkenningsfase

De verkenningsfase start met het idee van een kleine groep enthousiaste mensen om een beeld te krijgen van de mondiale dimensie in de gemeente. Het is vooral zaak om te kijken waar de mondiale relaties liggen en met welke sectoren deze verbonden zijn. In deze fase kunt u bijvoorbeeld tot de conclusie komen dat sommige actoren in uw gemeente een zeer interessante rol kunnen spelen in het proces van duurzame ontwikkeling. Deze kunt u betrekken waarna u samen verder kijkt naar de verschillende posities met de nadruk op het maken van een analyse op basis van de eigen positie om zo beter de rollen van elke betrokkene in kaart te kunnen brengen. Het kost tijd om in kaart te brengen welke groepen en organisaties bijdragen aan duurzame ontwikkeling. Het is belangrijk hieraan voldoende tijd te besteden om een beeld te krijgen van de manier waarop uw dorp, stadsdeel of stad zich mondiaal presenteert. (Hetzelfde geldt natuurlijk wanneer u dit per sector doet of zelfs als kleine groep). Deze zoektocht van de verkenningsfase zal leiden tot een eerste beeld van uw gemeente als Wereldgemeente.

Resultaat van deze stap zal zijn:

- helderheid over welke activiteiten er plaats vinden, door wie wat gedaan wordt op relevante thema's en met welke sectoren deze zijn verbonden;
- keuze van thema's en met welke betrokkenen hieraan uitvoering wordt gegeven;
- helderheid over de eigen positie;
- inzicht in de contacten die andere betrokkenen hebben en het lokale netwerk;
- een overzichtelijk beeld van aanknopingspunten in de gemeente om gezamenlijk in actie te kunnen komen.

Werkwijze

A. Organiseer één of twee bijeenkomsten waarin de nadruk ligt op het gezamenlijk onderzoeken.

In deze fase gaan we ervan uit dat u heeft vastgesteld welke groepen en organisaties actief zijn op het gebied van internationale samenwerking en duurzame ontwikkeling en welke een belangrijke rol kunnen vervullen. U heeft dus lokale organisaties en activiteiten met een mondiale uitstraling geïnventariseerd en weet met welke partners u wilt samenwerken. Zie in tabel 1 aan welke groepen en organisaties u kunt denken.

Tabel 1: groepen, organisaties, bedrijven en hun eventuele rol

Groep of organisatie	Beoordelen van mogelijke rol op basis van:
Gemeente	Notities internationaal beleid.
Stichting stedenband	Diverse werkgroepen 'onderwijs', 'gezondheidszorg', 'cultuur'. Stedenbanden kennen een grote betrokkenheid van mensen in de gemeenten of het nu gaat om individuele burgers of ondernemers. Zij hebben contacten met een dorp of stad in het Zuiden.
Organisatie Internationale Samenwerking	Denk aan groepen die zich met een specifieke bevolkingsgroep bezighouden zoals bijvoorbeeld een Papua werkgroep of organisatie die zich daarvoor inzet.
Mensenrechtenorganisatie/ vredesgroepen/ vluchtelingenwerk	Vrijwel alle gemeenten kennen wel een groep van Amnesty International, een vredesgroep of vluchtelingenwerkgroep.
Religieuze groep	Denk aan groepen die op basis van solidariteitsgedachte actief zijn in uw gemeente.
Natuur-en of milieugroep	Op basis van landelijke inbedding en internationale netwerken zijn natuur-en milieugroepen belangrijke partners om te werken aan duurzame ontwikkeling: ook vanuit een mondiale context. Denk bijvoorbeeld aan de thema's water en klimaat. Ook leggen milieugroepen vaker een relatie tussen consumptie hier en mondiale armoedeproblematiek. Het eerlijke handelsvraagstuk is een belangrijk thema voor hen.
Kringloopwinkel	De opbrengsten van de kringloopwinkel worden onder meer besteed aan goede doelen.
Fair Trade winkel of Wereldwinkel	Eerlijke handel staat voorop en de Fair Trade- of Wereldwinkels zijn een spil in de informatievoorziening rondom eerlijke handelsvraagstukken.
Platform (samenwerkingsverband)	Soms zijn platformen actief op basis van bovengenoemde organisaties en zijn zij bekend met het historisch perspectief van LA21.
Migrantorganisaties	Veel migrantorganisaties bieden via hun eigen netwerken rechtstreeks hulp aan hun dorp of familie in hun land van herkomst.
Bedrijven	Steeds meer bedrijven zijn actief in ontwikkelingslanden. Daarnaast hebben allochtone ondernemers rechtstreekse contacten op handelsgebied met het Zuiden.
Woningbouwcorporaties Banken	Steeds vaker ondersteunen woningbouwcorporaties, banken en bouwbedrijven projecten in het Zuiden

Onderwijsinstellingen	Scholen, universiteiten en opleidingscentra zijn als kenniscentra interessante partners.
Musea	Musea hebben regelmatig exposities waarin cultuur en historie twee belangrijke elementen zijn. Zij zouden de link met het Zuiden kunnen leggen bijvoorbeeld door middel van exposities.
Ziekenhuizen en zorginstellingen	Ziekenhuizen versturen containers met goederen naar ziekenhuizen in het Zuiden.
Individueel	Veel mensen worden actief nadat ze op reis zijn geweest. Soms is zo'n reis aanleiding om een project op te zetten.
Politieke Partijen	De meeste politieke partijen hebben werkgroepen. Zij hebben vaak de juiste ingangen om in de gemeente iets voor elkaar te krijgen.
Kunstenaarscollectief	Tegenwoordig is kunst uit het Zuiden in vooral ook vanwege inspanningen die sommige kunstenaars verrichten of andere organisaties die de Zuidelijke kunst promoten.
.....

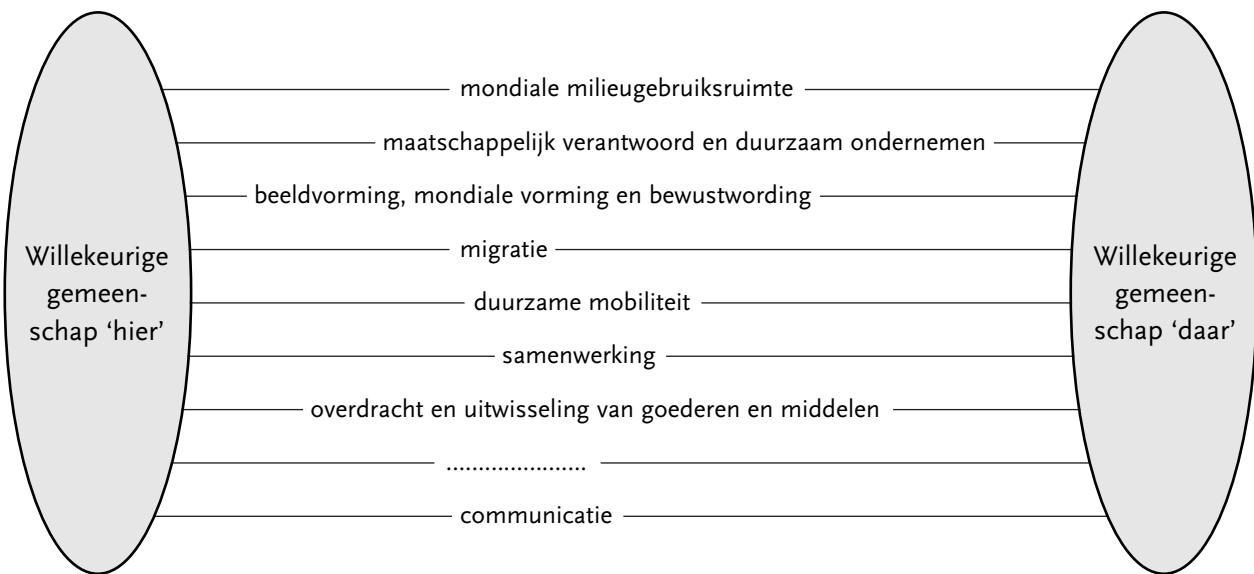
De volgende vragen kunnen dienen als leidraad voor deze bijeenkomst

1. waar liggen directe lokaal-mondiale relaties in de gemeente
2. waar liggen internationale contacten
3. binnen welke lokale sectoren manifesteert die mondiale dimensie zich
4. hoe worden deze relaties ingevuld
5. wie spelen daarin een belangrijke rol
6. wie werken op lokaal niveau samen

B Onderzoek de te leggen relaties met het Zuiden

Onderzoek welke contacten inwoners en organisaties in uw gemeente hebben met ontwikkelingslanden. Die relaties zijn er niet zomaar, die hebben veelal een doel. Ook de mensen in het Zuiden hebben een doel voor ogen in hun contacten. Veel van deze relaties leiden tot stromen. Die stromen kunnen allerlei vormen aannemen: handelsproductiestromen, kennis- en informatiestromen, hulpgoederenstromen, geldstromen, mensenstromen. De vraag is via welke kanalen mondiale duurzame ontwikkeling gerealiseerd kan worden. Het beantwoorden van deze vraag is nodig om inzicht te krijgen in de talrijke en veelvormige globale relaties die uw gemeente heeft maar ook in de relaties waarbinnen iets kan worden gedaan aan armoedebestrijding en duurzame ontwikkeling. In een stromenmodel (zie figuur 2) worden deze relaties weergegeven. Dit kan als een houvast dienen om een beter beeld te krijgen van de mogelijkheden. Het stromenmodel betreft een weergave van de relaties tussen twee willekeurige gemeenten in Noord en Zuid. Het kan u helpen om het figuur te bekijken vanuit uw eigen werkveld en om het als zodanig in te vullen.

Figuur 2. Mogelijke relaties tussen een gemeenschap in Nederland en één in het Zuiden

Het stromenmodel geeft een indicatie van de mogelijkheden waarop iemand vanuit zijn of haar eigen positie iets zou kunnen ondernemen tegen armoede. Om te voorkomen dat dit qua vorm eenvoudigweg vertaald wordt naar overdracht van goederen en middelen, is ook gezocht naar wederkerigheid door bijvoorbeeld het aspect van 'samenwerking' nader te onderzoeken. Stromen hoeven dan ook niet altijd tastbaar te zijn.

Een voorbeeld van een tweetal vragen dat u kan helpen bij het werken met dit stromenmodel is:

1. Welke stromen zijn er uit uw leefomgeving naar ontwikkelingslanden?
2. Welke invloed hebben de contacten en stromen die door uw leefomgeving worden bepaald? Welke rol spelen die contacten nu?

U kunt voor het onderzoeken van de relaties, contacten en stromen gebruik maken van de werkbladen in hoofdstuk vier. De open ruimtes in het model geven aan dat het model niet statisch is, maar aangevuld kan worden. Zie voor een toelichting op het stromenmodel het kader hieronder.

Stroom/ relatie	Toelichting	Tip actie
Milieugebruiksruimte	<p>Dit begrip heeft betrekking op onze eigen leefwijze: op wat burgers, bedrijven of gemeenten dagelijks consumeren en wat er nodig is om in die behoeften te voorzien. Het is nauw verbonden met de thema's water, groen en ruimte, energie.</p> <p>De mondiale relatie zit in het feit dat we elke dag wat van de beschikbare ruimte op aarde verbruiken. Dit houdt in dat wij een enorm beslag leggen op grondstoffen, bos en water, maar ook op bronnen waar we ons minder bewust van zijn zoals de lucht waarin we leven. Grond is nodig om voedsel te verbouwen, hout om bijvoorbeeld in papier of meubels te voorzien, en energie bijvoorbeeld voor vervoer. Het</p>	<p>In allerlei educatief materiaal worden richtlijnen gegeven hoe u in uw aankopen kunnen streven naar 'consuminderend' en duurzame ontwikkeling. De auteurs van het handboek 'Praktisch Idealisme' geven op het gebied van o.a. eten & drinken, gezondheid, reizen en leefstijl achtergrondinformatie, feiten en praktische tips 'voor de beginnende wereldverbeteraar'.</p>

	<p>totale verbruik, dus ook de goederen die geproduceerd worden in ontwikkelingslanden, bepaalt de mate waarin we beslag leggen op de aarde.</p>	
<p>Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO)</p>	<p>MVO is een term waarbij sociale en ecologische aspecten hoog in het vaandel staan. Het gaat om oog voor mens en milieu, hier en daar, nu en in de toekomst.</p> <p>Het MVO Referentiekader houdt in:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Handelen volgens internationaal overeengekomen verdragen en afspraken op het terrein van o.a. mensenrechten, arbeid, milieu, consumentenbescherming, gezondheid en bestrijding van corruptie; 2. Naleving daarvan, minimaal door eerlijke prijzen mogelijk gemaakt en 3. operationalisering van principes zoals transparantie, betrokkenheid en verantwoordelijkheid. <p>Handel bindt ons als geen andere stroom aan regio's elders in de wereld. Doordat het bedrijfsleven in toenemende mate internationaal opereert, komt veel van wat wij in ons dagelijks bestaan gebruiken uit ontwikkelingslanden.</p> <p>Consumenten en bedrijven zijn dus ook met verdelingsvraagstukken en mondiale handelsproblematiek verbonden. In de handel valt nog een wereld te winnen. Bijvoorbeeld ten aanzien bepaalde producten die o.a. door kinderarbeid tot stand komen of ten aanzien van kaalkap van tropisch hardhout.</p>	<p>Concreet kan MVO betekenen: een bewust en duurzaam aankoopbeleid, duurzaam beleggen, duurzaam bouwen, interne milieuzorg, duurzame bedrijventerreinen, terugdringen van transport, een Duurzaamheidsstrategie-scan doen, aansluiten bij (inter)nationale netwerken.</p> <p>Zowel een consument, een vertegenwoordiger van een school, een ziekenhuis, een gemeente of het MKB en detailhandel kunnen een positie innemen die ertoe doet. Door de afname van Keurmerkproducten, door ludieke acties en voorlichting.</p>
<p>Beeldvorming</p>	<p>Het Zuiden ver van ons bed? Wij staan dichterbij elkaar dan we denken. Op verschillende manieren 'leren' we over de wereld: via de krant, radio en televisie, een tentoonstelling, op school, maar ook op reis of via onze buurman uit Somalië. Zo leren we over andere culturen, gebruiken en gewoonten en over ontwikkelingen elders. Het beeld dat we hebben, bepaalt grotendeels onze betrokkenheid. Dan gaat het om ontwikkelingssamenwerking en bijvoorbeeld de opvang van vluchtelingen, maar ook om onze leefwijze.</p>	<p>Iedereen kan bijdragen aan een grotere betrokkenheid bij ontwikkelingsvraagstukken door informatie over het Zuiden te geven. Bijvoorbeeld via de media, het onderwijs of plaatsen waar veel mensen bijeen zijn zoals evenementen, braderieën, feestdagen. Maar het kan ook bijvoorbeeld ook door uitwisseling van kennis tussen groepen jongeren die communiceren met leeftijdgenootjes daar of een ziekenhuis dat aandacht besteedt aan gezondheidszorg in het Zuiden.</p>

<p>Duurzame mobiliteit</p>	<p>Mensen verplaatsen zich steeds meer en steeds verder! Dit verschijnsel heeft behalve dat het zijn weerslag heeft op het economische, sociale en culturele leven ook zijn invloed op de natuur en het milieu. Het broeikas-effect is inmiddels bij veel Nederlanders bekend als een belangrijk gevolg van onze toegenomen mogelijkheden om ons van hot naar her te bewegen. Wereldwijd neemt mobiliteit toe: Het aantal auto's is sterk gestegen, mensen verhuizen vaker, steeds meer mensen gaan op vakantie in ontwikkelingslanden en zoals studenten hebben meer dan voorheen de mogelijkheid om een stage te lopen in het Zuiden. Bedrijven zijn eveneens mobieler en niet alleen omdat zij strenge milieuregels willen 'ontvluchten' of op zoek zijn naar lagelonenlanden. Sommige realiseren zich dat de wereld waarin zij opereren echt kleiner is geworden en dat het aangaan van een 'joint venture' een meerwaarde heeft. Tevens worden ook grote stromen kapitaal, goederen en kennis in beweging gebracht.</p>	<p>We kunnen een bijdrage leveren aan het verduurzamen van mobiliteit door te werken aan vermindering van CO₂-uitstoot. Iedereen, burger, bedrijf, school, gemeente, kan dat integreren in levensstijl of bedrijfsvoering.</p>
<p>Samenwerking</p>	<p>Wie kent de kreet 'Samen sterk' niet? Samenwerking gaat uit van het hebben van iets gemeenschappelijks. Ook al hebben we verschillende belangen, vanuit onze kennis hebben we de ander iets te bieden en omgekeerd. Samenwerking is de basis voor mondiaal duurzame ontwikkeling. Door samen te werken vindt uitwisseling van kennis plaats.</p>	<p>U hebt meer mogelijkheden dan u denkt om over de grenzen van uw gemeenten en Nederland samen te werken. Bijvoorbeeld door ontwikkelingen in de IT-sector, maar ook door het aangaan van een steden- of scholenband, of als u een bedrijf vertegenwoordigt een joint venture. Het zoeken naar partners in directe én internationale omgeving vergroot mogelijkheden! waarin u reeds actief bent.</p>
<p>Overdracht van goederen en middelen</p>	<p>Mensen geven geld en goederen uit solidariteit met de armen in de wereld. Denk bijvoorbeeld aan kleding, gereedschap, apparatuur maar ook aan middelen als geld, kennis, technologie. Individuen maken geld over en elke gemeente kent wel een inzamelingsplaats voor kleding, gereedschap en schoenen. Migrantenvestert in het land waar ze vandaan komen. Uitwisseling van kennis versnelt wereldwijd door verplaatsing van het bedrijfsleven en ICT-ontwikkeling.</p>	<p>Het bedrijfsleven kan door verantwoord investeren in het Zuiden kennis, geld en technologie overdragen. Overdracht wordt steeds vaker gekoppeld aan duurzame projecten hier. Zo worden in het kader van een steden- of scholenband in samenwerking met de lokale bevolking activiteiten georganiseerd om geld in te zamelen voor het buitenland. Sociale duurzaamheid wordt extra gestimuleerd wanneer mensen betrokken worden, die hier makkelijk aan de rand van de maatschappij terechtkomen.</p>

<p>Communicatie</p>	<p>Steeds meer delen in de wereld zijn aangesloten op internet. Overal verschijnt de mobiele telefoon en op allerlei terreinen bestaan grensoverschrijdende emailnetwerken en discussieplatforms. ICT biedt het Zuiden toegang tot een rijke bron aan kennis op uiteenlopende terreinen. Een groeiende groep mensen kan discussiëren over allerlei onderwerpen en informatie uitwisselen. Dat geldt ook voor ondernemers zoals in Mali op het gebied van de katoenproductie. Zij krijgen via ICT zicht op vraag en aanbod op de wereldmarkt. Wereldwijd betekent een versnelde ontwikkeling van de ICT - sector een toenemende communicatie en informatie-uitwisseling op wereldwijd niveau. Naast deze directe communicatie tussen 'hier en daar', gaat het ook om de communicatie of voorlichting over het 'daar' bij de lokale gemeenschap hier.</p>	<p>Voor het onderwijs biedt het gebruik van ICT mogelijkheden voor internationale contacten en samenwerkingsprojecten. Via communicatie leren we over elkaar en vormen we een beeld van elkaar en elkaars situatie. Dat refereert aan de eerder besproken beeldvorming.</p>
---------------------	---	---

Beeldvorming

“Als blanken klagen dat bruinen zo lui zijn, bedoelen ze dat de ander de een zijn levensstijl niet wil overnemen. Waarom zou je in een boom klimmen om bananen te plukken en een groentewinkel te beginnen als je kunt wachten tot de bananen vanzelf vallen? Waarom zou je geld verdienen als je eten gratis aan de bomen groeit? Omdat er geen transistorradio's, malariapillen, repeteergeweren, spiegeltjes en kruiskop-schroevendraaiers aan de bomen groeien. Om als een Westerling te leven moet je als een Westerling werken. Maar dat valt niet mee in de tropen. Van werken krijg je het warm en die warmte moet je kwijt. Dat gaat niet goed als het buiten je lichaam net zo warm als erbinnen. Al zweet je liters per uur, dat helpt weinig als de lucht van het regenwoud al met water is verzadigd. Minder werken is in zo'n situatie de enige remedie tegen warmlopen, luiheid een zegen.”

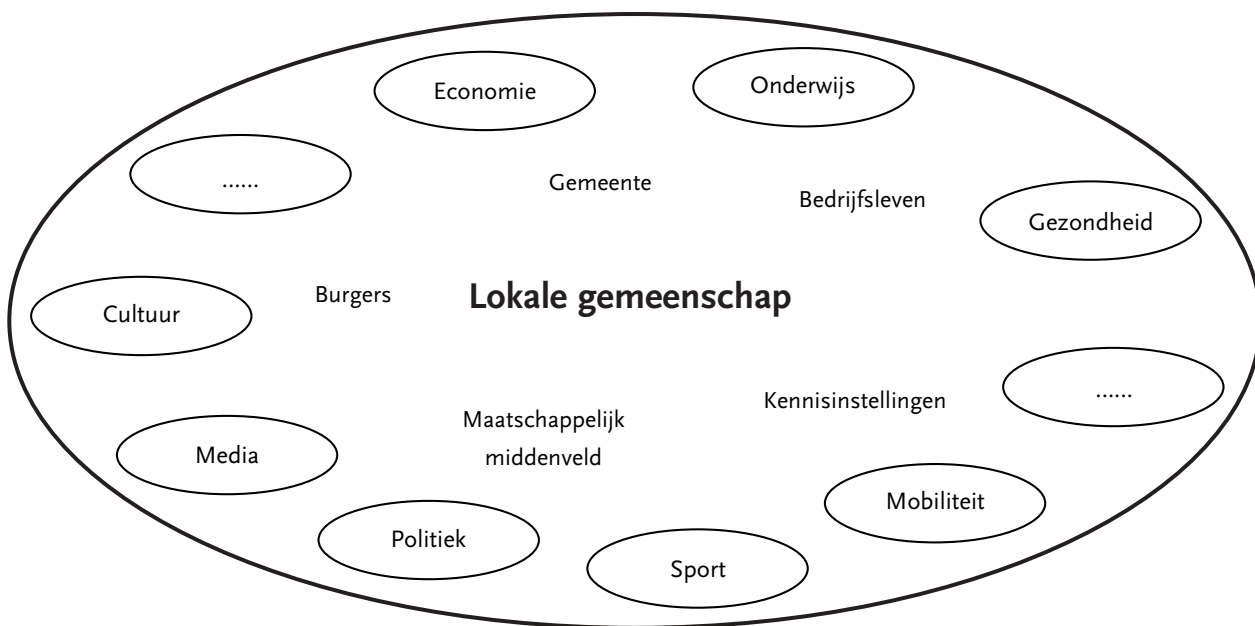
Uit: “Rare snuiters” van Middas Dekkers, 2003

Iedere Papalagi (ander woord voor blanke) heeft een beroep. Het is moeilijk te zeggen wat dat is. Het is iets waarin men grote zin behoort te hebben, maar waarin men vaak geen zin heeft. Bij de Papalagi bestaan er evenveel beroepen als er stenen in de lagune liggen. Van elk doen maakt hij een beroep. Wanneer iemand de verwelkte bladeren van een broodboom verzamelt, dan is dat een beroep. Wanneer iemand eetgerei wast, is dit ook een beroep. Alles wat ergens gedaan wordt is een beroep. Met de handen of met het hoofd. Het is ook een beroep gedachten te hebben of naar sterren te kijken. Er bestaat eigenlijk niets wat een man kan doen, waarvan de papalagi geen beroep heeft gemaakt.

Uit: “De Papalagi: de redevoeringen van het Zuidzee-opperhoofd Tuiavii uit Tiavea”, 1990

- C** Als u eenmaal de relaties en stromen in beeld hebt gebracht, ga dan na hoe u vanuit de sector waarin u werkzaam bent vorm kunt geven aan mondiale duurzame ontwikkeling. De bedoeling is dat u in zoveel mogelijk sectoren zoekt naar internationale op duurzame ontwikkeling gerichte activiteiten. Laat u nu zoveel mogelijk inspireren door het potentieel van de verschillende sectoren. Gebruik hiervoor de werkbladen uit hoofdstuk vier.

Figuur 3. Verschillende sectoren en actoren in een lokale gemeenschap

In het kader hieronder staan per sector ideeën en voorbeelden om concreet invulling te geven aan mondiale duurzaamheid in uw gemeente. Daarnaast worden de relaties voor de sector ingevuld.

Tabel 3: toelichting op de sectoren gekoppeld aan relaties	
Sector	Ideeën, voorbeelden en relaties
Politiek en bestuur	<p>De gemeente speelt en steeds belangrijker rol op het internationale toneel. Dit komt concreet tot uiting in bijvoorbeeld een band met een zuster gemeente. Daarnaast kan het gemeentebestuur veel betekenen op het terrein van mondiale duurzaamheid door:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Een stimulerende en een faciliterende opstelling 2. Maatschappelijk verantwoord ondernemen als principe te hanteren in het aankoopbeleid. De gemeente kan zich profileren met 'schone' dienstkleding, duurzaam bouwen, zonnepanelen, keurmerk producten, milieuzorg of zich aansluiten bij convenanten voor klimaat, DUBO en energie. 3. Politieke aandacht voor mondiale duurzaamheid <p>De gemeente kan zichzelf en de lokale gemeenschap een houvast bieden door een visie te ontwikkelen op mondiale duurzaamheid of internationale samenwerking. Politieke aandacht in de vorm van een beleidsnota, deelname aan internationale fora (ICLEI), lidmaatschap van internationale organisaties, een agendapunt tijdens vergaderingen van de gemeenteraad en raadscommissies laat zien dat de gemeente het begrip serieus neemt en het structureel wil opnemen in haar hele beleid. Ze kan aangeven waar zij voor staat en wie zij daarin betreft of wil betrekken. Van daaruit kan zij een zogenaamd speerpuntenbeleid hanteren en een concreet kader bieden aan de lokale gemeenschap bijvoorbeeld door:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Internationale samenwerking: gemeenteband met het Zuiden Gemeentelijke Internationale Samenwerking (GIS) is geen onbekend fenomeen. In het kader van GIS vindt uitzending en ontvangst van deskundigen plaats, worden wederzijds stageplaatsen aangeboden en worden lokale projecten in beide gemeenschappen

	<p>ondersteund. Het is ook een manier om direct bij te dragen aan goed bestuur door aan een zustergemeente bestuurlijke en ambtelijke ondersteuning te verlenen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking met de samenleving De gemeente kan diverse groepen uit de samenleving, zoals kerkelijke, migranten- en ontwikkelingsorganisaties, scholen, de brandweer, nutsbedrijven, woningbouwverenigingen en welzijnsinstellingen betrekken bij projecten en activiteiten. Maar de gemeente kan natuurlijk ook deelnemen in activiteiten van organisaties. Daarnaast biedt een stedenband met een herkomstland waar veel migrantengroepen uit afkomstig zijn een gelegenheid intensief met deze groepen samen te werken. • Samenwerking binnen de gemeente: coherentie van beleid De gemeente kan streven naar integratie van mondiale duurzaamheid in het beleid door ook in andere sectoren aandacht te besteden aan internationale aspecten. • Loketfunctie voor mondiale duurzaamheid De gemeente kan overwegen om als een coördinatiepunt te fungeren. Concreet betekent dit dat alle groepen en organisaties bij dit centrale punt terecht kunnen die iets op lokaal-mondiaal terrein ondernemen. Taken voor dit 'loket' zijn voorlichting geven over wat de gemeente doet op mondiaal gebied, het beheer van een website 'lokaal-mondiaal' of het (financieel) ondersteunen van wereldwinkels, stedenbandorganisatie of doorverwijzen naar andere subsidiegevers. • Voorlichting geven De gemeente kan burgers voorlichten over wat de gemeente doet in relatie tot internationale ontwikkelingen, via lokale media, kalenders, posters, relatiegeschenken, publiciteitscampagnes etc.
Economie	<p>Het bedrijfsleven is een steeds belangrijker partner in ontwikkelingssamenwerking. Ze genereert financiële middelen en deelt haar kennis en technologie. Er zijn bedrijven die steeds meer belang hechten aan maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO). Handelen volgens het MVO referentiekader komt erop neer dat een bedrijf rekening houdt met sociale en ecologische gevolgen van bedrijfsvoering. Bij een rol van het bedrijfsleven in uw gemeente kunt u denken aan: investering in het Zuiden, overdracht van kennis, expertise en financiële middelen</p> <p>Bedrijven kunnen door het aangaan van een 'joint venture' investeren in activiteiten en streekontwikkeling in een ontwikkelingsland. Afhankelijk van de specifieke expertise die het bedrijf in huis heeft zijn verschillende investeringen denkbaar. Een sector die bijvoorbeeld kennis heeft van duurzaam bouwen, de woningmarkt en oprichting van woningbouwverenigingen kan investeren in huisvesting. Wat is er binnen de economische sector allemaal mogelijk?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Investering in uw gemeente: ondersteunen van activiteiten Elk bedrijf kan als zij dat wil speciale fondsen voor sponsoring van lokaal-mondiale activiteiten beschikbaar stellen. Bijvoorbeeld door het sponsoren van groepen die zich inzetten voor projecten in het Zuiden. Dat kan ook door een organisatie te voorzien van specifieke kennis die zij voor haar activiteiten nodig heeft. • Samenwerking: Netwerken, Joint Ventures, partnerschappen tussen bedrijven Elk bedrijf kan binnen haar branche een relatie aangaan met partnerbedrijf in het Zuiden bijvoorbeeld door gebruik te maken van bestaande internationale contacten in de gemeente. U kunt denken aan productafname, maar ook aan overdracht van expertise op allerlei terreinen. Samenwerking met andere bedrijfstakken binnen de eigen gemeente kan natuurlijk ook in de vorm van een stedelijk netwerk met een maatschappelijk doel. Of binnen een branche van eerlijke en duurzame producten. Een dergelijke bundeling van krachten stimuleert en versterkt informatie-uitwisseling, promotie, concurrentiepositie, etc.

	<ul style="list-style-type: none"> • Consumentenvoorlichting, promotie van duurzame en eerlijke producten Een bedrijf kan ook voorlichting geven aan werknemers en consumenten over acties en campagnes van Keurmerkproducten, duurzame energie en ethische beleggingsfondsen.
Onderwijs	<p>Veel scholen hebben banden met zusterscholen in landen in het Zuiden, maar er valt binnen het onderwijs nog een wereld te winnen. Het onderwijs kan op de volgende manieren een bijdrage leveren:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Scholen- en samenwerkingsverbanden Elke school kan in principe een samenwerkingsverband aangaan met een school in het Zuiden, bijvoorbeeld in het kader van een stedenband of op basis van persoonlijke contacten van docenten daar. Leerlingen kunnen met elkaar corresponderen, docenten en leerlingen kunnen aan uitwisseling doen of aan het overdragen van computers en onderwijsmateriaal. Binnen het hoger- of wetenschappelijk onderwijs kan het gaan om meer structurele uitwisseling van kennis. • Maatschappelijk verantwoord ondernemen als principe Binnen het onderwijs kan gekeken worden naar duurzaamheid in bedrijfsprocessen, voornamelijk in het praktijkonderwijs waar men veel met materialen werkt. Bijvoorbeeld door milieubewust aankoopbeleid en 'eerlijke handel' kan een onderwijsinstelling bijdragen aan mondiaal duurzame ontwikkeling. • Opvoeden tot wereldburgers Goed basisonderwijs heeft een vak als wereldoriëntatie. In het middelbaar en hoger onderwijs gaat het om integratie van het thema duurzame ontwikkeling in verschillende vakgebieden. Vooral het gebruik van speciale lespakketten, gastlessen door vluchtelingen of ontwikkelingswerkers en het stimuleren van specifieke onderwerpen in spreekbeurten kan bijdragen aan mondiale vorming.
Gezondheidszorg	<p>Betaalbare en goede zorg is nog lang geen vanzelfsprekendheid voor ieder mens, terwijl iedereen het erover eens is dat elk mens recht heeft op gezondheid. In het Zuiden kan men in de meest gevallen niet beschikken over medicijnen, terwijl dagelijks duizenden mensen sterven aan HIV/AIDS en malaria. De gezondheidszorg beschikt wereldwijd over een enorm potentieel aan kennis en capaciteit op het terrein van infectieziektebestrijding en gezondheidsonderwijs. Kennis waaraan in het Zuiden nog steeds behoefte is. Door een grotere internationale betrokkenheid kan de Nederlandse gezondheidszorg hier op verschillende manieren invulling geven aan mondiale relaties. Te denken valt aan:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uitwisseling Gezondheidsinstellingen worden steeds vaker uitgedaagd meer samen te werken met instituten elders in de wereld. Zo wordt in een aantal instituten gewerkt aan vaccinontwikkeling voor tropische infectieziekten als malaria, TBC en HIV/AIDS. In dit kader worden onderzoeken, co-schappen en stages georganiseerd, veelal in samenwerking met (medische) universiteiten. Ook via ICT-netwerken wordt medische kennis gedeeld. • Maatschappelijk verantwoord ondernemen De principes van eerlijk aankoopbeleid en interne milieuzorg zijn ook in de gezondheidszorg van belang.
Sport	<p>Sport is in. Niet alleen in Nederland, maar ook in het Zuiden. Sport speelt een steeds belangrijker rol in ontwikkelingssamenwerking. Veel bekende Afrikaanse topsporters investeren in hun eigen regio, maar ook Nederlandse sportorganisaties zijn in toenemende mate over de grenzen actief. In het 'Platform voor sport en ontwikkelingssamenwerking' komen partners uit de sportsector, ontwikkelingssamenwerking en het bedrijfsleven bij elkaar.</p>

	<p>Sport kan op de volgende manieren een bijdrage leveren:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Overdracht van geld, goederen, kennis en vaardigheden Regelmatig worden sportmaterialen naar het Zuiden verstuurd om sportverenigingen te ondersteunen. Maar integratie van sport in ontwikkelingssamenwerking is meer: het vraagt om specifieke (technische) kennis en vaardigheden waarbij het gaat om concrete activiteiten als de organisatie van toernooien en kennisoverdracht aan docenten lichamelijke opvoeding. • Organisatie van sportactiviteiten hier in Nederland Veel mensen doen aan sport. Via sport kan daarom gewerkt worden aan draagvlak voor internationale samenwerking door een sponsorloop op scholen, sportwedstrijden en studiedagen. • Beeldvorming Grote sportevenementen, zoals de Marathon, de Vierdaagse, Jeugd Olympische Dagen kunnen aandacht vragen voor sport in het Zuiden. Die aandacht kan bijdragen aan positieve beeldvorming over het Zuiden. • Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen In de sportsector is een steeds grotere belangstelling voor de wijze waarop sportartikelen geproduceerd worden. Steeds vaker maakt men melding van kinderarbeid en slechte werkomstandigheden van bedrijven in het Zuiden. Sportclubs kunnen ernaar streven eerlijk geproduceerde sportgoederen te introduceren.
Cultuur	<p>Kunst en cultuur zijn belangrijk voor internationale samenwerking, omdat ze wordt ingezet om ontmoetingen tussen verschillende culturen te realiseren. Bij cultuur kunnen we denken aan film, fotografie, beeldende kunst, literatuur, poëzie, podiumkunsten (muziek, dans) en evenementen. Anderzijds heeft cultuur ook betrekking op de samenleving taal, normen en waarden en gedragingen. Cultuur kan bijdragen door:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Culturele uitwisseling Veel kennis kunnen wij vergaren in de vorm van cursussen en lessen over andere culturen, bijvoorbeeld in Afrikaanse dans, beeldhouwkunst, djembé maar ook door tentoonstellingen en kunstexposities. • Inkomsten genereren via culturele activiteiten Een aantal organisaties en instellingen in Nederland ondersteunt het moderne kunst-aanbod uit niet-westerse landen. Soms verschaffen ze een podium voor tentoonstellingen of georganiseerde evenementen, zoals Festival Mundial, die artiesten uit het Zuiden hierheen haalt. Deze artiesten ondersteunen met behulp van hun inkomsten projecten in eigen land. • Eerlijke handel in cultuurproducten De handel in internationale cultuurproducten zoals de inkoop van beeldhouwwerk en sieraden kan hier veel opleveren. Fairtrade en Wereldwinkels handelen op eerlijke wijze in tastbare culturele producten. Burgers, gemeenten en bedrijven kunnen dat ondersteunen door in hun aankoopbeleid ook te denken aan eerlijke (relatie)geschenken en kerstpakketten.
Media	<p>Media spelen een belangrijke rol. Veel informatie die betrekking heeft op de directe leef-omgeving wordt in Nederland via huis aan huis bladen verspreid of via lokale radiostations. Zij spelen een belangrijke rol in de werving van vrijwilligers voor activiteiten zoals het meehelpen bij een manifestatie rondom bijvoorbeeld het thema onderwijs in ontwikkelingslanden. Lokale radiostations groeien in aantal, vooral ook in ontwikkelingslanden. De media kunnen op verschillende manieren bijdragen:</p>

	• bekendheid geven aan voorlichtingsactiviteiten • verslaglegging van het leven van een dorpsgenoot die voor werk of studie in Peru verblijft en bericht over de problemen van armoede daar. • luisteraars inspireren door bekendheid te geven aan sociaal verantwoord produceren en consumeren.

D Beschrijf vervolgens de mogelijke rollen van elke betrokkene ten aanzien van lokaal mondiaal duurzame ontwikkeling. Hierbij kan een onderscheid worden gemaakt in: contacten met een specifieke achterban, informatie en communicatiekanalen in de gemeente, specifieke kennis en de sector waarin iemand werkzaam is.

Concrete aanwijzingen voor de uitwerking van deze bijeenkomst vindt u in hoofdstuk vier.

3.6 De analyse fase

De analysefase start met het idee dat alle betrokkenen uit de eerste fase ook daadwerkelijk bij het proces betrokken zullen blijven om de knelpunten en mogelijkheden verder te onderzoeken. In deze fase wordt geprobeerd te komen tot een gemeenschappelijk beeld van de bestaande knelpunten van werken aan duurzaamheid en armoedebestrijding op lokaal niveau. Om dit vast te stellen is het van belang dat de betrokkenen de uitkomst van deze knelpuntenanalyse afzetten tegen de mogelijkheden om actie te ondernemen, maar ook tegen het eerder vastgestelde toekomstbeeld van uw Wereldgemeente. Zo krijgt u de mogelijkheid om zelf een concrete invulling te geven aan de eisen die in de toekomst aan u, uw gemeenschap en gemeente worden gesteld om inhoud en vorm te geven aan mondiale duurzaamheid. Evenals in de verkenningsfase is het belangrijk voldoende tijd te besteden aan het uitwisselen van uw ideeën en inzichten op basis van de sector van waaruit u werkzaam bent. Neemt u dus vooral de tijd voor deze stap om de kansen op haalbaarheid van uw ideeën en daaruit voortvloeiende plannen voor acties vast te stellen.

Resultaat van deze stap zal zijn:

- inzicht in de knelpunten maar ook in de mogelijkheden om daar iets aan te doen
- inzicht in de haalbaarheid van kansen

Werkwijze

A Organiseer een bijeenkomst waarin de nadruk ligt op het vaststellen van de knelpunten, het brainstormen van allerlei mogelijke oplossingen (en het beoordelen ervan) die bijdragen aan het werken aan lokaal mondiale duurzaamheid. Het is van belang dat u voor deze stap in het traject een begeleider van buitenaf betreft omdat dit de kwaliteit van de interactie en reflectie ten goede zal komen, of wel de dialoog. Deze bepaalt in hoeverre de knelpunten naar voren worden gebracht. Het idee hierachter is dat mensen iets met elkaar doen wanneer ze zich tot elkaar richten. Het proces van uitwisseling en vergelijking van elkaars ideeën en perspectieven op internationale samenwerking en duurzame ontwikkeling zet de deur open voor de ontwikkeling van nieuwe gedeelde ideeën, oplossingen en activiteiten.

De Wereldspiegel gaat er vanuit dat u de verkenningsfase heeft uitgevoerd, op basis waarvan u deze knelpunten analyse kunt maken.

De volgende vragen kunnen als leidraad voor uw bijeenkomst dienen

1. Welke knelpunten zijn er te signaleren?
2. Welke concrete oplossingen zijn er te bedenken binnen de genoemde relaties (stromen) die tijdens de eerste fase zijn onderzocht?
3. Voor wie zien wij daar nog meer een rol in weggelegd?
4. Wat kunnen we daar zelf in betekenen?

- B** Analyseer de knelpunten en wat daaraan gedaan kan worden en wie daar welke rol in heeft. De knelpunten vloeien ergens uit voort. De diagnose dient dus gericht te zijn op de problemen die samenhangen met het netwerk internationale samenwerking en duurzame ontwikkeling in uw gemeente en de activiteiten die u hierin ontplooit. Met dit als uitgangsgedachte is in de analysefase niet alleen beoogd te komen tot het bedenken van een oplossing van de knelpunten maar ook om te komen tot een verhoogd inzicht in het primaire proces om een gestroomlijnde werkwijze te verkrijgen waarin de voorwaarde ligt voor een inhoudelijk werkbaar actieprogramma. Het is dus handig om hiervoor de reeds door u ingevulde werkbladen tijdens de verkenningsfase te gebruiken.
- C** Inventariseer de sterke en zwakke kanten van de wijze waarop activiteiten op het gebied van internationale samenwerking en duurzame ontwikkeling georganiseerd zijn en tot ontplooiing komen in uw gemeente. U kunt dit doen met behulp van de zogenaamde SWOT-analyse (*Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats*). U inventariseert en categoriseert de sterke en de zwakke punten en de kansen en bedreigingen op basis waarvan u een inzicht krijgt op wat er allemaal mogelijk is. Maar u kunt het ook creatiever aanpakken door te werken met een methode waarbij u eerst brainstormt over de mogelijke manieren om de knelpunten aan te pakken en hierover gaat klagen of deze gaat bejubelen. Op deze manier krijgt u zicht op welke aanpak er van verschillende zijden geopperd wordt, waarna u op zoek kunt naar mogelijke oplossingen. Dit kunt u doen door alle beklagde en bejubelde ideeën te ordenen en deze op hun haalbaarheid te beoordelen.
- D** Beschrijf vervolgens wat volgens u uw specifieke rol is in de als haalbaar beoordeelde oplossingen en wat volgens u de specifieke rol van de andere betrokkenen zou kunnen zijn. U kunt hierbij ook denken aan anderen die niet direct in dit proces zijn betrokken, maar van wie u beoordeelt dat ze wel een rol kunnen vervullen.

Concrete aanwijzingen voor de uitwerking van deze bijeenkomst vindt u eveneens in hoofdstuk vier.

3.7 De Planning- en actiefase

U zou deze fase ook de ontwerpfase kunnen noemen omdat u zich hierin concentreert op het maken van een eerste aanzet tot een actieplan. De ontwerpfase start met het idee dat dezelfde groep enthousiaste mensen gezamenlijk actie wil ondernemen en dit vast wil leggen in een actieplan dat als basis dient om de plannen te implementeren maar ook om deze bij te stellen en van tijd tot tijd te evalueren. Het is de bedoeling dat u op basis van de veldverkenning en de inventarisatie van haalbare oplossingen door een bijdrage van de actoren in het veld tot een zo realistisch mogelijk ontwerpvoorstel voor een gezamenlijk actieplan komt in uw gemeente. Het is dan vervolgens de bedoeling dat elke actor of betrokkene met dit resultaat aan de slag gaat. Het is natuurlijk de bedoeling dat het uiteindelijke actieplan overeenkomt met de ideeën en voorstellen die zijn gedaan in de bijeenkomst over de knelpunten analyse. Om de bestaande kennis zoveel mogelijk te benutten, is in de opzet van dit onderdeel geprobeerd door allerlei groepsdynamische processen, mensen te stimuleren hun inzichten en meningen uit te wisselen en te reflecteren op de gepresenteerde actievoorstellen. Het gaat erom dat u bepaalt wat in uw ogen noodzakelijk is om mondiale duurzaamheid op lokaal niveau beter vorm te geven. Wellicht bestaat er behoefte aan een structurele aanpak: een lokale strategie voor mondiale duurzaamheid, waarin verschillende betrokkenen een rol spelen. Het kan ook zo zijn dat er behoefte is aan een concreet initiatief waar omheen activiteiten kunnen worden georganiseerd waar meer mensen bij betrokken worden. Neem voor deze stap eveneens de tijd.

Resultaat van deze stap zal zijn:

- Een vastgesteld kader van waaruit invulling gegeven kan worden aan het begrip mondiaal duurzame ontwikkeling.
- Inzicht in haalbare plannen die zijn vastgelegd in een actieplan.
- Een formulering van mogelijke rollen van de verschillende actoren in dit actieplan dat als basis kan dienen voor de verdere uitwerking van activiteiten.

Werkwijze

- A.** Organiseer een bijeenkomst met alle betrokkenen waarin de nadruk ligt op het ontwerpen van een actieplan dat als basis kan dienen voor een nadere uitwerking van concrete acties. Ook voor deze bijeenkomst geldt dat vanwege het groepsdynamische karakter het van belang is te werken met een begeleider van buitenaf.

De Wereldspiegel gaat er vanuit dat u de verkenningsfase en de analysefase heeft uitgevoerd op basis waarvan u een actieplan kunt opstellen. De werkbladen die u eerder heeft gebruikt kunnen hierbij een hulpstuk zijn. Er zijn concrete acties te bedenken binnen de genoemde relaties tussen Noord en Zuid bijvoorbeeld rondom eerlijke handelsproducten, duurzaam toerisme en het terugdringen van CO₂ uitstoot. U kunt in het werkblad 2b per stroom bedenken wat u daarbinnen vanuit uw werkveld kunt ondernemen. Werkblad 1 en 3 kunt u gebruiken bij het zoeken naar andere actoren waarvoor een rol lijkt te zijn weggelegd.

De volgende vragen kunnen dienen als leidraad voor uw bijeenkomst:

1. Hoe gaan we verder?
2. Wie gaan we daarbij betrekken?

- B.** Formuleer een kader om invulling te kunnen geven aan het begrip mondiaal duurzame ontwikkeling. Dat kader dient de context aan te geven van waaruit u invulling wenst te geven aan mondiaal duurzame ontwikkeling binnen uw gemeente. Vanuit welke thema's wilt u dit bijvoorbeeld doen en waarom en hoe wenst u aan te sluiten bij de Millenniumdoelstellingen? Het is van belang duidelijkheid te hebben over de vraag binnen welke kaders u wilt blijven om tot een goed ontwerp te komen en dat op veel herkenbaarheid en bijval kan rekenen bij het bestuur maar ook bij de bevolking in uw gemeente.

- C.** Formuleer plannen en leg deze vast in een actieplan. U kunt dit doen door op een vergelijkbare manier te werk te gaan als in de vorige bijeenkomst: op basis van de door u positief beoordeelde ideeën gaat u nu op zoek naar concrete actiepunten die in het kader passen. Een hulpmiddel om uw ambities ook daadwerkelijk in praktisch handelen om te kunnen zetten is gelegen in het woord SMART. Dit staat voor een actieplan waarbij doelstellingen en activiteiten Specifiek zijn, Meetbaar, Acceptabel, Realistisch en Tijdgebonden. Ze moeten dus vooral ook concreet, haalbaar en eindig in tijd zijn zodat het actieplan na verloop van een bepaalde periode ook te evalueren is. Het is belangrijk om de plannen grondig op deze aspecten te bediscussiëren. Dat kan bijvoorbeeld in subgroepen worden gedaan maar ook plenair. Het gaat er vooral om dat het plan u structuur en houvast geeft.

- D.** Als u eenmaal de belangrijkste actiepunten hebt geformuleerd kunt u ook de rollen invullen van de betrokkenen. Het is interessant om bij de vaststelling van deze rollen ruime aandacht te besteden aan de communicatie van de betrokkenen met hun achterban of hun publieksgroep. Op basis hiervan bent u beter in staat het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking te versterken. In principe is het mogelijk dat betrokkenen op basis van een algemeen geformuleerd actieplan een specifiek plan van aanpak ontwikkelen dat van toepassing is op de sector waarin de betrokkene werkzaam is. Dit maakt verdieping mogelijk. In een dergelijk plan kunt u bijvoorbeeld aandacht besteden aan de volgende punten: achtergrond en kader, doelstelling en te verwachten resultaten, activiteiten, publiek, betrokkenen en taakverdeling, tijdspad.

Concrete aanwijzingen voor het uitwerken van dit onderdeel vindt u in hoofdstuk vier.

3.8 Het vervolg

Wanneer uit de eerste groepsbijeenkomsten concrete actieplannen zijn geformuleerd, is de fase van uitvoering aangebroken. U kunt in deze fase ook denken aan het doen van aanvullingen op de eerdere ontwerpfase waaruit uw actieplan is voortgekomen. Misschien bent u andere ideeën op het spoor gekomen bij

gemeenten die de Wereldspiegel eveneens uitvoeren. Let er dan wel op dat deze ideeën niet strijdig zijn met het eerder geformuleerd actieplan. Daarom is het belangrijk dat er plannen worden gemaakt voor het vervolgtraject na de ontwerpfase of fase van het actieplan. Nog belangrijker is dat deze plannen passen in het kader dat u heeft vastgesteld in de vorige fase.

Om het actieplan te kunnen realiseren spelen twee factoren een rol: geld en tijd. Daarvoor zal er mogelijk behoefte ontstaan aan informatie over subsidieregelingen en over instanties die een helpende hand kunnen bieden. Het COS in uw regio kan u informatie geven over fondsen waar u voor uw initiatieven terecht kunt. Misschien wilt u onder de bevolking in uw gemeente de aandacht vestigen op uw plannen. U kunt dat doen door bijvoorbeeld een lokale Wereldspiegeldag te organiseren. Ook dat kost tijd en geld. Om dat mogelijk te kunnen maken zou u kunnen denken aan een subsidieaanvraag uit het VMDO programma van de NCDO. U zou in de planning voor de vervolgfase vast kunnen leggen hoe u de bevolking kunt betrekken in dit proces van werken aan internationale samenwerking en duurzame ontwikkeling.

Bedenk dat een benadering die is uitgewerkt langs de methodische lijn van een aantal bijeenkomsten gaat om een collectief proces. Dit proces bestaat uit een voortdurende dialoog waarin op interactieve en gestructureerde wijze wordt geprobeerd een grote groep mensen naar een hoger niveau van bewustwording en creativiteit te tillen.

Aandachtspunten voor het vervolgtraject zijn:

- Zet de plannen die zijn voortgekomen uit de ideeën om in concreet uitvoerbare activiteiten. Toets regelmatig of alle activiteiten zoals afgesproken worden uitgevoerd.
- Plan vervolgbijeenkomsten. Houdt daarbij rekening met de beschikbare tijd van betrokkenen en plan ook een evaluatiebijeenkomst in (zie hiervoor hoofdstuk 4).
- Breng uw activiteiten onder de aandacht, niet alleen bij de bevolking maar ook bij andere gemeenten. Misschien willen zij de Wereldspiegel ook uitvoeren. Goede initiatieven waar u trots op bent verdienen de aandacht. U kunt ze verspreiden via de website van de Wereldspiegel. De website www.wereldspiegel.nl besteedt aandacht aan ontwikkelingen op lokaal niveau. Het biedt informatie over bijvoorbeeld subsidiemogelijkheden, over de goede voorbeelden van lokale initiatieven op het gebied van internationale samenwerking en duurzame ontwikkeling, landelijke, provinciale of regionale bijeenkomsten toegespitst op versterking van draagvlak voor internationale samenwerking en vergroting van de zichtbaarheid van allerlei initiatieven. Misschien weet iemand in Groningen hoe je subsidie krijgt voor een sportproject in Bolivia of misschien weet iemand in Zeeland wel hoe je containers met goederen naar Congo stuurt? Er is vast een Brabantse gemeente die het abstracte begrip mondiale duurzaamheid om heeft weten te zetten in iets concreets. Hoe deden ze dat? Om de goede voorbeelden als inspiratie voor andere groepen of gemeenten te doen gelden geeft de website ook de mogelijkheid om goede voorbeelden te nomineren voor een prijs die een keer per jaar zal worden uitgereikt. U kunt uw activiteiten uiteraard ook onder de aandacht brengen door contact op te nemen met een lokale krant, een regionaal dagblad of een lokale radio of televisieomroep.
- Presenteer uw initiatieven tijdens grote evenementen in uw regio en neem deel aan de jaarlijkse conferentie over de Wereldspiegel die elk najaar zal plaats vinden. Deze jaarlijkse conferentie zal behalve de politieke ontwikkelingen stil staan bij de lokale initiatieven op het gebied van mondiale duurzaamheid. Die initiatieven waarbij de nadruk ligt op armoebestrijding in het perspectief van duurzame ontwikkeling zullen bijzondere aandacht krijgen.

3.9. Tenslotte: voorbeeldige initiatieven

De Wereldspiegel brengt initiatieven en relaties in kaart en zet aan tot het opstellen van een actieplan. Zij zet ook aan tot nieuwe initiatieven en bewustwording en creativiteit. De Wereldspiegel kan dus een steun in de rug zijn bij vele lokale initiatieven op het gebied van internationale samenwerking en duurzame ontwikkeling. Als er in uw gemeenten geen activiteiten plaats vinden, kan de Wereldspiegel er wellicht toe bijdragen een activiteit of een project op te zetten.

Er valt veel te winnen: voor arme mensen in ontwikkelingslanden én voor ons. In termen van een rechtvaardigere wereld waarin alle kinderen naar school kunnen en iedereen toegang heeft tot gezondheidszorg of waarin onze kinderen en hun kinderen voldoende natuurlijke hulpbronnen tot hun beschikking hebben.

U kunt een prijs winnen voor de beste, origineelste, meest vernieuwende, leukste en succesvolste activiteit. Nominaties kunnen worden gedaan in drie verschillende categorieën:

- Politiek en bestuur
- Bedrijvigheid en verantwoordelijkheid
- Samenleving en samenwerking

Elk jaar zullen in deze categorieën prijzen worden uitgereikt. Een vakkundige jury zal in het najaar uit de genomineerden de winnaars selecteren en benoemen. De winnaars kunnen mensen, organisaties, bedrijven, netwerken, of gemeenten zijn die bekend worden gemaakt tijdens de jaarlijkse conferentie over lokale strategieën voor mondiale samenwerking en duurzaamheid.

Daarnaast is het natuurlijk mogelijk mee te dingen naar andere prijzen die door diverse instanties worden uitgelooft. Voorbeelden zijn:

- De Nationale Toekomstprijs. Deze wordt uitgelooft aan bedrijven, non-profit organisaties en individuen 'voor het beste idee, plan of project voor de dag van morgen'. Inzendingen moeten voldoen aan vier criteria: ecologisch, economisch, sociaal-cultureel en inspirerend.
- Het Ei van Columbus. Prijzen voor innovatie en duurzaamheid worden uitgereikt aan bedrijven, dienstverlenende organisaties en onderwijsinstellingen die zich inspannen voor een duurzame bedrijfsvoering en voor producten en projecten die 'innovatief' én 'duurzaam' zijn..
- De Dick Scherpenzeel Prijs. Deze Stichting richt zich specifiek op de media en kent een Persprijs, Fotoprijs en Studentenprijs toe aan personen die op heldere en verantwoorde wijze de aandacht van een breed publiek weten te trekken voor ontwikkelingsvraagstukken.

ENKELE OEFENINGEN VOOR DE BIJEENKOMSTEN

Introductie

In deze 'gereedschapskist' zijn vijf oefeningen toegevoegd die in de verschillende fases gebruikt kunnen worden. Deze oefeningen zijn te gebruiken al naar gelang de manier waarop de bijeenkomsten worden ingevuld. Besluit u bijvoorbeeld vanuit de gemeente te willen starten richting een lokale strategie duurzame ontwikkeling dan is handig te straten met de eerste oefening over visieontwikkeling. Neemt u bijvoorbeeld evaluatie als een belangrijk element op in het vervolgtraject dan kunt u gebruik maken van de oefening die hier speciaal voor is bedoeld.

Daarnaast bevat het handboek ook werkbladen, die u kunnen helpen inhoud te geven gedurende de fases. Deze werkbladen bestaan uit een A en B blad. De A bladen brengen de theorie in een kader en de B bladen dienen om op basis van de theorie een praktische invulling te geven. Deze werkbladen zijn opgenomen in de bijlagen.

A. VISIEBIJENKOMST VOORAFGAAND AAN DE VERKENNINGSFASE

Voor wie bedoeld?

Een bijeenkomst over visie op mondiale duurzaamheid in uw gemeente is in eerste instantie bedoeld voor de initiatiefnemers van een lokale strategie. Uitgaande van een steeds meer faciliterende rol in dit proces komen vooral die ambtenaren in beeld waar het element van duurzame ontwikkeling duidelijk is verweven met het beleidsveld waarvoor zij verantwoordelijk zijn: energie, water, verkeer en vervoer en welzijn.

Wanneer?

Indien de gemeente een faciliterende rol wenst te spelen in een lokaal te ontwikkelen en uit te voeren strategie duurzame ontwikkeling. Mocht u als groep betrokkenen (sectoraal) een actieplan willen ontwikkelen dan is het eveneens aan te bevelen een visiebijeenkomst te beleggen.

Doelstelling

Het verhelderen van het begrip 'mondiaal duurzame ontwikkeling' en het ontwikkelen van een visie op mondiaal duurzame ontwikkeling.

Tijd

Circa twee uur

Benodigheden

Flipover, stiften, pennen, post-it papiertjes

Aanwijzingen

1. Verdeel de groep in twee groepen van vier à vijf mensen
3. Vraag de deelnemers in de groepen eerst te discussiëren over hoe hun Wereldgemeente er in het jaar 2015 uit zal zien. Hoe draagt zij bij aan een armoedebestrijding?
4. Vraag de deelnemers in de groepen een symbool, een diagram of tekening op een poster te maken dat de Wereldgemeente van het jaar 2015 reflecteert. Dit wordt door de desbetreffende persoon nader toegelicht.
5. Vraag de deelnemers in de groepen te discussiëren wat de visie hierin is op mondiaal duurzame ontwikkeling van de gemeente als instituut en van de gemeente als geheel.
6. Vraag de deelnemers in de groepen een symbool op een poster te maken dat specifiek is voor de visie van deelnemers op mondiaal duurzame ontwikkeling. Dit wordt eveneens door de desbetreffende persoon nader toegelicht.
7. Beschrijf in een paar woorden de gemeenschappelijke visie van de subgroepen op, op basis van de posters van de deelnemers uit de groep. Deze statements worden opgeschreven en opgeplakt tegen de muur.
8. Elke deelnemer loopt langs de statementes en onderstreept die zinnen die hem of haar speciaal van belang lijken
9. Vraag een kleine groep (twee of drie mensen) om die statement uit te lichten dat het meest is onderstreept en neem dit als basis voor een gezamenlijk statement, inclusief de belangrijkste sleutel informatie van andere statements.
10. Het gekozen statement wordt hierna aan de hele groep voorgelezen en eventueel bijgesteld zodat de visie kan dienen als basis.

B Onderzoeksbijeenkomst in de verkenningsfase

Voor wie bedoeld?

Deze oefening kan op diverse niveaus worden uitgevoerd:

- individueel als men meer wil weten wat er binnen de gemeente gebeurt aan activiteiten
- een kleine groep enthousiaste mensen die iets wil doen op het gebied van mondiaal duurzame ontwikkeling
- in groepen van dezelfde actoren, bijvoorbeeld een school of meerdere scholen die iets willen maar nog niet precies weten wat ze willen met mondiaal duurzame ontwikkeling. Maar het kan ook door een stedenband gedaan worden die de relaties wat scherper in wil krijgen zodat de mogelijkheden beter onderzocht kunnen worden
- door een groep van verschillende actoren in het kader van een te ontwikkelen lokale strategie duurzame ontwikkeling.

In deze fase kunt u gebruik maken van:

Werkblad 1 a en 1 b (Mondiaal Speurneuzen: waar te beginnen in uw directe omgeving? Het help bij het zoeken naar partners en het vormen van coalities.

Werkblad 2 a en 2 b (Relaties tussen een gemeenschap in Nederland en één in het Zuiden waarbinnen we kunnen bijdragen aan een duurzame wereld—Hoe vullen we de relaties tussen onze gemeenschap of sector en in het Zuiden in, waarbinnen we kunnen bijdragen aan een duurzame wereld?). Deelnemers kunnen per stroom bedenken wat ze daarbinnen vanuit hun werkveld ondernemen

Werkblad 3 a en 3 b (Mondiale gemeenschap). Het helpt eveneens bij het zoeken naar partners en coalities

Doelstelling

- In kaart brengen van activiteiten, relaties en stromen binnen de gemeentegrenzen
- Het zoeken naar partners voor lokale actie (al naar gelang het niveau waarop men in wenst te steken)
- Bestuderen met welke sectoren deze relaties en activiteiten verband houden
- Verkennen van de posities van de groep die uiteindelijk gaat samenwerken aan een actieplan
- Identificeren van de rollen die de betrokkenen in de gemeente hebben

Tijd

circa twee uur

Benodigheden

werkblad 1a/b, 2a/b, 3a/b, flipover en stiften

Aanwijzingen:

1. Deel de groep in homogene subgroepen
3. Deel de werkbladen uit en vraag de deelnemers aan de hand van de A bladen hun mondiale gemeente in te vullen in de B bladen. Vraag hen dat specifiek te doen vanuit de verschillende posities die zij in de gemeente hebben.
4. De deelnemers lichten hun analyse toe in de subgroep of in de plenaire groep. Moedig de deelnemers aan om vragen aan elkaar te stellen

C Analysebijeenkomst in de 'knelpunten fase' door over kansen voor Mondiale Duurzaamheid te brainstormen, te klagen, te jubelen, te ordenen en te beoordelen

Voor wie bedoeld?

Deze oefening is eveneens voor meerdere niveaus bedoeld om tot actie te kunnen komen. Bijvoorbeeld een kleine groep die wat wil doen, een groep van gelijkgestemden uit dezelfde sector of een groep van verschillende actoren die aan een lokale strategie wil werken.

Doelstelling

- Verkennen van de grootste knelpunten
- Onderzoeken wat hieraan gedaan kan worden
- Identificeren van de rollen van de betrokkenen hierin

Tijd

Circa twee uur

Benodigheden

Rol papier, plakband of posterborden, Post-it papiertjes, de ingevulde werkbladen, pennen

Aanwijzingen:

1. Plak een grote rol papier op de muur waar een onderscheid wordt gemaakt tussen een zogenaamd jubel en klaaggedeelte
3. Vraag de deelnemers om hun wensen, verlangens, klachten en kreten in korte trefwoorden op post-it papiertjes te schrijven en op het papier te plakken Het is de bedoeling deze zo concreet mogelijk op te schrijven
4. Geef deelnemers de gelegenheid om opmerkingen van anderen te lezen
5. Vraag deelnemers categorieën vast te stellen om te ordenen
6. Lees de briefjes een voor een voor
7. Discussieer onder welke categorie het briefje thuishoort
8. Inventariseer de ideeën die hiermee verband houden
9. Vraag elke deelnemer de onderwerpen te ordenen naar bijvoorbeeld urgentie, omvang ernst etc
10. Bespreek welke 'wolken' dit oplevert
11. Bespreek en discussieer welk thema als het meest problematisch of uitdagend wordt ervaren

D. Ontwerpbijeenkomst in een planningsfase

Voor wie bedoeld?

Deze oefening is vooral bedoeld voor diegenen die tot een concreet actieplan willen komen.

Doelstelling

Deelnemers stimuleren om te komen tot een concreet actieplan

Benodigde tijd

Circa twee uur

Materiaal

Enveloppen met elk 3 gele kaarten, 1 rode kaart en 3 stickers. Flapovers, pennen

Aanwijzingen

1. Verdeel de deelnemers in subgroepen
3. Geef elke deelnemer een envelop met drie gele kaarten, een rode kaart en drie tickers
4. Ga te werk in werkgroepen alwaar de deelnemers worden gevraagd individueel de gele kaarten in te vullen met 3 concrete plannen.
5. Elke werkgroep bespreekt de plannen en kiest een top 3 van voortstellen die op een flapover worden genoteerd
6. De rode kaart is om een noodkreet of hartewens op te schrijven
7. Plenair licht elke werkgroep de keuze toe
8. Tot slot wordt iedereen uitgenodigd om met behulp van de stickers een persoonlijke top 3 samen te stellen
9. Het resultaat wordt bediscussieerd op haalbaarheid

E. Evaluatiebijeenkomst tijdens de vervolgfase

Voor wie bedoeld?

Voor degenen die een actieplan hebben geformuleerd. In tweede instantie ook voor degenen die als kleinere groep een enkelvoudige actie hebben ondernomen om te beoordelen hoe ze vorm en inhoud kunnen geven aan een follow up. Let wel: evaluatie is een constant proces dat is ingebouwd in alle niveaus van het project niet alleen bij degenen die het proces hebben geïnitieerd maar ook alle betrokkenen in het proces.

Doelstelling

- inzicht in datgene wat succesvol is
- de zwakte van het activiteitenprogramma (met betrekking tot implementatie beoordelen)
- verduidelijken wat anders kan en hoe de implementatie of de geformuleerde activiteiten versterkt kunnen worden.

Benodigde tijd:

Circa drie uur.

Materiaal

Pennen.

Aanwijzingen:

1. De procesbegeleider heeft vier onderwerpen gekozen waarop geëvalueerd wordt. Deze zijn op een groot vel papier geschreven en op de muur zover mogelijk van elkaar geplakt.
2. Vraag de deelnemers een onderwerp te selecteren dat appelleert aan hun gezamenlijke ervaring binnen hun werkzaamheden gericht op mondiale duurzaamheid. De deelnemers gaan bij hun geselecteerde witte vel papier staan en schrijven in statements op wat zij van het onderwerp vinden.
3. Wanneer elke groep klaar is, gaat de groep kloksgewijs de beschreven vellen rond. Groep A gaat naar het vel papier van groep B en schrijft bij de statements een vraag op voor die groep B. Groep B gaat naar groep C enzovoorts.
4. De procesbegeleider verduidelijkt vervolgens de aanvankelijke doelstellingen en activiteiten zoals geformuleerd in het projectplan.
5. De procesbegeleider vraagt de deelnemers in subgroepen vast te stellen welke metafoor het best betrekking heeft op hun werkgroep in relatie tot de aanvankelijk geformuleerde doelstellingen of activiteiten
6. De procesbegeleider vraagt de deelnemers in subgroepen eveneens vast te stellen welke metafoor het best betrekking heeft op hun werkgroep in relatie tot wat de werkgroep daadwerkelijk heeft gedaan.
7. Vraag de deelnemers hun indicatoren van verandering vast te stellen. Welke signalen laten zien dat er vooruitgang is geboekt? Zijn er meer activiteiten uitgevoerd bijvoorbeeld?
8. Het resultaat wordt bediscussieerd op bastelling van het actieplan

LINKS

Naast de Wereldspiegel zijn nog een aantal programma's te noemen die van betekenis kunnen zijn voor het maken van een actieplan.

Hebt u inspiratie nodig?

Denk eens aan het *Earth Charter*. Op 29 juni 2000 opende Koningin Beatrix in het Haagse vredespaleis een internationale conferentie waarin het Handvest van de Aarde (*Earth Charter*) werd gepresenteerd. Dit Handvest van de Aarde bevat een aantal aanbevelingen voor economisch, sociaal en ecologisch beleid. De NCDO was nauw betrokken bij de organisatie van deze conferentie en bevordert activiteiten die geïnspireerd zijn door de coherente visie en de aanbevelingen van dit Handvest dat kan worden opgevat als een kader voor ethische globalisering.

Respect voor natuur, universele mensenrechten, economische rechtvaardigheid en een cultuur van vrede zijn de kernwoorden van het handvest. Zie voor meer informatie: www.mondialeDO.nl.

Wij bevinden ons op een kritiek moment in de geschiedenis van de aarde, een periode waarin de mensheid haar toekomst moet kiezen. De wereld is steeds dichter verweven en wordt steeds kwetsbaarder, en de toekomst is zowel als veelbelovend. Om voort te kunnen gaan, dienen wij te erkennen dat wij temidden van een schitterende verscheidenheid aan culturen en levensvormen één menselijke familie vormen en één aardse gemeenschap met een gemeenschappelijk lot. Wij moeten ons verenigen om een leefbare mondiale samenleving te realiseren, gebaseerd op respect voor de natuur, universele mensenrechten, economische rechtvaardigheid en een cultuur van vrede. Daartoe is het een vereiste dat wij, de volkeren van de aarde, onze verantwoordelijkheid jegens elkaar, jegens de grotere levensgemeenschap en jegens de toekomstige generaties openlijk uitspreken. Teneinde deze ambities te verwezenlijken, moeten wij beslissen te leven met het besef van een universele verantwoordelijkheid, moeten wij onszelf vereenzelvigen met de totale aardse gemeenschap én met onze locale gemeenschappen.

Uit: de preambule van het Handvest van de Aarde

Leren voor duurzame ontwikkeling

Het programma 'Leren voor Duurzame Ontwikkeling' volgt het programma 'Leren voor Duurzaamheid' op. Het richt zich in het bijzonder op het leeraspect. Op drie niveaus worden er leerprocessen gestimuleerd:

- lerende individuen: het formele onderwijs en 'een leven lang leren'
- lerende organisaties: overheid, zowel op landelijk als op regionaal en plaatselijk niveau
- lerende samenleving: samenwerking tussen overheden en diverse maatschappelijke geledingen

Een nieuwe Cd-rom 'toolkit Leren voor Duurzame Ontwikkeling' is te bestellen bij de NCDO.

BIJLAGEN

1.	Interessante websites en adressen	41
2.	Lijst van actoren, betrokkenen, interessante instellingen	45
3.	De werkbladen voor groepsbijeenkomsten	47
4.	Aanbevolen en gebruikte literatuur	54
5.	Verklarende woordenlijst	57
6.	Vragenlijsten Lokale Duurzaamheidsspiegel	58

INTERESSANTE WEBSITES EN ADRESSEN

Algemeen

www.ontwikkelingssamenwerking.pagina.nl
www.ontwikkelingssamenwerking.beginthier.nl
NCDO: postbus 18184, 1001 ZB Amsterdam, www.ncdo.nl

COSsen (Centra voor Internationale Samenwerking)

www.cossen.nl
COS Nederland, Wijnstraat 237, 3311 BV
Dordrecht, tel. 078 6390475/fax 078 6390529,
cosnederland@cossen.nl

(Regionale kantoren)

COS Drenthe, Vaart ZZ 71-73, 9401 BJ Assen,
tel. 0592-318810/fax. 0592-318334,
cos.drenthe@antenna.nl

COS Flevoland, Postbus 194, 8200 AD
Lelystad, tel. 0320-244259/fax: 0320-280639,
info@axion-flevoland.nl, bezoekadres:
Neringpassage 107

COS Friesland, Eewal 56, 8911 GT Leeuwarden,
tel. 058-2157771/fax: 058-2157772,
cosfry@gco.nl

COS Gelderland, Prins Hendrikstraat 5, 6521 AV
Nijmegen, tel. 024-3233018/fax. 024-3230644,
cogelderland@antenna.nl

COS Groningen, Kleine Kromme Elleboog 20,
9712 BS Groningen, tel. 050-3132076
fax 050-3188124, info@groningen.cossen.nl

COS Haaglanden & West Holland, Prinsegracht
38, 2512 GA Den Haag, tel. 070-3456154
fax: 070-3604736, info@coshaag.nl

COS Limburg, Godswaerdersingel 17, 6041 GJ
Roermond, tel. 0475-315055/fax: 0475-331529,
cos@tref.nl

COS Noord-Holland Noord, Oude Gracht 86,
1811 CM Alkmaar, tel. 072-5202517
fax: 072-5124889, cosnhn@cossen.nl

COS Noord-Holland Zuid, Postbus 271, 2130
AG Hoofddorp, tel. 023-5616560/020-6477455
fax: 023-5623818, cosnhz@cossen.nl,
bezoekadres: Burg. Pabstlaan 10

COS Oost-Brabant, Demer 38, 5611 AS
Eindhoven, tel. 040-2443063/fax: 040-2451668,
eindhoven@cossen.nl

COS Oost-Brabant, Luybenstraat 21, 5211 BS
Den Bosch, tel. 073-6919770/fax: 073-6919779,
denbosch@cossen.nl

COS Overijssel, Postbus 1474, 8001 BL Zwolle,
tel. 038-4211925/fax: 038-4230865,
overijssel@cossen.nl, bezoekadres:
Papenstraat 5

COS Rijnmond & Midden Holland, Postbus
686, 3000 AR Rotterdam, tel. 010-2755955
fax: 010-4120896, cos@cosrmh.nl,
bezoekadres: Batavierenstraat 1-3

COS Utrecht, Postbus 176, 3500 AD Utrecht,
tel. 030-2311094/fax: 030-2364403,
info@utrecht.cossen.nl,
bezoekadres: Telingstraat 2

COS West en Midden Brabant, Baliëndijk 52a
en 52b, 4816 GG Breda, tel. 076-5221078
fax: 076-5204425, breda@cossen.nl

COS West en Midden Brabant, Stationsstraat
39, 5038 EC Tilburg, tel. 013-5351523
fax: 013-5437096, tilburg@cossen.nl

COS Zeeland, Postbus 2125, 4460 MC Goes,
tel. 0113-250051/fax: 0113-250955
coszld@zeelandnet.nl
bezoekadres: Ravelijn de Groene Jager 5

COS Zuid-Holland Zuid, Wijnstraat 237,
3311 BV Dordrecht, tel. 078-6131788
fax: 078-6144150, info@coszhz.nl

Mondiale Voetafdruk-Ecological Footprint

www.voetenbank.nl
www.voetafdruk.nl
www.mondialevoetafdruk.nl
www.sustainablefootprint.org
De Kleine Aarde, postbus 151, 5280 AD Boxtel,
0411-684921, www.dekleineaarde.nl

Klimaat, energie

www.ecomarkt.nl
www.unitedairfund.org
www.novem.nl
www.klimaat.nl
www.greenpeace.nl
www.energiewereld.nl
www.duurzameenergie.info
www.energielabel.nl

Duurzaam Consumeren

Bureau Duurzaam Inkopen, Korte Spaarne 31,
2011 AJ Haarlem,
www.duurzaaminkopen.novem.nl
Duurzaam Bouwen: www.dubo-centrum.nl
Alternatieve Consumenten Bond (AKB):
020-6863338, www.akb.nu
www.bewustverbruiken.org
www.praktischidealisme.nl
www.consuminderen.pagina.nl
www.ecoteam.nl

Gemeenten

VNG International, Nassaulaan 12, postbus
30435, 2500 GK Den Haag, 070-3738848,
www.vng-international.nl
VNG Informatiepunt Europa en Internationale
Samenwerking (zie adres VNG International)
ICLEI: International Council for Local
Environmental Initiatives,
www.iclei.org
www.sustainable-cities.org
www.stedenbanden.nl

Duurzaam toerisme

www.duurzaamtoerisme.com www.ddh.nl/duur-
zaam/toerisme
www.treesfortravel.nl
www.praktischidealisme.nl

Vrijwilligers, jongerenuitzending

www.m-en-j.nl
www.siw.nl
www.iju.nl
www.globalvolunteers.org

Onderwijs

(algemeen)
www.schoolkoopwijzer.be

(lesmateriaal)

www.clicktheglobe.nl
www.cmo.nl
www.internationaal.kennisnet.nl
www.novib.nl/yoo
www.maxhavelaar.nl
www.fairtrade.org
www.voetafdruk.nl

(IS/ ICT)

www.iso.antenna.nl
www.w-esp.nl/rapport/duwstart.htm
www.kennisnet.nl/sp/diversiteit
www.smeglobe.nl
www.thisisajourney.net
alfavzw.be/noeweb
(Hoger onderwijs)
www.dho21.nl
www.kun.nl/cidin

Landbouw

Agriterra: Willemsplein 43-II, 6811 KD Arnhem,
Tel: 026-4455445/ Fax: 026-4455978, www.agriterra.org

ICT

www.baobabconnections.org: website waar vanuit alle hoeken van de wereld wordt gediscussieerd over globalisering
www.viafrica.org
www.oneworld.net www.antenna.nl

Eerlijke kleding

www.indianet.org
www.kuyichi.com
www.cleanclothes.org
www.akb.nu
www.fairwear.nl

Maatschappelijk Verantwoord en Duurzaam Ondernemen

Senter: www.senter.nl
FMO: www.fmo.nl
Economische Voorlichtingsdienst: www.evd.nl
www.samen.nl: voor iedereen die interesse heeft voor MVO
www.duurzaam-ondernemen.nl
www.mvo-platform.nl
www.fnv.nl/mondiaal
www.oesorichtlijnen.nl
www.svneurope.com, www.svn.nl
www.duurzaam-beleggen.nl, www.beleggers-voorbelasting.antenna.nl
www.dhv.nl
www.bedrijven.woordendaad.nl
www.partneringagreements.com
www.cbi.nl
www.zero-kap.nl
www.tme.nu
www.ethicalcorp.com
www.businessindevelopment.pagina.nl

Eerlijke handel

www.maxhavelaar.nl
www.fairtrade.net
www.koffiecoalitie.nl
www.teakwood.nl
www.wereldwinkels.nl
www.bewustverbruiken.org
www.maketradefair.nl
www.fairtrade.nl
www.fnv.nl/mondiaal
www.rightlivelikelihood.com

Huisvesting

www.digh.nl
www.habitatplatform.nl
www.dubo-centrum.nl

Cultuur

www.afrikamuseum.nl
www.poetry.nl
www.hivos.nl
www.africaserver.nl
www.african.nl
www.wereldmuziek.pagina.nl

Media

www.lokaalmondiaal.net
www.denieuweomroep.nl

Jongeren

www.jeugdraad.nl
www.moveyourworld.nl
www.aseed.net
www.baobabconnections.org,
www.jongeren.woordendaad.nl

Gezondheidszorg

www.haiweb.org
www.healthnet.org
www.healthnetinternational.org
www.wemos.nl
www.kun.nl/niih/niih.htm
www.healthnet.org

Sport

www.sportdevelopment.org
www.local-heroes.nl
www.global-sports-comm.nl
www.indianet.nl
www.cleanclothes.org

Mobiliteit

www.fietsnaarjewerk.nl
www.fietsersbond.nl
www.greenwheels.nl
www.zonderauto.nl
www.praktischidealisme.nl

Vrijwilligerswerk

www.vrijwilligersplein.nl
www.tsvproject.nl/index.html www.vrijwilligerscentrale.nl

Vakbonden

www.fnv.nl/mondiaal
www.cnv.nl/internationaal

Politiek

CDA/Eduardo Frei Stichting: www.cda.nl
PvdA: www.pvda.nl en Evert Vermeer Stichting:
www.evertvermeerstichting.nl
VVD: www.vvd.nl
LPF: www.lijstpimfortuyn.nl
GroenLinks: www.groenlinks.nl
D66: www.d66.nl
Christenunie: www.christenunie.nl
SP: www.sp.nl
SGP: www.sgp.nl

Rijksministeries

Buitenlandse Zaken: www.minbuza.nl
Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en
Milieu: www.minvrom.nl
Landbouw, Natuurbeheer en Visserij:
www.minlnv.nl
Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen:
www.minocw.nl
Economische Zaken: www.minez.nl

Prijzen

Stichting De Nationale Toekomstprijs
Zuid-Hollandplein 1
Postbus 90602, 2509 LP Den Haag
Tel: 070-4417053/7080
Fax: 070-4417911
Email: toekomstprijs@pzh.nl
www.toekomstprijs.nl

Het Ei van Columbus
Postbus 32
4850 AA Ulvenhout
Tel: 0345-641927/ telefax: 0345-641924
email: win@ei-van-columbus.nl
www.ei-van-columbus.nl

Stichting Dick Scherpenzeel
Postbus 8611
3503 RP Utrecht
tel: 030 - 2193 194
fax: 030 - 2193 010
e-mail: info@scherpenzeel.org
www.scherpenzeel.org

LIJST VAN ACTOREN, BETROKKENEN, INTERESSANTE INSTELLINGEN

Politiek en bestuur

Ambtenaren van de afdeling IS (coördineren contacten met zustergemeente), bestuurder met IS in portefeuille, lokale politieke partijen en werkgroepen die daaronder actief zijn op het terrein van IS. Integratie van mondiale duurzaamheid in alle beleid en ontschotting vraagt echter om betrokkenheid van andere beleidsterreinen als economie, mobiliteit, welzijn, onderwijs. Wilt u iets in het onderwijs bereiken, denk dan vooral ook aan de onderwijsambtenaar. Denk verder ook aan regionale bestuursorganen en samenwerkingsverbanden en aan de provinciale overheid en politiek.

Economie

Internationaal actief bedrijfsleven, MKB, detailhandel, migrantenondernemingen. Bedrijven zijn georganiseerd in ondernemersverenigingen die hun belangen behartigen, maar ook in lokale stedelijke netwerken met een maatschappelijk doel. Andere actoren zijn de Kamer van Koophandel, vakbonden, de consument als afnemer of Fairtrade en Wereldwinkels als promotors. Voor partners in specifieke bedrijfstakken, zie onderstaand gearceerd blokje.

Onder de noemer 'bedrijfsleven' vallen ontelbaar veel verschillende branches. In het kader van eerlijke handelsvraagstukken springt een aantal specifieke branches in het oog. De mondiale problematiek rondom landbouwsubsidies, dumping en overproductie maakt de **agrarische sector** bijv. interessant. Bovendien is Nederland een agrarisch land en spelen landbouwbelangen op lokaal niveau vaak een grote rol. Landbouwers zijn sterk georganiseerd en soms ook in religieuze netwerken geïntegreerd. Een andere sector is **mobiliteit**, waarin niet alleen vervoersbedrijven een rol spelen. Denk in het kader van duurzaam toerisme ook eens aan reisbureaus. Overige sectoren zijn bijv. textiel-, hout-, voedingsmiddelen, bouw-, energie- en financiële sector. Bedrijven uit deze branches die bekend staan om hun maatschappelijk verantwoord en duurzaam ondernemerschap kunnen gelden als belangrijk voorbeeld.

Onderwijs

Scholen, VMBO, ROC, Hogescholen en Universiteit, speciaal en multicultureel onderwijs (Internationale Schakelklas), actieve jongeren en docenten als initiators of trekkers van internationale projecten, studentenorganisaties. Op hoger niveau: directieleden, onderwijsambtenaar, hoofd Externe Relaties. Buiten het onderwijs richten bedrijven, werkgroepen en stichtingen OS zich meer op onderwijs en hebben speciale afdelingen (zoals stedenbandwerkgroep onderwijs).

Gezondheidszorg

Artsen, therapeuten, geestelijke gezondheidszorg, gezondheidscentra, GGD, tandzorg, Rode Kruis, thuiszorg, verpleeghuizen, ziekenhuizen/ klinieken, zorgverzekeraars, alternatieve genezers, stedenbandwerkgroep gezondheid, medische faculteiten en studenten.

Sport

Sportverenigingen, sportonderwijs (opleidingen voor lichamelijke opvoeding), stedenband, sportbonden, zaken die sportgoederen verkopen.

Cultuur

Muziek- zang- en dansverenigingen/ stichtingen, kunstenaars, schrijvers, evenementenzorg, culturele organisaties en centra, religieuze en levensbeschouwelijke instellingen en groepen, musea, migrantenorganisaties, stedenbandwerkgroep cultuur en kunst, sponsors in het bedrijfsleven.

Media

Nieuws-, huis-aan-huisbladen, lokale of regionale omroep, informatiediensten van lokale organisaties, het onderwijs en het bedrijfsleven, regionale kranten, individuele journalisten, Lokaal-mondiaal tv.

BIJLAGE 3

DE WERKBLADEN VOOR GROEPSBIJEEENKOMSTEN

Elk werkblad kent een theorieblad (a) en een invulblad (b)

Werkblad 1.

Mondiaal Speurneuzen: waar te beginnen in uw directe omgeving?

Werkblad 2.

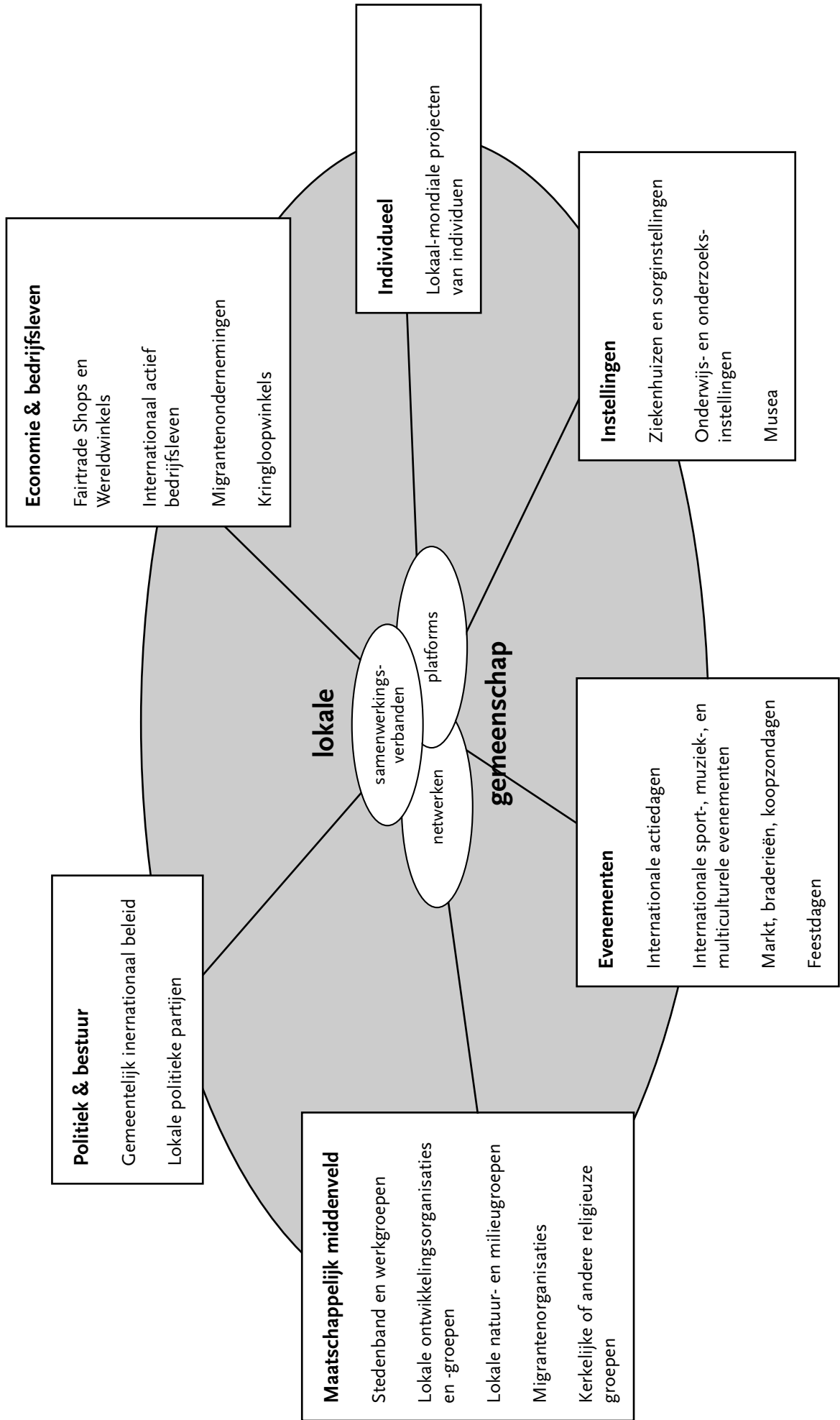
Relaties tussen een gemeenschap in Nederland en één in het Zuiden, waarbinnen we kunnen bijdragen aan een duurzame wereld

Werkblad 3.

Mondiale gemeenschap

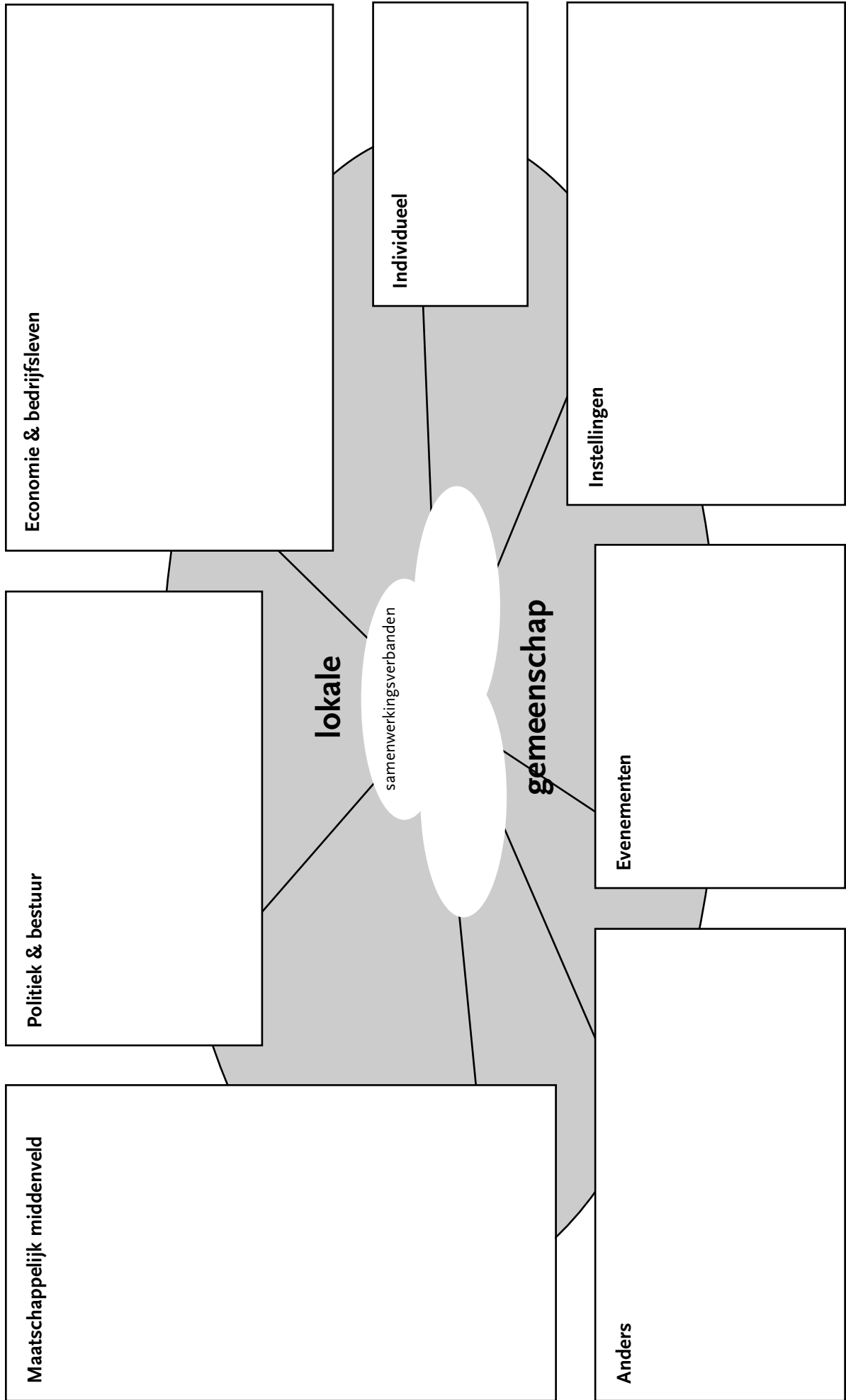
Werkblad 1a **Mondiaal speurneuzen: waar te beginnen in uw directe omgeving?**

>> zie handboek voor uitleg en voorbeelden

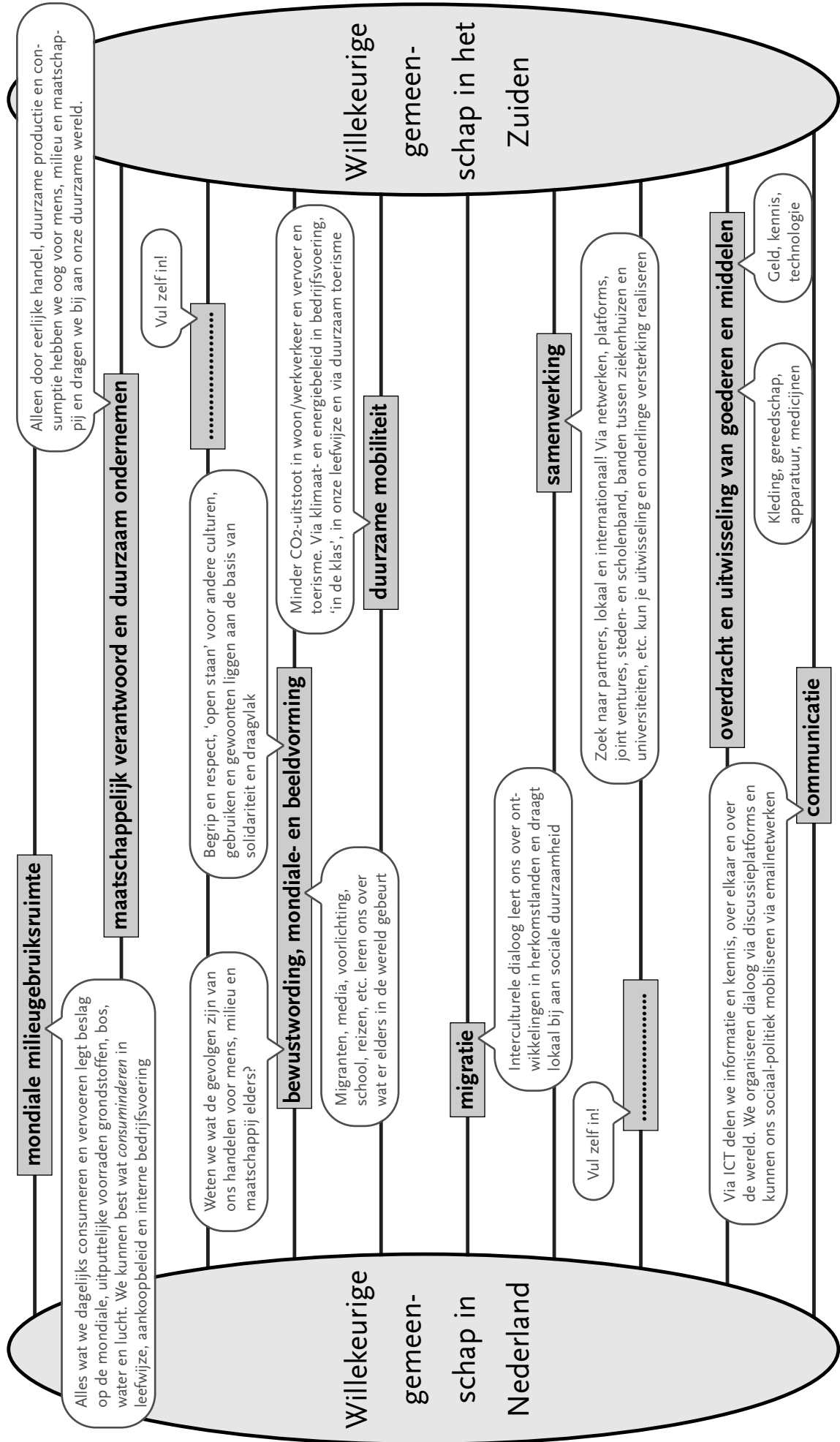

Werkblad 1b **Mondiaal speurneuzen: waar te beginnen in uw directe omgeving?**

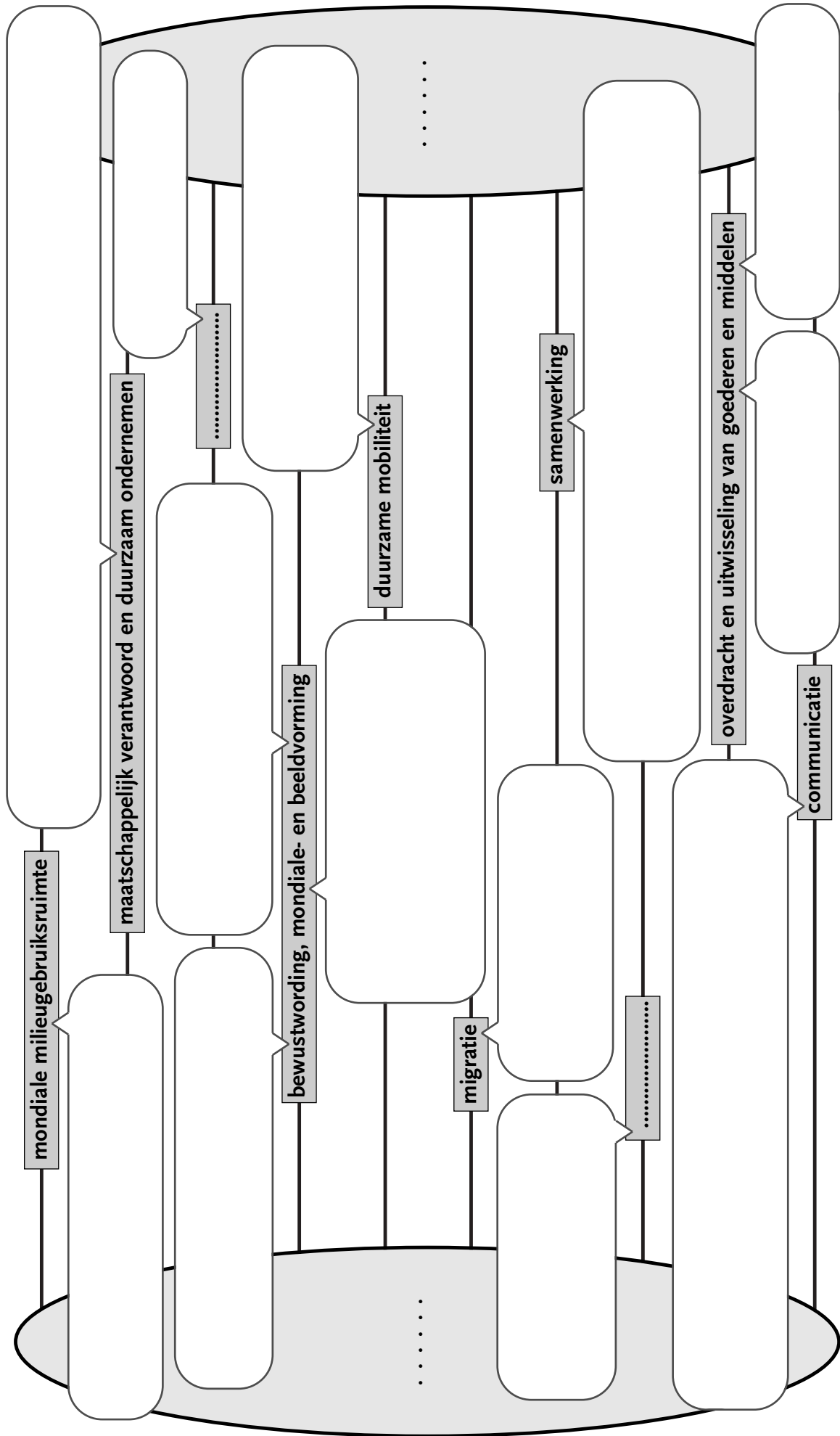
>> zie werkblad 1a en het handboek voor uitleg en voorbeelden

Werkblad 2a **Relaties tussen een gemeenschap in Nederland en één in het Zuiden, waarbinnen we kunnen bijdragen aan een duurzame wereld** >> zie *handboek voor uitgebreide uitleg*

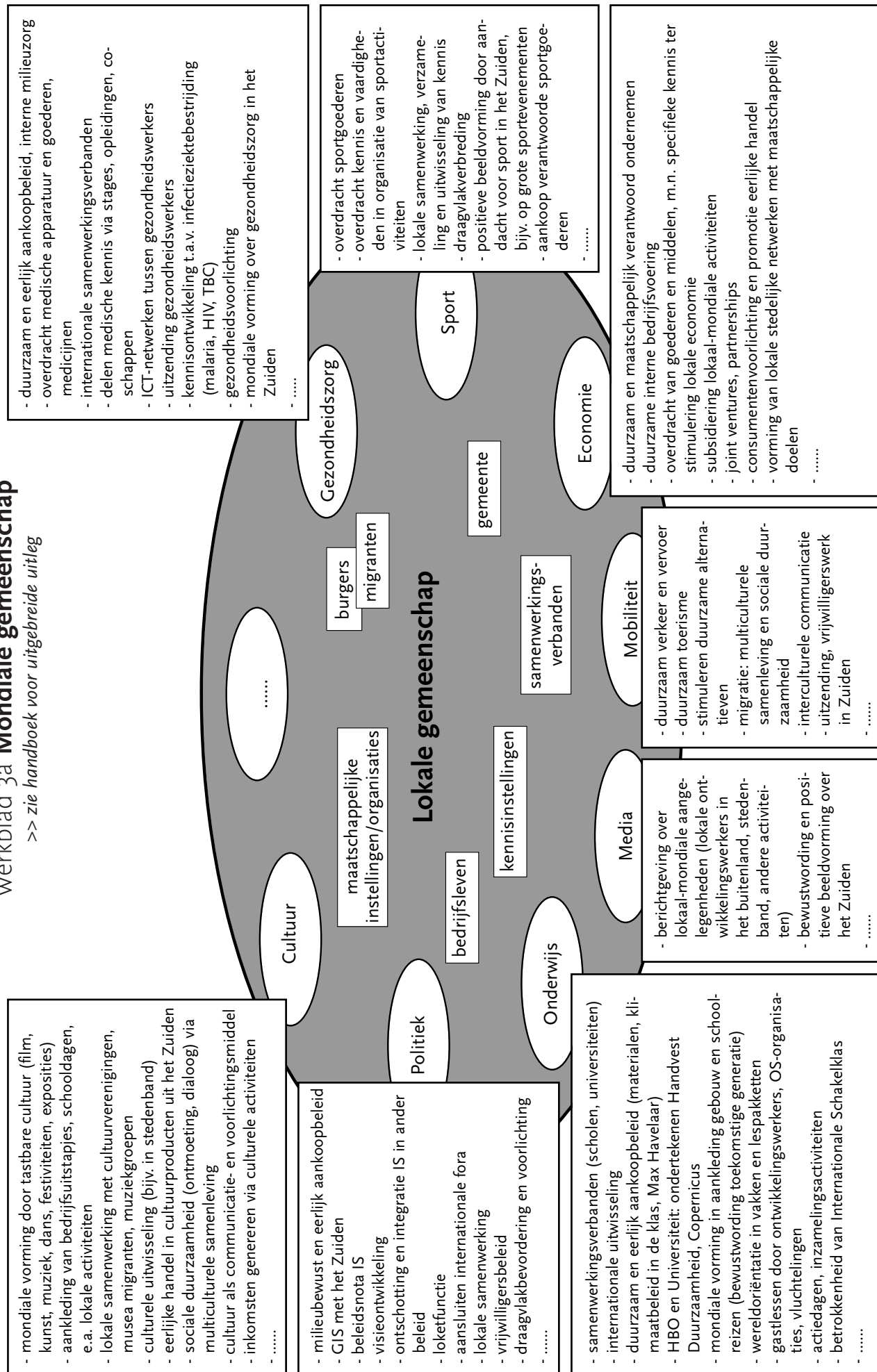

Werkblad 2b **Hoe vullen we de relaties tussen onze gemeenschap/sector en één in het Zuiden in, waarbinnen we kunnen bijdragen aan een duurzame wereld** >> zie werkblad 2a en handboek voor uitgebreide uitleg

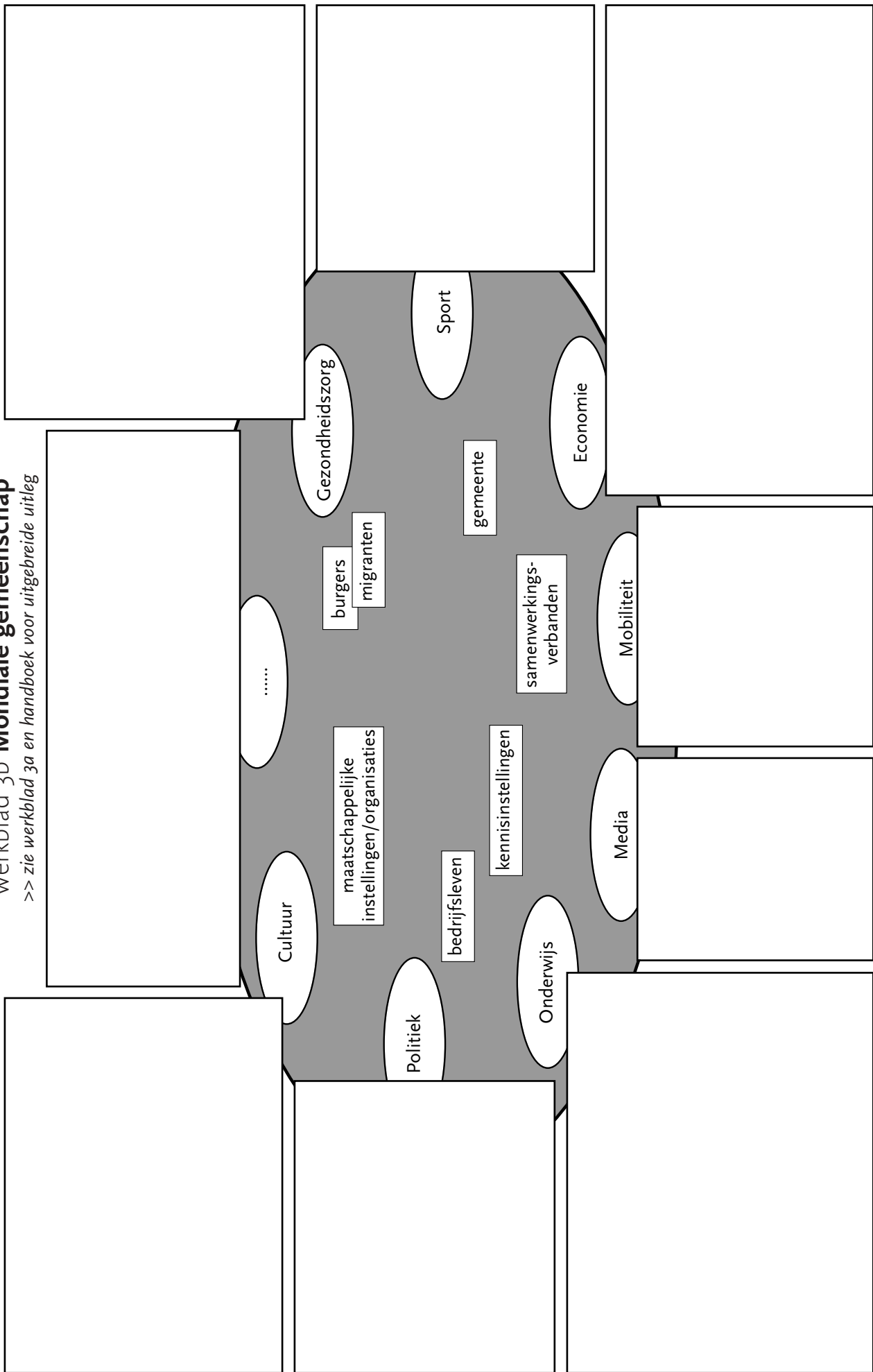

Werkblad 3a Mondiale gemeenschap

>> zie handboek voor uitgebreide uitleg

Werkblad 3b **Mondiale gemeenschap**
>> zie werkblad 3a en handboek voor uitgebreide uitleg

AANBEVOLEN LITERATUUR

Chikanda, N. E. *TINA en de melk : zuidelijke perspectieven op duurzaamheid in Nederland*, met een uitgebr. samenvatting door Thijs de la Court. Ministerie van VROM/Centrale Directie Communicatie, Den Haag/COS Noord-Holland Noord, Alkmaar en Campagnebureau Echte Welvaart., 2002.

COS-Gelderland. *Onderzoeksverslag 'Over de grenzen'. Onderzoek naar de Gemeentelijke Internationale Samenwerking in Gelderland*. Maart, april 2002.

COS-Gelderland. *'Duurzaam toerisme...maar hoe vertel ik het de consument?'* Verslag conferentie 8 november 2001. Huis der Provincie, Arnhem, februari 2002.

De la Court, T. & H. van der Aalst. *De Lokale Duurzaamheidsspiegel 2002. Het verslag*. COS Noord-Holland Noord.

De la Court, T. *Naar een grenzeloos duurzame gemeente. Externe integratie van duurzame ontwikkeling op lokaal niveau, aan de hand van de Mondiale Voetafdruk*. Uitgave De Kleine Aarde, 2001.

De Earth Charter (Handvest van de aarde). Waarden en principes voor een duurzame toekomst. Een folder van Earth Charter International Secretariat, San José en NCDO, Amsterdam.

Dekkers, M. *Rare snuiters*. Uitgeverij Contact, Amsterdam, 2003.

HBD Hoofdbedrijfschap Detailhandel. *People, planet, profit. Praktijkboek maatschappelijk verantwoord ondernemen in de detailhandel*. Den Haag, 2001.

HBD Hoofdbedrijfschap Detailhandel. *People, planet, profit. Werkboek maatschappelijk verantwoord ondernemen in de detailhandel*. Den Haag, 2001.

Huizer, G. *Leren van de Derde Wereld. Crisis als uitdaging*. Kok Agora, Kampen, 1992.

ICIS International Centre for Integrative Studies. *Het mondiale aspect in Leren voor Duurzaamheid. Journalistieke verkenningen*. Programma Leren voor Duurzaamheid. Maastricht, november 2001.

Jonker, J. en R. Grollers, 2001. *Duurzame ontwikkeling in de Bedrijfskunde: nomadisch bestaan van een uitdagingende notie*. Nijmegen School of Management/KUN. Vakreview duurzame ontwikkeling.

Kasteren, J. van. *Duurzame Technologie. Ontwikkeling van een houdbare wereld*. Natuur & Techniek/Veen Magazines, Amsterdam, 2002.

Ministerie van Buitenlandse Zaken/VROM. *Duurzame Daadkracht. Actieprogramma voor Duurzame Ontwikkeling. De internationale strategie*. Den Haag, januari 2003.

Ministerie van Buitenlandse Zaken. *Gemeenten ver van huis. 25 Jaar Gemeentelijke Internationale Samenwerking*. Den Haag, november 1997.

Ministerie van Buitenlandse Zaken/Ontwikkelingssamenwerking. *Ondernemen tegen armoede. Notitie over Economie en Ontwikkeling*. Den Haag, januari 2002.

Ministerie van Buitenlandse Zaken. *Internationale Samenwerking continu in beeld*. Juli 2002.

Ministerie van VROM. *Nationale Strategie voor Duurzame Ontwikkeling. Maatschappelijke Verkenning*. Den Haag, juni 2002.

Ministerie van VROM. *Nationale Strategie voor Duurzame Ontwikkeling. Wat denkt en doet de samenleving?* Samenvatting van de Maatschappelijke Verkenning. Den Haag, augustus 2002.

MVO-Platform. *MVO Referentiekader*. Amsterdam, december 2002.

NCDO. *De Balans. Extra editie Supporter. Nieuwsbrief over sport en ontwikkelingssamenwerking*. Platform Sport en Ontwikkelingssamenwerking/NCDO, Amsterdam.

NCDO. Een Lokale Agenda 21: pak de handschoen op! Achtergronden, tips, handreikingen en een nieuw fonds voor lokale groepen om in hun gemeente het proces van duurzaamheid op gang te krijgen. Amsterdam, juni 1997

NCDO. *Van Rio naar Johannesburg. Kroniek van Duurzaam Nederland*. NCDO, Amsterdam.

NCDO. *Wereldburgerschap voor de Millenniumdoelen*. NCDO Beleidskader 2003-2006. NCDO, Amsterdam, 2003.

NCDO. *NCDO Jaarboek 2002-2003*. NCDO, Amsterdam, 2003.

NCOS. *De wereld van de ontwikkelingssamenwerking*. Nationaal Centrum voor Ontwikkelingssamenwerking, Brussel, 1996.

NSM Nijmegen School of Management. *Leergang duurzaam ondernemen. Het managen van de toekomst*.

Platform voor Duurzame Ontwikkeling. *Een lokale agenda 21: Zo werkt dat. Op weg naar een duurzame gemeente*. Utrecht.

Pomp, J.M. *Kopen in ontwikkelingslanden: onvermijdelijk, wenselijk en vernieuwend*. Stichting Maatschappij en Onderneming, 's Gravenhage, 1991.

Slobbe, T. van & M. Jehae. *De Nationale Toekomstprijs*. Uitgeverij Jan van Arkel i.s.m. Stichting de nationale Toekomstprijs, 1998.

Samenleving & Bedrijf. *Maatschappelijk ondernemen. Een zaak van bedrijven*. Juni 2001.

Verbruggen, H. *Mondiale duurzame ontwikkeling: efficiëntie en verdeling*. Rede uitgesproken aan de Vrije Universiteit te Amsterdam, 28 april 1995.

Telos, Brabants Centrum voor Duurzaamheidsvraagstukken. *De Duurzaamheidsbalans van Brabant 2002*. Tilburg, september 2002.

Temme, B. en A. Bikker. *Leidraad groepsbijeenkomsten. Een uitgave vol werkvormen, aandachtspunten en adviezen voor een optimaal gebruik van 'de groepsbijeenkomst' als communicatiemiddel in de beleidscyclus.* Den Haag, mei 1999.

Tuiavii. *De Papalagi. De redevoeringen van het Zuidzee-opperhoofd Tuiavii uit Tiavea.* Heureka, Weesp, 1977.

Vlasman, A. en I. Dankelman, 2002. *Denkraam voor duurzame ontwikkeling. Duurzame ontwikkeling en toekomstdenken. Een inleiding.* Vakreview duurzame ontwikkeling

VNG Uitgeverij. *Grenzenloos duurzaam. Gemeentelijke internationale samenwerking & duurzame ontwikkeling.*

VNG. *Gemeenten zonder grenzen. Een onderzoek naar de stand van zaken op het beleidsterrein Gemeentelijke Internationale Samenwerking in 2000.* International Project Unit van de VNG. Den Haag, maart 2000.

Wielders, J. en H. van de Veen. *Gemeenten verleggen grenzen. Handboek gemeentelijke internationale samenwerking.* VNG Uitgeverij, Den Haag 1995.

VERKLARENDE WOORDENLIJST

Actoren	Burgers, organisaties, instituten, bedrijven binnen de lokale samenleving of gemeenschap. In dit handboek ook wel stakeholders, betrokkenen of partners genoemd
Duurzame ontwikkeling	Een ontwikkeling die in de behoefte van de huidige generaties voorziet zonder daarbij de behoeften van de toekomstige generaties in gevaar te brengen. Het begrip omvat ecologische, sociale en economische dimensies en sluit aan bij de realiteit waarin mensen leven.
Gemeenschap	Verzamelnaam voor alle actoren op lokaal niveau. Bewust is niet gekozen voor ‘gemeente’ om verwarring met het ambtelijk apparaat te voorkomen.
Globalisering	Een verschijnsel waarin technologische vernieuwingen in transport, automatiek en telecommunicatie hebben geresulteerd in een toenemende uitwisseling van mensen, kapitaal, goederen en diensten op mondiaal niveau.
Mondiale duurzame ontwikkeling	Een ontwikkeling waarin wordt gestreefd naar een wereld zonder armoede en ongelijkheid, waarin economische, ecologische en sociale kansen gelijk zijn verdeeld. Het is een ontwikkeling waarin specifiek rekening wordt gehouden met de levensomstandigheden van mensen elders in de wereld.
Stakeholders	Zie ‘actoren’
WEHAB	<i>Water, energy, health, agriculture and biodiversity</i> (water, energie, gezondheid, landbouw en biodiversiteit): de thema’s die tijdens de VN-top in Johannesburg in 2002 centraal werden gesteld in het kader van duurzame ontwikkeling.

VRAGENLIJSTEN LOKALE DUURZAAMHEIDSSPIEGEL

Hieronder worden de vragenlijsten van de Lokale Duurzaamheidsspiegel 2003 gepresenteerd. Met deze lijsten kunt u in uw gemeente nader op onderzoek uitgaan. Hoe duurzaam is uw gemeente eigenlijk? Er zijn vragenlijsten over vijf onderwerpen: klimaat, lokaal mondiaal, groen en ruimte, sociaal en water. Elke lijst wordt kort ingeleid.

KLIMAAT

Op dit moment is 20 procent van de wereldbevolking verantwoordelijk voor 63 procent van de emissie van CO₂. Onze uitstoot heeft dus een groot effect op mondiaal niveau. Voor Nederland betekenen de internationale afspraken die in 1997 in Kyoto gemaakt zijn over de reductie van broeikasgassen dat tussen 2008 en 2012 de uitstoot van broeikasgassen 7% minder moet zijn dan in 1990. De gemeenten spelen hierin een belangrijke rol omdat zij contact hebben met de betrokkenen die de reductie van broeikasgassen kunnen realiseren. Bij het terugdringen van CO₂ moet men niet alleen denken aan duurzaam en alternatief energiebeleid maar ook aan duurzaam bouwen, duurzame mobiliteit en een beter beheer van de natuurlijke grondstoffen. De vragenlijst klimaat bestaat nu uit een algemeen gedeelte en de onderdelen: gemeentelijke gebouwen en installaties, duurzaam bouwen, bedrijven en verkeer en mobiliteit. In deze vragenlijst gaat het vooral over het verminderen van de productie van broeikasgassen. Maar ook de effecten van klimaatverandering zijn merkbaar. Toenemende neerslag, stijging van de zeespiegel, overstromingen rond de rivieren zijn tekenen aan de wand. In de vragenlijst 'water' komen een aantal van deze onderwerpen terug.

Vragenlijst Klimaat				
Nr.	Vraag	Toelichting		Score
1	Is uw gemeente dit jaar of afgelopen jaar concreet met het klimaatconvenant aan de slag gegaan?	Het gemeentelijk klimaatconvenant is een recent tot stand gekomen regeling waarin gemeenten zich, via de VNG, verbinden aan een ambitieus klimaatbeleid en in ruil daarvoor subsidie van het rijk ontvangen. Gemeenten hoeven niet individueel een dergelijk convenant te tekenen maar zullen zich wel bij de Novem moeten aanmelden waarna er een klimaatscan wordt gehouden. Die aanmelding en het starten van de klimaatscan is het criterium om de vraag positief te beantwoorden.	Ja/nee	2
2	Uw gemeente beschikt over een energiebeleidsplan waarin uitdrukkelijk naar klimaatproblematiek wordt verwezen.	Een energiebeleidsplan is een belangrijke basis voor het energiebeleid. Binnenkort praten we niet meer over 'energiebeleid' maar over 'klimaatbeleid'. Ook kleinere gemeenten moeten over een dergelijk plan beschikken. Dat betekent niet dat ze dat zelf vorm moeten geven. Een dergelijk plan kan heel goed in gewestelijk verband worden ingevuld.	Ja/nee	2
3	Uw gemeente is voornemens, op basis van een raadsbesluit, om in de komende collegeperiode klimaatbeleid zodanig vorm te geven dat de meeste aspecten van klimaatbeleid doorwerken in de relevante beleidsterreinen.	Het laten doorwerken van klimaatbeleid in relevante sectoren (zoals bestemmingsplannen, verkeer en vervoer, economische ontwikkeling, ontwikkeling landelijk gebied) is van wezenlijk belang. Vaak is 'energiebeleid' beperkt tot de reikwijdte van een ambtenaar die probeert om bv. op scholen, in gymzalen en een aantal gemeentelijke gebouwen energiebesparing te stimuleren. Vaak steunt een dergelijke ambtenaar nog enkele energieprojecten in de gemeenten en overleg met bv. woningcorporaties of winkeliers. Maar nu gaat het om doorwerking naar alle beleidssectoren. Dus het opnemen van klimaatparagrafen in beleidsplannen van de sectoren economie, verkeer en vervoer, wonen etc..	Ja/nee	2
4	Heeft uw gemeente een ambtenaar energiebesparing/ duurzame energie in dienst, alléén of in gewestelijk verband?	Meestal gaat het hier om de 'energiecoördinator'. Wil de gemeente energiebesparing en alternatieve energie serieus nemen dan zal ze, alléén of samen met buurgemeenten, zo iemand moeten aanstellen. Daarmee is er iemand verantwoordelijk voor dit onderwerp.	Ja/nee	1

5	In uw gemeente is sprake van een actieve en gestructureerde samenwerking op het gebied van klimaat/energiebeleid met actoren in uitvoering van het klimaatbeleid.	Overleg met maatschappelijke organisaties, bedrijfsleven, woningcorporaties is van wezenlijk belang om klimaatbeleid vorm te geven. Er zijn heel wat programma's voor verschillende groepen in de samenleving die energiebesparing mogelijk maken. Om die programma's ook daadwerkelijk te introduceren is overleg noodzakelijk. Dat overleg moet structureel zijn en niet op basis van toevaligheid plaats vinden. Het overleg moet genotuleerd worden, de deelnemers moeten tijdig een agenda krijgen en het overleg moet regelmatig plaatsvinden.	Ja/nee	2
6	Uw gemeente heeft het energiebeleid breed naar de bevolking en doelgroepen gecommuniceerd met verwijzing naar klimaatproblematiek.	Het is goed als een gemeente probeert om met haar kennis over de energieconsumptie naar buiten te treden. De Europese Unie besloot in 1997 op de Klimaat-top in Kyoto om zijn CO ₂ -emissies in 2010 met 8 procent te verlagen ten opzichte van 1990. Gemeenten zullen daaraan een concrete bijdrage leveren.	Ja/nee	2
Gemeentelijke gebouwen en installaties				
7	Heeft uw gemeente meetbare doelen gesteld, uitgedrukt in concrete reducties in kilowattuur en/of m ³ gas per werkplek of volume gebouw, voor haar gemeentelijke gebouwen en/of andere openbare gebouwen onder beheer bij de gemeente.	De eerste stap die een gemeente kan nemen, is het eigen energiegebruik onder de loep leggen. We vragen hier dus naar het eigen energieverbruik in volle omvang! We vragen naar al het energiegebruik onder beheer van de gemeente, dus gebouwen waar de gemeente een verantwoordelijkheid in heeft.	Ja/nee	2
Duurzaam bouwen				
8	Is voor de uitvoering van het beleid duurzaam bouwen een coördinator vrijgesteld?	In kleine gemeenten kan dat een ambtenaar zijn die enkele uren daaraan kan besteden. In grote gemeenten kunnen het een of meerdere ambtenaren zijn die daar fulltime aan werken.	Ja/nee	2
9	Is er voor de uitvoering van het beleid duurzaam bouwen een structureel budget aanwezig?	Duurzaam bouwen' vraagt om een sterke inzet van de gemeente. Dat betekent dat er ook geld moet zijn voor een medewerker en voor uitvoeringstaken, zoals het inhuren van een adviesbureau en het geven van voorlichting. Dat budget moet 'structureel' zijn, dus de komende jaren steeds vast in de begroting van de gemeente terug komen. Want 'duurzaam bouwen' is ook een kwestie van lange adem.	Ja/nee	1
10	Is in uw gemeente een convenant duurzaam bouwen getekend?	Gemeenten moeten van het ministerie VROM terughoudend zijn wat betreft dwingende voorschriften als het om duurzaam bouwen gaat. Een manier om er toch voor te zorgen dat alle partijen die bij het bouwen en renoveren van huizen betrokken zijn, daadwerkelijk, mee doen is het tekenen van een convenant. Daarin wordt door architecten, projectontwikkelaars, aannemers, de gemeente, woningcorporaties en andere partijen afgesproken wat hun inspanningen zijn op het gebied van duurzaam bouwen. Een dergelijk convenant is een belangrijke basis voor het werk van een coördinator duurzaam bouwen.	Ja/nee	1

11	Indien de gemeente een convenant duurzaam bouwen kent, wordt dit convenant structureel uitgevoerd?	Met het woord 'structureel' bedoelen we dat het convenant echt in al haar onderdelen een plek heeft gekregen in de uitvoering. Het is geen vrijblijvend stuk. De ondertekenaars zijn steeds in overleg en samenwerking bezig om het convenant uit te voeren en geven daar ook structureel vorm aan!	Ja/nee	2
12	Wordt elk nieuwbouw- en grootschalig renovatie- of sloopplan in een zeer vroeg stadium op de eisen van duurzaam bouwen doorgelicht?	Dat zal blijken uit het vroegtijdig voorleggen van al deze plannen aan de coördinator duurzaam bouwen. Maar echte veranderingen krijg je pas als bij elk plan in de ontwerpfase wordt gecontroleerd op de eisen van duurzaam bouwen. Er zijn heel wat gemeenten met mooie plannen, met een coördinator, maar zonder regeling voor alle bouw-, sloopen en renovatieprojecten, waardoor toch heel regelmatig niet duurzaam gebouwd wordt.	Ja/nee	1
13	Houdt de gemeente bij hoeveel duurzaam gebouwde en gerenoveerde huizen en gebouwen binnen de gemeentegrenzen staan en welke maatregelen daarbij zijn getroffen?	Monitoren is belangrijk. Je kunt prachtige regels opstellen, iedereen een handtekening ontlokken en daarop voorkeur geven. Maar hoe weet je dat er ook daadwerkelijk wat gebeurt? Alleen door consequent bijhouden van de gegevens zal uiteindelijk een beeld ontstaan van voor- of achteruitgang.	Ja/nee	1
14	Is het voor eigen projecten van de gemeente verplicht om bij het gebruik van tropisch hardhout, gebruik te maken van hardhout met het FSC-keurmerk (zowel bij bouwprojecten als bij groenvoorzieningen)	FSC staat voor Forest Stewardship Council. Het is een organisatie die een aantal eisen aan de bosbouw heeft gesteld en daarvoor een keurmerk heeft ontwikkeld. Hout afkomstig uit bossen gecertificeerd door de Forest Stewardship Council is op een duurzame wijze geproduceerd. Dat hout krijgt het FSC keurmerk.	Ja/nee	2
15	Geeft uw gemeente intensief voorlichting aan haar burgers gericht op energiebesparing?	Huishoudens en burgers zijn voor de gemeente moeilijk te bereiken. Want een ieder is vrij om meer of minder energie te gebruiken. Toch heeft de gemeente wel middelen om de bevolking te bereiken. Hier willen we weten of de gemeente het middel 'voorlichting' gebruikt. Intensieve voorlichting betekent dat jaarlijks via advertenties of artikelen in huis aan huis bladen zeker vier keer aandacht besteed wordt aan concrete mogelijkheden voor energiebesparing én dat voor een aantal groepen (zoals wijken of specifieke gebruikers) speciale programma's worden ontwikkeld. Bijvoorbeeld in het kader van het Energie Prestatie Advies voor particulieren.	Ja/nee	2
16	Stimuleert uw gemeente het Energie Prestatie Advies?	Het Energie Prestatie Advies is een vrijblijvend advies dat door erkende installateurs wordt uitgebracht. Een woning wordt, met behulp van een gestandaardiseerd onderzoeksmodel, geanalyseerd op alle mogelijkheden van energiebesparing en de bewoner krijgt een advies met daarbij het volledige kostenplaatje, inclusief terugverdientijden en mogelijke subsidies. Tegelijk worden mogelijke contracten voor uitvoering geregeld zodat de bewoner/eigenaar feitelijk weinig zelf meer hoeft uit te zoeken en snel tot energiebesparing kan komen. Dit advies (EPA) is een belangrijk instrument maar moet dan wel gericht worden aangeboden en ondersteund.	Ja/nee	1

17	Was er in uw gemeente per 1 januari 2003 per 100 huishoudens minstens één zonneboiler geplaatst?	Er zijn ongeveer 6,5 miljoen huishoudens in Nederland. De doelstelling van het Nederlands beleid op zonneboilers is dat er 80.000 zonneboilers in het jaar 2000 zijn geplaatst. Sommige huishoudens zullen er twee hebben, een aantal zonneboilers komen bij bedrijven en sportgelegenheden. Dus als 1 op de 100 huishoudens een zonneboiler heeft, dan komen we aardig in de richting van de landelijke doelstelling. Nu kunt u dus eenvoudig aan uw gemeente vragen of in januari 2001 deze doelstelling gehaald is. In 2010 moeten er 400.000 zonneboilers zijn. Dan zal 1 op de 20 huishoudens een zonneboiler moeten hebben.	Ja/nee	1
18	Was in uw gemeente, per 1 januari 2003, per honderd huishoudens minstens één vierkante meter zonnepaneel geplaatst?	Dezelfde berekening kan gemaakt worden voor fotovoltaïsche cellen, de zonnepanelen die elektriciteit produceren. Voor het jaar 2000 is een oppervlak van 77.000 vierkante meter het uitgangspunt. Voor het jaar 2007 moet dat groeien naar 1.000.000 vierkante meter. Dat is een ware revolutie in de zonne-energie! Aangezien er 6,5 miljoen huishoudens zijn zou er in het jaar 2000 per 100 huishoudens zeker 1 vierkante meter zonnepaneel moeten zijn. In het jaar 2007 zal er per zes huishoudens zeker 1 vierkante meter zonnepaneel geïnstalleerd moeten worden. Gemeenten hebben hierin een belangrijke taak. Wij zijn benieuwd of uw gemeente al een bescheiden start heeft gemaakt door in ieder geval aan de doelstelling voor het jaar 2000 te voldoen	Ja/nee	1
Bedrijven				
19	Geeft uw gemeente intensief voorlichting aan bedrijven over energiebesparing?	Een scan op energie-efficiency laat goed zien wat je kan verbeteren. Voor bedrijven een zinvolle investering.. Er zijn speciale programma's voor dergelijke scans, die lijken op het Energie Prestatie Advies voor huizen. Vaak is een dergelijke scan vrijblijvend maar wel heel informatief. Het is toch niet teveel gevraagd om een aantal bedrijven, inclusief de agrarische bedrijven, van een dergelijke scan te voorzien? In combinatie met een scan voor bedrijven is een voorlichtingstraject onmisbaar. Ook daarvoor is uitstekend materiaal beschikbaar waar gemeenten en bedrijven zo over kunnen beschikken! Experimenteren is het fundament voor al het innovatief beleid. De gemeente kan hier stimulerend in optreden Voor bedrijven een voordelige optie als ze meer in beeld komen, prijzen kunnen ontvangen, stimuleringsubsidies krijgen. De gemeente kan zorgen voor de onderhandelingen voor dergelijke subsidies.	Ja/nee	1
Verkeer en Vervoer				
20	Is het energie en/of klimaatvraagstuk een onderdeel van het beleid op verkeer & vervoer?	Een beleidsplan verkeer & vervoer zou zich moeten richten op concrete doelstellingen van energiebesparing. Die doelstellingen moeten dan ook terugkomen in het beleidsplan en in evaluatieprocedures zodat ook de effecten van beleidsinspanningen getoetst kunnen worden.	Ja/nee	1

21	Stimuleert uw gemeente gericht het openbaar vervoer en het gebruik van de fiets?	Vaak zeggen gemeenten dat zij het openbaar vervoer of het gebruik van de fiets willen stimuleren. Maar hoe controleren ze dat deze verandering ook werkelijk plaats vindt? En hebben ze ook een doelstelling geformuleerd waar ze aan te houden zijn? Of wordt aangegeven dat de wandelaar, fiets en openbaar vervoer ruim baan krijgen zonder dat een verandering van het feitelijk gebruik van vervoersmiddelen wordt nagestreefd? Met andere woorden, we willen weten welke concrete maatregelen de gemeente neemt om fiets en openbaar vervoer te stimuleren.	Ja/nee	2
22	Zijn in uw gemeente meer dan de helft van de woonstraten als 30 km zone aangewezen?	Eind 1997 zijn de wegbeheerders in Nederland (gemeenten, provincies, waterschappen en het rijk) een aantal maatregelen overeengekomen die er voor moeten zorgen dat Nederland nog verkeersveiliger wordt (startprogramma Duurzaam Veilig). Eén van deze maatregelen is dat uiterlijk in 2002 de helft van elke gemeente is ingericht als 'verblijfsgebied' waar een maximumsnelheid van 30 km/u gaat gelden. Het gaat hier om de omgeving van scholen, woonwijken, winkelstraten, kortom daar waar veel voetgangers, fietsers en spelende kinderen zijn. Smalle rijbanen, drempels, versmallingen, klinkerbestrating enzovoort moeten er voor zorgen dat er ook niet harder gereden kan worden dan 30 km/uur. Het is de bedoeling dat uiteindelijk zo'n 80% van elke gemeente als 'verblijfsgebied' ingericht wordt. Voor meer informatie: www.3vo.nl .	Ja/nee	1
23	Heeft uw gemeente met de verschillende groepen burgers en bewoners zoals kinderen en ouderen, een analyse gemaakt van knelpunten op het gebied van verkeersveiligheid?	Kinderen en ouders weten vaak al te goed waar ze overzicht over het verkeer hebben, waar het oversteken gevaarlijk is en waar verbeteringen noodzakelijk zijn. Er zijn een aantal gemeenten die samen met deze groepen, bijvoorbeeld als onderdeel van een schoolproject, die inventarisatie hebben gemaakt. De wijk is van ons allemaal is een project waarbij ook kinderen betrokken zijn: http://www.de-wijk-is-van-ons-allemaal.nl/kinderparticipatie.html	Ja/nee	2
24	Zijn bij alle scholen speciale voorzieningen getroffen voor het veilig maken van aan- en afvoerroutes en oversteekplaatsen?	Zo vanzelfsprekend als het lijkt, zo weinig gebeurt het. Honderduizenden kinderen gaan hollend, springend en spelend van huis naar school en omgekeerd zonder dat er effectieve maatregelen zijn genomen om hun veiligheid te verbeteren. Een wegversmalling bij de school, verkeersdrempels, hekken om te voorkomen dat kinderen zo de weg op springen, 'klaar-overs' die het verkeer regelen als de scholen 'in' of 'uit' gaan. Het moet bij alle scholen een basisvoorziening zijn! Het is goed mogelijk dat de gemeente u antwoord dat bij heel veel scholen dergelijke maatregelen zijn getroffen. Dat vinden we niet voldoende. Het aantal scholen in een gemeente is beperkt en goed bekend. Elke school zonder veilige aan- en afvoerroutes en oversteekplaatsen is er een teveel. Natuurlijk kan het wel zo zijn dat bij een bepaalde school geen speciale voorzieningen noodzakelijk zijn maar dat moet dan uit de inventarisatie blijken.	Ja/nee	2

25	Zijn alle woonwijken/dorpskernen van uw gemeente van 's ochtends 7 uur tot 's avonds 10 uur bereikbaar met het openbaar vervoer?	Bereikbaar betekent dat de bushalte of het treinstation op een afstand van minder dan 300 meter te lopen is langs veilige wegen. Een dienst als de servicetaxi komt in de volgende vraag aan bod en rekenen we niet tot het 'reguliere' openbaar vervoer. Die hebben een hogere drempel.	Ja/nee	1
26	Doet uw gemeente mee aan de autovrije dag op 21 september 2003?	"De campagne De autovrije Zondag" wordt sinds 1999 op een zondag in september gehouden. Indien uw gemeente in 2003 ook activiteiten ontwikkeld dan kunt u voor deze vraag ook een punt toe kennen.	Ja/nee	1
27	Doet uw gemeente mee aan de nationale straatspeeldag in mei 2003?	Elk jaar is er een dag dat de straat voor de kinderen is. Het laat zien dat de straat een plek is waar kinderen graag spelen en ook de ruimte nodig hebben. De nationale straatspeeldag wordt op heel veel plekken gevierd.	Ja/nee	1
Maximumscore				40

MONDIAAL

Het proces van duurzame ontwikkeling wordt in veel gevallen Lokale Agenda 21 genoemd en komt voort uit Agenda 21. In de duurzaamheidsspiegel 2002 is gekozen om de vragenlijst 'Algemeen' samen te voegen met de vragenlijst 'Internationale Samenwerking', onder de noemer 'Lokaal/Mondiaal'. Immers, alle projecten en activiteiten die lokaal worden uitgevoerd, hebben een groot effect op mondiaal niveau. Het belangrijkste bij 'Internationale Samenwerking' is misschien dat het inzicht biedt in de noodzakelijke verandingsprocessen in ons eigen land en in onze eigen gemeente. Want 'Verbeter de wereld, begin bij je zelf' is zeker van toepassing op het begrip 'duurzame ontwikkeling'. Het zou mooi zijn als het lokale handelen wordt teruggekoppeld aan en met mondiale relaties zodat samenwerking echt inhoud en betekenis krijgt. Dan kan er een begin gemaakt worden aan de wederkerigheid in de relatie waarin de aspecten arm en rijk nadrukkelijk naar voren komen.

Vragenlijst Lokaal/Mondiaal				
Nr.	Vraag	Toelichting		Score
1	Krijgt duurzame ontwikkeling in het collegeprogramma van uw gemeente een centrale plaats toegekend?	In het collegeprogramma staat een definitie van duurzame ontwikkeling en wordt aangegeven dat dit begrip een centrale plaats in de beleidsontwikkeling heeft. Dit is de politieke basis waarop het beleid kan worden gebaseerd.	Ja/nee	2
2	Werkt de gemeente het begrip 'duurzame ontwikkeling' uit door een breed maatschappelijk proces waarin verschillende partijen (gemeente, maatschappelijke organisaties, bedrijfsleven) participeren?	In Agenda 21, het slotdocument van de VN-vergadering over duurzame ontwikkeling uit 1992, wordt nadrukkelijk gewezen op het belang van lokaal beleid voor duurzame ontwikkeling. Dat wordt de 'Lokale Agenda 21' genoemd. Onder deze of andere titels vinden in heel Nederland inspirerende processen plaats op gemeentelijk niveau. Daarbij is de samenhang van ecologische, economische en sociale aspecten uitgangspunt. Indien deze vraag positief wordt beantwoord zal de gemeente dus via een raadsbesluit of politiek manifest duidelijk moeten maken dat er een breed en toekomstgericht proces plaatsvindt, gericht op duurzame ontwikkeling. Bij dat proces worden maatschappelijke organisaties, bedrijfsleven en anderen nauw betrokken. Het is dus niet voldoende als een gemeente aan een milieubeleidsplan werkt en daarbij milieugroepen, bedrijfsleven etc. betreft en in dat beleidsplan ook iets over duurzame ontwikkeling zegt.	Ja/nee	2
3	Is er een formeel document, zoals een raadsbesluit of een publiek manifest waarin staat dat de gemeente werkt aan een Lokale Agenda 21 of soortgelijk plan?	Politieke steun is noodzakelijk voor het werken met ingrijpende toekomstplannen. En duurzame ontwikkeling is per definitie ingrijpend. Zonder deze politieke steun worden onvoldoende menskracht en middelen ingezet om het proces een centrale plaats te geven in de beleidsvorming. Bovendien kan de gemeente door maatschappelijke groepen, het bedrijfsleven en anderen worden aangesproken op een formele belofte!	Ja/nee	1
4	Heeft de gemeente richtlijnen voor de inkoop van dienstkleding waarin Sociale- en milieucriteria zijn opgenomen?	Dienstkleding kan gekocht worden van bedrijven die uitdrukkelijk verklaren zich te houden aan sociale en milieurichtlijnen, ook als zij hun materialen uit het buitenland halen. Kijk ook op www.indianet.nl !	Ja/nee	1

5	Is er een apart budget voor het financieren van het proces Lokale Agenda of soortgelijk proces?	'Geld' is belangrijk omdat daarmee aangegeven wordt dat de toezeggingen niet 'gratuit' gemaakt worden. Het toezeggen van geld voor een proces betekent enerzijds dat het mogelijk is om ook werkelijk wat gedaan te krijgen. Maar belangrijker is misschien dat voor het verkrijgen van het geld een werkelijk 'plan' op tafel moet liggen.	Ja/nee	1
6	Is er een concreet Plan van Aanpak voor het proces gericht op lokale duurzaamheid dat door de gemeenteraad én door de partners in het proces wordt onderschreven	Als een gemeente start met een dergelijk ingrijpend proces dan moet ze ook een plan hebben waarin duidelijk wordt waar het om gaat en hoe het proces er uit gaat zien, welke middelen daarvoor zijn en wat de tijdsplanning is. Dat plan moet door de gemeenteraad worden onderschreven (of door een commissie) en door de partners in het proces.	Ja/nee	1
7	Wordt in het milieubeleidsplan specifiek aandacht besteed aan de internationale aspecten van het milieu?	Dit moet tot uiting komen in aparte hoofdstukken of paragrafen met een duidelijke verwijzing naar het internationale niveau. Meestal dient het milieubeleidsplan als onderbouwing van de uitvoering. Dat is belangrijk, maar in het kader van duurzame ontwikkeling onvoldoende. Natuurlijk behoort een milieubeleidsplan te beschrijven wat de landelijke overheid voor schrijft op het gebied van afval, energie of andere thema's van milieubeleid. Maar tegelijk is het belangrijk om aan te geven wat 'milieu' te maken heeft met afdeling welzijn, sociale zaken, bouwen en wonen of economie. Dat zijn sectoren waarbij heel andere prioriteiten gelden. Duurzame ontwikkeling gaat over de hele breedte van het beleid en het is aan de sector of afdeling milieu om te laten zien dat milieuproblematiek ook voor de andere sectoren van belang is.	Ja/nee	1
8	Gebruikt of stimuleert de gemeente meetinstrumenten die proberen om de volle breedte van het duurzaamheidsvraagstuk in beeld te krijgen, zoals de mondiale voetafdruk of deze Lokale Duurzaamheidsspiegel?	De Mondiale Voetafdruk is de maat voor het beslag dat een inwoner, gemeente, bedrijf of land legt op de vruchtbare capaciteit van de aarde. Een gemiddelde Nederlander gebruikt ruim 4.7 hectare, terwijl er slechts 1.7 hectare beschikbaar is. Het is een breed meetinstrument dat goed past in het werk van een betrokken gemeente dat haar verantwoordelijkheid en dat van haar inwoners wil illustreren aan één maatstaf. Meer informatie op www.voetenbank.nl . De Lokale Duurzaamheidsspiegel is een instrument dat maatschappelijke groepen aanbieden. We hopen dat gemeenten royaal meewerken hieraan, ook in het bekend maken van de resultaten. Het gaat dus om meer dan het beantwoorden van de vragenlijsten.	Ja/nee	1
9	Heeft uw gemeente een structureel budget voor internationale samenwerking en/of mondiale bewustwording?	Een gemeente die internationale relaties belangrijk vindt, zal daar geld voor reserveren. Dat kan besteed worden aan voorlichtingswerk, steun aan een wereldwinkel of de internationale stedenband van de gemeente. Dat budget moet structureel zijn, dus elk jaar op de begroting als vaste post terug komen.	Ja/nee	2
10	Heeft de gemeente een jaarlijks budget voor internationale samenwerking en/of mondiale bewustwording hoger dan € 0,50 per inwoner?	Enige jaren geleden is Euro 0.50 per inwoner als richtlijn genomen voor het budget 'internationale samenwerking/mondiale bewustwording'. We weten dat een aantal gemeenten meer dan deze ene "gulden" per inwoner vrijstellen. Hoort uw gemeente daar ook bij?	Ja/nee	2

11	Is er bij uw gemeente een ambtenaar verantwoordelijk voor internationale samenwerking & internationale relaties?	Bij grote gemeenten is dat vaak een aparte ambtenaar, bij kleinere gemeenten is dit verwerkt in de functie van de afdeling voorlichting. In dat geval moet toch wel een taakomschrijving en uren beschikbaar zijn.	Ja/nee	2
12	Indien duurzame ontwikkeling in een van de centrale beleidsdocumenten van uw gemeente wordt uitgewerkt, wordt dan expliciet verwezen naar de internationale dimensie van dit begrip?	In de waardering van deze vraag komt tot uitdrukking dat duurzame ontwikkeling niet het enige uitgangspunt is. Nu willen we weten of in de beschrijving van het begrip duurzame ontwikkeling (indien dat gebruikt wordt) ook een verwijzing staat naar de mondiale dimensie ervan. Er moet op z'n minst een verwijzing staan naar de relatie die ons consumeren hier heeft met de problemen op het gebied van milieu en ontwikkeling in andere landen.	Ja/nee	2
13	Heeft uw gemeente het Aalborg-Handvest (van de Europese Campagne van duurzame steden en dorpen) of een andere internationale verklaring over duurzame ontwikkeling ondertekend?	Door ondertekening van dit document geeft de gemeente te kennen dat ze, evenals honderden andere gemeenten in Europa, zich in wil zetten voor duurzame ontwikkeling en internationale samenwerking. Het Aalborg Handvest bevat alle aspecten van LA21 in kernachtige bewoordingen en verbindt de gemeente met al die anderen die hetzelfde voor hebben. Na ondertekening wordt een gemeente lid van de organisatie 'European Cities and Towns towards Sustainability'. Bij het opstarten van de Lokale Agenda 21 of een publieke bijeenkomst is het ondertekenen van het handvest een mooi gebaar.	Ja/nee	1
14	Is uw gemeente lid van ICLEI (International Council for Local Environmental Initiatives)?	ICLEI is een organisatie waar een groot aantal gemeenten zich bij hebben aangesloten. Allerlei voorbeelden over duurzame ontwikkelingen worden verzameld, trainingen worden gegeven en subsidiestromen verdeeld. Een aanrader voor een gemeente die zich internationaal wil verbinden!	Ja/nee	1
15	Onderhoudt de gemeente en/of maatschappelijke organisaties één of meerdere relaties met andere gemeenten in Oost Europa?	Veel gemeenten hebben banden in voormalig Oost Duitsland, Tsjecho-Slowakije of een ander voormalig Oost Europees land.	Ja/nee	2
16	Onderhoudt de gemeente en/of maatschappelijke organisaties één of meerdere relaties met andere gemeenten in de Derde Wereld?	Met de 'Derde Wereld' of het 'Zuiden' zijn ook veel gemeentelijke relaties waarmee een band wordt aangegaan.	Ja/nee	2
17	Indien er een relatie is met een gemeente buiten West Europa, is dat dan een formele stedenband?	Er is sprake van een formele stedenband als de gemeenteraden van beide gemeenten een overeenkomst zijn aangegaan, bijvoorbeeld voor uitwisseling.	Ja/nee	1
18	Is er een werkgroep rond de al dan niet formele relatie met een gemeente buiten West Europa waarin het particulier initiatief én de gemeente participeert?	Stedenbanden moeten ingebed zijn in de lokale samenleving. Diverse groepen nemen er aan deel. Dat kan het beste vorm krijgen door met die groepen een overleg te organiseren of ze uit te nodigen voor een werkgroep. Dat kan een formele stichting zijn of informeel verband, maar het moet wel een club zijn van mensen die regelmatig bijeen komt. Het is belangrijk dat de gemeente daaraan mee doet, bijvoorbeeld doordat een ambtenaar internationale zaken participeert of iemand anders uit de politiek of het ambtelijk apparaat.	Ja/nee	1

19	Als er een stedenband bestaat, met een gemeente binnen of buiten West Europa, speelt milieu daarin dan uitdrukkelijk een rol?	Veelal zijn stedenbanden relaties waarin cultuur en sport een rol speelt. Vaak gaat het ook om een vorm van donatie. Geld inzamelen voor projecten in de Derde Wereld of Oost-Europa. Steeds meer gemeenten leggen, onder andere met steun van de Vereniging van Internationale Gemeenten, een relatie met de thema's milieu. Afvalprojecten, duurzaam bouwen, donatie aan alternatieve energie gaan steeds meer een rol spelen in stedenbanden.	Ja/nee	1
20	Als er een stedenband bestaat, met een gemeente binnen of buiten West Europa, is 'duurzame ontwikkeling' daarin een belangrijk thema?	Het gaat erom of er in de relatie ook echt een inhoudelijk en wederkerig gesprek is over duurzame ontwikkeling. Want als in de partnerstad het thema ook belangrijk gevonden wordt zal er zeker ruimte zijn voor een uitwisseling van analyses, bijvoorbeeld door de stedenbanden bij elkaar in de keuken te laten kijken en duurzaamheidsdebatten aan te laten gaan. Duurzame ontwikkeling is natuurlijk veel meer dan 'milieu'. Juist vanuit stedenbanden in de Derde Wereld wordt dit met herhaling gesteld.	Ja/nee	3
21	Wordt er in het gemeentehuis koffie met het keurmerk van Max Havelaar gedronken?	Veel gemeenten geven het goede voorbeeld door het keurmerk Max Havelaar te stimuleren.	Ja/nee	2
22	Wordt er in het gemeentehuis thee met het keurmerk van Max Havelaar gedronken?	Veel gemeenten geven het goede voorbeeld door het keurmerk Max Havelaar te stimuleren.	Ja/nee	2
23	Zijn er in uw gemeente projecten gericht op voorlichting en mondiale vorming waar de gemeente direct bij betrokken is?	Dat kan op veel manieren. Bijvoorbeeld doordat een school in uw gemeente een relatie legt met een school in de bevriende gemeente in het buitenland. De leerlingen worden dan betrokken via het onderwijs. Of door deelname aan een campagne voor sponsorgelden voor Derde Wereld projecten. Er wordt hier bewust gevraagd naar de betrokkenheid van de gemeente. Want er zijn in veel gemeenten fantastische initiatieven gericht op bewustwording of het steunen van projecten waar de gemeente niets aan bijdraagt.	Ja/nee	2
24	Steunt en/of stimuleert uw gemeente daarbij scholen bij bewustwordingsprojecten op het gebied van ontwikkelings-samenwerking	Het steunen van het onderwijs hierin is belangrijk en geeft aan dat gemeenten het belangrijk vinden.	Ja/nee	1
25	Steunt uw gemeente een verkooppunt van Derde Wereldproductie, zoals een wereldwinkel?	Een verkooppunt kan natuurlijk ook bij een particulier thuis gevestigd zijn en een gemeente hoeft geen wereldwinkel te steunen als het lokaal niet van de grond komt. In sommige gemeenten hoeft het ook niet omdat er al een professioneel draaiende organisatie is die geen steun van de gemeente nodig heeft. Maar, als subsidie niet nodig of wenselijk is om een wereldwinkel van de grond te krijgen of draaiende te houden, dan kan een gemeente wel regelmatig producten afnemen en er voorlichting over geven. Bijvoorbeeld voor presenties, of door eerlijke wijn te schenken op recepties of door bij de kerstpakketten fair trade producten toe te voegen.	Ja/nee	2
Maximale score				40

GROEN EN RUIMTE

Langzaam maar zeker dringt het besef door dat wie de biodiversiteit uitholt, hakt aan de wortels van de beschaving. Op aarde leven waarschijnlijk miljoenen soorten planten en dieren. Elke soort heeft zijn eigen functie en betekenis in een ingewikkeld netwerk van onderlinge afhankelijkheid. De laatste tientallen jaren sterven soorten sneller uit dan te voren. Dit hangt samen met het verlies van natuurlijke gebieden overal ter wereld. Ruwweg twee derde van het vruchtbare aardoppervlak is in cultuur gebracht. Door een steeds intensiever landgebruik neemt ook de biologische diversiteit van de cultuurlandschappen af waardoor bijvoorbeeld soortenrijke graslanden verdwijnen. De mens en de natuur zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Ook cultuurlandschap is een belangrijke drager van biodiversiteit. Het is maar de vraag of we in Nederland nog 'natuur' hebben. Bij het beheer van ons landschap ligt de nadruk op het duurzaam gebruik en beheer daarvan. Dat betekent ruimte bieden aan de grote verscheidenheid van planten en dieren die hier van nature thuis hoort. Vanzelfsprekend hebben gemeenten hiermee te maken. De lijst 'groen en ruimte' is ongewijzigd. Het geeft inzicht in hoe duurzaam de gemeenten omgaan met een leefbare inrichting van de ruimte die zij tot haar beschikking heeft. Concreet gaat het om de ruimtelijke inrichting: bijvoorbeeld agrarisch natuurbeheer en de vraag of de gemeente nadenkt over een ecologische hoofdstructuur waarlangs dieren en planten kunnen bewegen.

Vragenlijst Groen en Ruimte				
Nr.	Vraag	Toelichting		Score
1	Beschikt uw gemeente over een plan waarin beleid op biodiversiteit, ecologische structuur en landschap wordt uitgewerkt?	Bestemmingsplannen zijn verplicht. Een groene structuurvisie, natuurbeleidsplan of landschapsplan beschrijft voor de gemeente of de regio (gemeenten kunnen hier heel goed op samenwerken, vaak is dat juist nuttig) wat ecologische verbindingswegen zijn, wat de geschiedenis van het landschap is. Het beschrijft de specifieke waarden, zoals biodiversiteit, zeldzame planten en dieren maar ook recreatieve en landschappelijke waarden en het vormt zo de basis voor het toekomstige ruimtelijk en ecologisch beleid van de gemeente en/of de regio. Met deze vraag willen we ook een verband leggen tussen het groene milieu (weilanden, bossen, akkers, hooilanden etc.) en de ruimtelijke ordening (het plannen van de verdeling en het gebruik van het land).	ja/nee	2
2	Is er in uw gemeente een beleidsambtenaar die zich uitdrukkelijk bezig houdt met natuur en biodiversiteit?	Sommige grotere gemeenten hebben een 'eigen' bioloog. Maar in kleinere gemeenten is het ook mogelijk om, bijvoorbeeld in gewestelijk verband, te werken met een ambtenaar die specifiek natuur en biodiversiteit in de gaten houdt.	ja/nee	2
3	Is bij het tot stand komen van deze structuurvisie of dit landschapsplan sprake geweest van een brede samenwerking met maatschappelijke organisaties, burgers en bedrijven?	Mensen wonen en werken in het landschap. Daarom is het van groot belang dat ze betrokken zijn bij het behoud of de opwaardering daarvan. Dat overleg moet een heldere structuur krijgen. Belangrijke natuurlijke elementen versterken in een stedelijke omgeving, vereist nauwe samenwerking met buurtorganisaties en bewoners. Terwijl het versterken van de ecologische structuur in het	ja/nee	2
		landelijk gebied, zoals het aanleggen van houtsingels of het knotten van wilgen, overleg met agrariërs vereist. Er zijn gebieden waar uiteindelijk het landschapsplan ook omgezet is in een juridisch geldig convenant tussen de belangrijkste partijen. Dan wordt het echt interessant!		

4	In elke gemeente zijn wel volkstuintjes en mensen beheren ook hun eigen tuin: stimuleert de gemeente natuurvriendelijk tuinieren?	Natuurvriendelijk tuinieren is een belangrijk thema. In sommige gemeenten bleek dat, toen de gemeente zelf stopte met het gebruiken van chemische bestrijdingsmiddelen, de bewoners massaal chemicaliën kochten. Voor deze buurtbewoners waren pesticiden toch het meest logische antwoord op het 'probleem' van het onkruid. Mensen informeren over hoe ze zonder chemicaliën hun tuin kunnen beheren is zinvol. Ook zorgen dat de tuin 'dier-vriendelijk' de herfst in gaat, bv door het achterlaten van een voldoende afgestorven planten en bladeren kan van belang zijn. De gemeente kan daarbij ondersteunen en zelfs het initiatief nemen.	ja/nee	2
5	Stimuleert de gemeente bij haar groenbeheer expliciet een vegetatie die past bij de lokale ecologische omstandigheden?	Bij afdeling 'groenvoorziening' kan goed gekeken worden naar de omgeving en vooral gebruik gemaakt worden van soorten en vegetaties die in de omgeving voorkomen. De plantsoenen in gemeenten in de duinen passen bij een duinvegetatie. De plantsoenen van gemeenten in veengebieden bevatten belangrijke elementen van de veengebonden vegetaties. De lisdodde en het elsenbroek worden als het ware doorgetrokken in de bebouwde omgeving	ja/nee	2
6	Stimuleert de gemeente in haar bermbeheer de versterking van de natuurlijke en bloemrijke vegetatie?	We hebben enorm veel natuur in Nederland als we de bermen goed beheren. Vaak zijn dat nu graslanden die regelmatig gemaaid worden. Als een gemeente zorgt voor een goed maaibeheer (laat maaien), niet al te veel mest op de bermen gooit en in sommige gevallen ook zorgt voor aanvullend bloemrijk zaad, dan kunnen die bermen een weldaad voor het oog en de natuur zijn. Om dat voor elkaar te krijgen heeft de gemeente wel een speciaal beleid nodig want omvormen van een saaie groene grasstrook naar een bloemrijke weldaad gaat niet zomaar! 'Stimuleren' is een rekbaar begrip. Hiermee bedoelen we dat de gemeente waar mogelijk het inzaaien en het maaien van bermen zo uit voert dat een natuurlijke en bloemrijke vegetatie de beste kansen krijgt.	ja/nee	2
7	Is er binnen de gemeente een 'natuur' en/of 'vlindertuin'?	Een plek in de gemeente waar speciaal aandacht is voor de verscheidenheid van de planten is belangrijk. Een bloemrijke tuin met informatie voor bezoekers is daarvoor een goede mogelijkheid. Maar ook een plek waar vlinders speciaal welkom zijn, met speciale struiken en planten waar vlinders van houden is geen gek idee.	ja/nee	2
8	Stimuleert en faciliteert uw gemeente schooltuinen?	Veel scholen maken gebruik van een schooltuin. De gemeente stelt een 'landje' ter beschikking of er wordt een speciale schooltuinendienst opgezet (in grotere gemeenten). Mensen van groenvoorziening of speciaal vrijgestelde personen (weer afhankelijk van het aantal leerlingen) en vrijwilligers ondersteunen dergelijke projecten, die kinderen heel direct en concreet met planten en dieren in contact brengen.	ja/nee	1

9	Wordt in uw gemeente, samen met de bevolking, de ontwikkeling van biodiversiteit in de gaten gehouden (monitoring)?	Volgens een onderzoek van het Instituut voor Natuur en Milieueducatie (IVN) is monitoring belangrijk. Het inventariseren van vlinders in de wijk, ecologisch omgevormd groen, broedvogels in een bepaald gebied of lieveheersbeestjes in de eigen achtertuin, schept zeer veel mogelijkheden om het begrip 'biodiversiteit' handen en voeten te geven. Je gaat er ook zelf mee aan de slag waardoor je zelf weet wat gaande is. Organisaties als de Koninklijke Nederlandsche Natuurhistorische Vereniging (KNNV) of de Jeugdbonden voor Natuurstudie (NJJN en JNM) kunnen hierbij ondersteunen.	ja/nee	1
10	Heeft de gemeente overzicht van de soorten rijkdom van de planten (flora) binnen de gemeentegrenzen?	De gemeente dient hiertoe een inventarisatie van alle planten binnen de gemeentegrenzen in bezit te hebben. Die inventarisatie kan heel goed samen met lokale natuurgroepen gedaan zijn. Maar de vraag hier is of de gemeente 'zelf' dit overzicht ook heeft. Voor meer informatie:	ja/nee	2
11	Heeft de gemeente overzicht van de soorten rijkdom van de dieren (fauna) binnen de gemeentegrenzen?	Het gaat hier om een grote groep: vogels, zoogdieren (muizen, vleermuizen, vossen e.d.), amfibieën en reptielen (kikkers, salamanders, slangen) maar ook insecten als vlinders, libellen of zweefvliegen. Niet alle dieren kunnen in kaart gebracht worden maar een algemeen overzicht van vogels, zoogdieren, amfibieën en reptielen mag bij deze vraag wel verwacht worden.	ja/nee	2
12	Analyseert én publiceert de gemeente veranderingen op het gebied van biodiversiteit binnen haar grenzen.?	Veel gemeenten hebben wel een lijstje liggen van een inventarisatie van een polder of bos een paar jaar geleden. Maar wat er nu in de gemeente verandert aan soortenrijkdom valt vaak buiten hun zichtveld. Dat is jammer want juist daarvoor zijn deze gegevens van belang. Je kunt er trends mee ontdekken. We verwachten niet dat de gemeente dat voor alle planten en dieren doet, maar het is goed als bijvoorbeeld wel de vleermuizenstand gevolgd wordt, of de vogelstand, of die van de vlinders. Dat hoeft de gemeente niet zelf te doen. Er zijn genoeg verenigingen die daar bij willen helpen. We vragen of de gemeente deze gegevens ook bekend maakt want het is natuurlijk niet voldoende wanneer een select groepje binnen de gemeenten en verenigingen weet dat er grote veranderingen zijn geconstateerd maar politiek niet aan de bel is getrokken!	ja/nee	1
13	Houdt de gemeente de 'rode lijstsoorten' bij die binnen de gemeentegrenzen voor komen?	Rode lijsten zijn in de natuurbescherming lijsten van planten en dieren die bedreigd worden met uitsterven. In elke gemeente komen die soorten wel voor en het is van belang dat rond deze soorten gericht beleid wordt ontwikkeld. Veel rode lijstsoorten zijn vertegenwoordigers van kwetsbare en zeldzame ecosystemen. Je kunt dan ook vaak niet de 'soort' beschermen zonder het 'ecosysteem' te beschermen. De gemeente dient daarvan af te weten en actie te ondernemen. Niet elke gemeente kan over evenveel rode lijstsoorten beschikken. Daarom vragen we niet naar het aantal soorten. Maar wel of de gemeente weet of ze er zijn. Het onderwerp is trouwens de afgelopen periode sterk in het nieuws geweest omdat voor gebieden waar rode lijstsoorten gevestigd zijn speciale regels gelden.	ja/nee	3

14	Voert uw gemeente gerichte actie om de leefomgeving van deze 'rode lijstsoorten' veilig te stellen of te verbeteren?	Als u weet dat ze er zijn wordt het ook interessant om te weten hoe je ze kunt behouden. Bijvoorbeeld door het graven van speciale poelen voor padden worden heel zeldzame amfibieën beschermd. Of door het aanleggen van beschermde trekroutes, het ecologisch beheer van een bosje of het afschermen van een fietsroute kan een gebied en een soort worden veiliggesteld	ja/nee	1
15	Heeft de gemeente chemische bestrijdingsmiddelen bij groenbeheer en onderhoud van de bestrating afgezworen?	Voor gemeenten is dit geen makkelijke vraag. Soms wordt bij het onderhoud van de bestrating toch gespoten. Soms zegt een gemeente dat ze 'terughoudend' zijn. Hier accepteren we niet het antwoord dat "zoveel mogelijk het gebruik van bestrijdingsmiddelen wordt vermeden". De gemeente moet het gewoon niet meer gebruiken. We kennen voorbeelden van een heel zorgvuldige gemeente, die een bedrijf in huurt die maar raak spuit. Ook dan verdient die gemeente hier niet te scoren!	ja/nee	2
16	Is duurzaamheid uitgangspunt voor de inrichting en het beheer van de industrieterreinen in uw gemeente?	Dat betekent nogal wat: Ten eerste zal bij de inrichting veel rekening gehouden moeten worden met natuurlijke en bloemrijke vegetatie. Het grootste deel van het 'groen' zal moeten bestaan uit een natuurlijke bloemrijke vegetatie en niet uit de arbeidsextensieve perkjes of grasvelden. Ten tweede zal in het beheer van het bedrijventerrein niet met gif gewerkt mogen worden. Dus bestrijdingsmiddelen zijn niet toegestaan. Ten derde zal op het gebied van 'milieuzorg' een belangrijke extra inspanning moeten zijn waarbij een werkgroep milieuzorg van de betrokken bedrijven met ondersteuning van de gemeente wel het minste is.	ja/nee	2
17	Bij het uitvoeren van bouwplannen, zoals het bouwen van wijken of wegen in een weiland of bos: compenseert de gemeente de verloren gegane groene ruimte door elders natuurfuncties te versterken?	Soms moet je op een plek wel bouwen, ook al zijn het mooie weilanden of moet een bosje tegen de vlakte. Maar dat betekent nog niet dat je dan ook 'klaar' bent met die natuur. De verloren natuur- en landschapswaarden kunnen mogelijk elders in de gemeente weer (gedeeltelijk) worden teruggewonnen. 'Compensatie' heet dat. Ook op landelijke niveau wordt dit steeds meer vast onderdeel van beleid. Als een gemeente dus een gebied bebouwd, is het dan beleid om elders binnen de gemeentegrenzen te proberen het verlies aan natuur en landschap te compenseren?	ja/nee	1
Tot en met vraag 17 zijn de vragen gelijk aan de vragenlijst 'ruimte& groen' uit 2001. U kunt dus de totaalscore en specifieke beleidsinitiatieven goed vergelijken met eerdere vragenlijsten. Hierna volgen enkele aanvullende vragen die voor een deel afkomstig zijn uit de oorspronkelijke vragenlijst 'algemeen'. Deze vragen sluiten goed aan bij deze vragenlijst.			ja/nee	30
18	Heeft uw gemeente een structureel budget voor 'Leren voor Duurzaamheid/NME'?	Een beleidsdocument is belangrijk maar zonder een jaarlijks terugkerend budget zal het toch moeilijk zijn om werkelijk aandacht aan natuur- en milieucommunicatie te besteden. We vinden het belangrijk dat de term 'Leren voor Duurzaamheid' helder terug komt in dit beleidsplan. Het denken over natuur- en milieu communicatie is de laatste jaren aanmerkelijk verbreed en wordt nu vervat in de term 'Leren voor Duurzaamheid'. Een gemeente die 'bij de tijd is' gebruikt ook de terminologie van deze tijd.	ja/nee	2

19	Stimuleert uw gemeente het gebruik van biologisch geteelde producten?	Elke gemeente heeft de mogelijkheid om hier creatief mee om te gaan. Een aantal gemeenten stimuleert de totstandkoming van 'ecologische markten' (biologische boerenmarkt). De gemeente kan ook zorgen voor een gids van 'groene' producten waarin winkels die ecologische producten verkopen zich in kunnen profileren. In de kantine kan de gemeente biologische producten aanbieden en bij de catering voor recepties en diners kunnen biologische producten gebruikt worden.	ja/nee	2
Maximum resultaat				34

SOCIAAL

Duurzame ontwikkeling heeft meerdere dimensies, dan een ecologische en een economische alleen. Onze economische ontwikkeling zal op duurzaamheid gebaseerd moeten zijn, anders is ze per definitie onrechtvaardig en eindig. Hier komt de sociale dimensie van duurzaamheid aan de orde. Iedereen moet er op kunnen vertrouwen dat er genoeg is voor iedereen en dat er een grote maatschappelijke bereidheid is om dat te bewerkstelligen. De wereld is zowel ecologisch als economisch nauw verbonden. We merken dat als een land economisch of ecologisch aan de afgrond staat. Dan komen er vluchtelingen en migranten onze kant op. Veel van de economische en ecologische problemen in het 'zuiden' vinden hun oorzaak in de ongelijke verdeling tussen noord en zuid. Ook gemeenten spelen een rol als het gaat om duurzaamheid en de verdelingsproblematiek. Denk bijvoorbeeld aan het beleid aangaande toegang tot en deelname van alle bevolkingsgroepen aan arbeid, onderwijs, zorg en huisvesting. Of deelname van alle burgerbevolkingsgroepen aan besluitvormingsprocessen. Maar ook aan maatregelen om dreigende armoede en een grotere kloof tussen arm en rijk onder de bevolking tegen te gaan. De lijst 'sociaal' is hetzelfde gebleven als vorig jaar en benadrukt evenals de lijst 'groen en ruimte', het duurzaamheids- en leefbaarheidsaspect. Deelname en betrokkenheid van burgers bij het beleid in hun dorp of stad zijn factoren die de leefbaarheid én duurzaamheid van een gemeente positief kunnen beïnvloeden.

Vragenlijst Sociaal				
Nr.	Vraag	Toelichting		Score
1	Steunt uw gemeente, gedurende deze collegeperiode, een 'jongerenraad' of een ander concreet en structureel initiatief om jongeren te betrekken bij de gemeentelijke politiek?	Verreweg de meeste gemeenten geven vorm aan jongerenbeleid. Maar welke inspanningen levert de gemeente daadwerkelijk om jongeren te betrekken bij de besluitvorming in de politiek. Veel besluiten worden immers genomen via de gemeenteraad die voor jongeren grote gevolgen hebben. De interesse bij jongeren voor lokale en nationale politiek neemt af. Dit is zorgelijk. Indien jongeren niet betrokken zijn bij 'duurzame ontwikkeling' bestaat het risico dat maatregelen worden genomen waarvoor geen draagvlak bestaat.	ja/nee	2
2	Zijn de jongeren uit uw gemeente direct betrokken bij het ontwikkelen van het jongerenbeleid?	Ruim 90% van de gemeenten heeft een nota jongerenbeleid liggen. Dat is positief, maar degenen die het beste kunnen beoordelen of die nota ook werkelijk relevant is voor jongeren zijn de jongeren zelf. Daarom is het belangrijk dat jongeren bij het vorm geven van dit beleid ook uitdrukkelijk betrokken zijn. Dan gaat het om het direct betrekken van jongeren bij de beleidsvragen. Dus om een inventarisatie van wat 'leeft' bij de jongeren maar ook om discussies over de verschillende oplossingen die jongeren kunnen voorstellen en conclusies die daaruit worden getrokken voor het beleid	ja/nee	2
3	Geeft uw gemeente in deze collegeperiode vorm aan beleid op het gebied van nieuwkomers?	Dat lijkt niet voor elke gemeente een logische vraag want niet overal zijn groepen allochtonen in zulke getale aanwezig dat daarvoor 'beleid' ontwikkeld moet worden.... Althans zo lijkt het tenminste. In grote gemeenten met een significant percentage allochtonen (meer dan 5%) moet er echt een beleidsdocument zijn waarin een analyse is gemaakt van de condities waarin nieuwkomers (migranten/vluchtelingen) leven. Maar ook vragen over scholing en werkgelegenheid en integratie moeten hierin zijn uitgewerkt. Er moet dan binnen de gemeente ook iemand aanspreekbaar zijn. In gemeenten waar het percentage lager is	ja/nee	1

		dan 5% zult u op z'n minst een antwoord moeten krijgen over het 'inburgeringsbeleid'. Het is namelijk zo dat elke 'nieuwkomer' uit het buitenland een inburgeringsplicht heeft. De gemeente onderzoekt hun individuele situatie omtrent onderwijs, kennis van de buurt en van voorzieningen. De migrant of vluchteling heeft dan ook de plicht om daaraan mee te werken, bv. door het volgen van onderwijs Nederlands als tweede taal. De gemeente zal dus op z'n minst moeten aangeven 'wie' dat binnen de organisatie doet en of er inderdaad contacten zijn met het sociaal werk en de onderwijsinstellingen om in een dergelijke situatie begeleiding te geven.		
4	Geeft uw gemeente in deze collegeperiode expliciet aandacht aan de problematiek van uitgeprocedeerde vluchtelingen?	Het onderwerp 'uitgeprocedeerde vluchtelingen' staat hoog op de agenda van veel gemeenten. De meeste vluchtelingen zullen immers te horen krijgen dat geen 'status' krijgen en vervolgens worden ze op straat gezet en waarna uitgeprocedeerde vluchtelingen zelf beslissen om in Nederland te blijven, zonder dat zij kunnen beschikken over huisvesting en gezondheidszorg. Dat betekent dat we worden geconfronteerd met een snel groeiende groep 'ontheemden'. We vragen hier niet óf de gemeente besluit tot een tijdelijke opvang van uitgeprocedeerde asielzoekers. Het antwoord op die vraag hangt sterk af van de omstandigheden. Wél is het van belang dat er expliciet aandacht wordt besteed aan dit probleem en de discussie op zowel ambtelijk als politiek niveau aan de orde komt. Dus er moet een notitie geschreven zijn die de problematiek beschrijft en een serieus debat in de gemeenteraad zijn geweest. Dan weten we in ieder geval dat de politiek zich iets van deze problematiek aan trekt.	ja/nee	2
5	Heeft uw gemeente een door de raad goed gekeurd Emancipatie-beleid dat na 1997 is bijgesteld?	Emancipatie is een ingewikkeld begrip. Het is sterk verbonden met de positie van vrouwen. Maar het gaat evenzeer op voor andere groepen in de samenleving zoals gehandicapten en migranten. De meeste informatie betreft echter de positie van vrouwen. Vrouwen zijn nog steeds ondervertegenwoordigd in hogere functies en nemen het grootste aandeel in de zorgtaken voor hun rekening. De gemeente heeft hierin een verantwoordelijkheid, bijvoorbeeld door de situatie in kaart te brengen (een inventarisatie) en samen met deskundige organisaties zorg te dragen voor een verbetering van de positie van vrouwen in het eigen bedrijf en in de gemeente. Het minste wat de gemeente kan (en zou moeten) doen is voor haar eigen bedrijf zorg dragen voor een goed emancipatiebeleid. Dat moet wel een beleid zijn dat na 1995 is bijgesteld. Want gemeenten werken met een beleidscyclus van vier jaar en oudere nota's vragen om bijstelling naar nieuwe kennis. Ook dat geeft aan dat het een prioriteit is en blijft bij de gemeente.	ja/nee	2
6	Wordt er bij het personeelsbeleid van uw gemeente uitdrukkelijk zorg gedragen voor de samenstelling van het personeel opdat die een evenredige afspiegeling is van de lokale samenleving?	Vanuit het oogpunt van diversiteit in onze samenleving, kwa samenstelling van de bevolking, is personeelsbeleid belangrijk. In sollicitatieprocedures moet hiervoor aandacht zijn. Maar ook in opleiding en begeleiding kan daar aandacht aan besteed worden. De gemeente dient te weten wat de samenstelling van het personeel is. Vaak schort het daar aan.	ja/nee	2

7	<p>Krijgen de volgende drie groepen in ieder geval categoriale bijzondere bijstand van de gemeente:</p> <p>a) langdurige minima, b) minima met kinderen en c) ouderen met een minimum inkomen?</p>	<p>Het geven van bijzondere bijstand kan op verschillende manieren. Voor een aantal categorieën kan gesteld worden dat ze allemaal in dezelfde bijzondere omstandigheden verkeren. Daarom is geen individuele toetsing nodig voor juist die groepen die het nodig hebben. Dit zijn minima die al langer dan drie jaar van een minimum inkomen moeten rondkomen, minima met kinderen en ouderen met een minimum inkomen.</p>	ja/nee	2
8	<p>De gemeente maakt het aanvragen van kwijtschelding van gemeentelijke lasten eenvoudiger door</p> <p>a) bijstandsgerechtigden ambtshalve kwijtschelding te verlenen en b) meerjarige kwijtschelding te verlenen (met inkomenstoets).</p>	<p>De gemeentelijke lasten (zoals onroerend-zaakbelasting, afvalstoffenheffing/reinigingsrecht en rioolrecht) kunnen een enorme last zijn voor mensen met een laag inkomen. Daarom is er een kwijtscheldingsbeleid ontwikkeld. Gemeenten mogen zelf normen stellen voor kwijtschelding. Daarvoor moet eerst een vermogenstoets worden uitgevoerd: heeft de betrokkene voldoende betalingscapaciteit. Daarom kan een gemeente, op basis van de gegevens die de gemeente al heeft, berekenen welke mensen in ieder geval voor kwijtschelding in aanmerking komen. Deze personen krijgen dan bv. geen heffing of belasting of krijgen informatie waaruit blijkt dat ze de heffing of belasting niet hoeven te betalen. Dit heet 'ambtshalve kwijtschelding'.</p>	ja/nee	2
9	<p>De gemeente staat toe dat drie groepen wat kunnen bijverdienen, bovenop hun bijstand. Het gaat om</p> <p>a) gedeeltelijk arbeidsgeschikten, b) langdurig werklozen en c) alleenstaande ouders met (alleen) kinderen van vijf jaar of ouder.</p>	<p>Deze zogenaamde 'vrijlatingsregeling' is belangrijk omdat de genoemde groepen bij een klein baantje niet direct de inkomsten hoeven af te trekken van hun bijstand. Dat is van groot belang om groepen die qua inkomen het moeilijk hebben toch wat meer ruimte te geven terwijl ze tegelijk de kans krijgen/houden om economische activiteiten in de samenleving te ontwikkelen. De gemeente scoort hier als alle drie de categorieën tot de vrijlatingsregeling worden toegelaten.</p>	ja/nee	2
10	<p>De gemeente bewaakt de kwaliteit van het minimabeleid door de volgende drie maatregelen:</p> <p>a) overleg met een klantenraad, b) een minima-effect-rapportage en c) nieuwe technieken zoals bestandskoppeling of een scan.</p>	<p>De gemeente kan wel zeggen dat ze alle minima probeert te bereiken, maar hoe doet ze dat? En worden de resultaten ook gemeten? Om een beeld te krijgen van de problematiek is op z'n minst structureel overleg noodzakelijk met o.a. vertegenwoordigers van bijstandsgerechtigden. Tegelijkertijd moet de gemeente ook weten hoe groot de groep nu werkelijk is en wat de invloed is van het gevoerde beleid. Een methode hiervoor is de minima-effectrapportage van het NIBUD, maar er zijn natuurlijk ook andere methoden. Ook zal er naar innovatieve manieren gezocht moeten worden om mensen echt te bereiken. Bijvoorbeeld door het koppelen van bestanden of door het persoonlijk bezoeken van mensen met een minimuminkomen. Pas als een gemeente dit hele pakket uitvoert waarden we dit met een score.</p>	ja/nee	2
11	<p>Maakt de gemeente gebruik van lokaal beschikbare gegevens om het beleid t.a.v. de 'armoedeval' te bepalen?</p>	<p>De 'armoedeval' is een ingewikkeld probleem. Mensen die in een uitkeringssituatie zitten kunnen allerlei ondersteuning krijgen, zoals kwijtschelding, steun voor onderwijsvoorzieningen en bijzondere bijstand. Maar als de betrokkene een baan krijgt en net uit de bijstand weg kan komen, dan valt deze ondersteuning vaak weg, met als gevolg dat het netto inkomen lager is. Je verdient dus minder met een betaalde baan als in de uitkering. Dit heet de armoedeval. Er zijn veel mogelijkheden om die 'armoedeval' aan te pakken. Bv. door het</p>	ja/nee	2

		treffen van een overgangsregeling voor mensen die langdurig een uitkering ontvingen waardoor ze gedurende een periode een deel van) hun rechten behouden. Gemeenten dienen dat goed te inventariseren, want er is geen eenduidig verhaal te maken voor heel Nederland. Alle gemeenten hebben immers specifieke regelingen. Daarom moet de gemeente werkelijk berekenen om hoeveel mensen het gaat en wat het meest effectieve beleid t.a.v. de armoedeval is.		
12	De gemeente vergoedt schoolkosten voor scholieren in het voortgezet onderwijs als het gezin op het sociaal minimum zit	De overheid moet zorgen dat kinderen en jongeren vrijheid in schoolkeuze (type, plaats etc.) hebben en dat de kosten die deze keuze met zich mee brengt, niet ten laste komen van het veel te krappe gezinsbudget van mensen die een laag inkomen hebben.	ja/nee	2
13	Hanteert de gemeente voor álle beleids-terreinen een integraal gehandicapten-beleid?	Dit komt tot uitdrukking in o.a. een aparte paragraaf bij alle grote beleidsdocumenten waarin aandacht aan de gevolgen en mogelijkheden voor gehandicapten wordt besteed. De wet geeft aan dat de reikwijdte van cliëntenparticipatie het integraal gemeentelijk gehandicaptenbeleid dient te zijn. Dat is niet zo makkelijk. Het gehandicaptenbeleid is breed, en zou ook chronisch zieken moeten betrekken en de relatie met ouderenzorg moeten leggen. Het is nodig om op ieder terrein waarop de gemeente actief is expliciet aandacht te vragen voor de behoeften en mogelijkheden van verschillende groepen van mensen met beperkingen. De gehandicaptenraad stelt dat dit zou kunnen door bij iedere beleidsnotitie een paragraaf op te nemen met de vraag "Wat zijn de effecten van bepaalde beleidsbeslissingen op mensen met een handicap of chronische aandoening?" Daarbij zou het goed zijn als iemand aangesteld wordt om ervoor te zorgen dat dit samenhangend beleid ook tot stand komt.	ja/nee	2
14	Heeft de gemeente een volkshuisvestingsplan?	Een volkshuisvestingsplan is een breed opgezet plan, gebaseerd op een analyse van de woningbehoefte. De gemeente analyseert allerlei ontwikkelingen (demografische, sociaal en economisch) om in te kunnen spelen op voorzieningen, werkgelegenheid, verkeer en vervoer, aspecten van milieu en ruimtelijke ordening en de samenstelling van buurten.	ja/nee	1
15	Neemt dit plan de belangen van de bewoners als uitgangspunt?	Dit moet blijken uit een inventarisatie van belangen maar ook uit het betrekken van bewoners of organisaties bij het opstellen van het plan? De belangen van de bevolking laten zich niet zomaar presenteren. Dat vraagt een onderzoek naar de samenstelling van de bevolking en de wensen van de verschillende groepen. Ook vergt het een gedegen blik in de toekomst, want volkshuisvesting betekent vooruitzien. Hoe is de bevolking over 20 jaar samengesteld en is wat we nu bouwen dan nog wel zo nuttig of wenselijk?	ja/nee	2
16	Hanteert de gemeente normen om het voorzieningenniveau in wijken of dorpskernen op peil te houden?	Met normen worden 'meetpunten' bedoeld, zoals de afstand van basisvoorzieningen tot de woningen en de spreiding van de basisvoorzieningen. Is het beleid erop gericht dat iedereen kan beschikken over basis voorzieningen? Bijvoorbeeld door het stimuleren van kleine winkelcentra in de diver-	ja/nee	2

		se wijken en wijkposten voor sociaal werk en gezondheidszorg? Is er bijvoorbeeld in een straal van 500 meter van elke woning een basissupermarkt Voor iedereen is het belangrijk dat er voorzieningen zijn in de buurt zoals een arts, een winkel met groenten, kruidenierswaren, vlees en brood en een postkantoor.		
Maximumscore				30

WATER

Water is een belangrijk thema in de 21ste eeuw. Wereldwijd is er een gebrek aan zuiver drinkwater en een probleem met verdroging. Zelfs het Noord Hollandse Waterland wordt genoemd als een belangrijk verdrogings- probleemgebied. Verder doen er zich problemen voor bij de zuivering van afvalwater als gevolg van het lozen van chemicaliën in de rivieren. De essentie van veranderingen in watersystemen is voor een belangrijk deel gelegen in de kwantiteits- en kwaliteitsproblemen rondom grond- en oppervlakte water. De beschikbaarheid van water wordt steeds minder vanzelfsprekend en hangt vooral af van (her)gebruik en beheer van de voorraad. Daarom is het van belang dat gemeenten, waterschappen en provincies, maar ook het bedrijfsleven, de agrarische sector en de consument, het water op een duurzame manier beheren. Dit komt er op neer uitvoeringsplannen op te stellen voor aanpassing van beheer in het gebruik; met andere woorden water te sparen als het kan, er zuinig mee om te gaan en prioriteiten te stellen (zuiver drinkwater) bij het gebruik ervan. De lijst 'water' is nagenoeg hetzelfde gebleven en benadrukt het waterbeheer en het creëren van een groter draagvlak voor watermanagement

Vragenlijst water				
Nr.	Vraag	Toelichting		Score
1	Beschikt uw gemeente, zelf of in regionaal verband, over een waterplan?	Duurzaam waterbeheer brengt alle aspecten van het watergebruik- en beheer samen in één 'Waterplan'. Ook uw gemeente zal moeten aangeven hoe 'water' een rol speelt in al haar beleidsvelden en daarvoor is een 'waterplan' een goed instrument: in sommige gebieden staat het grondwater centraal, in andere gebieden het oppervlaktewater. De ene gemeente heeft een rivier op haar grondgebied, de andere wordt doorsneden door een beek, de volgende kent een aantal vennetjes of duinplasjes.	ja/nee	3
2	Indien er een waterplan is, zijn bij het samenstellen daarvan maatschappelijke organisaties, bedrijfsleven en andere instellingen betrokken?	Een waterplan gaat de gehele gemeente aan. Het is dan ook logisch dat bij het opstellen van het waterplan veel organisaties en instellingen betrokken zijn.	ja/nee	2
3	Is gescheiden riolering uitgangspunt bij grootschalige renovatieprojecten in de gemeente?	Daartoe dient de gemeente een inventarisatie te hebben van delen van de gemeente die van het vuilwater-riool zijn af te koppelen. Als het eens flink regent in een gebied waar sprake is van een gemengd stelsel, dus waar afval- en regenwater door hetzelfde riool worden afgevoerd kan je problemen verwachten. Dan loopt het systeem over en drijft de troep in het water. Ook de rioolwaterzuivering wordt zwaar belast met grote hoeveelheden water. Beter is om het stelsel te scheiden. Regenwater wordt apart afgevoerd naar het oppervlaktewater en het huishoudelijk afvalwater komt direct bij de zuivering terecht. Omdat de regen zelf vervuild is met allerlei chemicaliën, terwijl ook de straat vies is, wordt in een verbeterd gescheiden systeem de eerste regen die valt afgevoerd naar de rioolwaterzuivering. Regent het even door dan komt de rest, via een overloop, in het oppervlaktewater terecht. Het huishoudelijk afvalwater gaat rechtstreeks naar de rioolzuivering. We spreken bij een dergelijk systeem van 'afkoppeling'. Het 'echte' rioolwater wordt afgekoppeld van het regenwater. Niet al het regenwater kan overigens worden afgekoppeld. In drukke straten is het water	ja/nee	3

		te vies. Tussen 25 en 50% kan worden afgekoppeld. De gemeente moet daarom een inventarisatie maken van de delen van die gemeente die afgekoppeld kunnen worden. Die gegevens zetten ze in een 'afkoppelingskansenkaart'.		
4	Experimenteert de gemeente met andere vormen van verwerking van overtollig regenwater en/of rioolwater, zoals infiltratiebekkens?	De experts van de riolering spreken hier over onder andere 'geïntegreerde rioolstelsels'. De bedoeling is dat zo min mogelijk regenwater (en ander 'schoon' afvalwater) geloosd wordt in de rioolzuivering of direct op het oppervlaktewater. Het is mogelijk om aparte rioleringssystemen aan te leggen die naar biesen- of rietvelden gaan. Het riool voert het regenwater dan af naar een lange bochtige sloot. Het water stroomt er langzaam door heen. Planten nemen de voedingsstoffen op (biologische reiniging) en als de sloot op een meer uit komt is het water helder en relatief schoon. Door dit soort experimenten is het mogelijk om steeds meer water 'vast' te houden. Dat kan verdroging voorkomen doordat ook in een droge en warme zomer de gemeente over voldoende schoon oppervlakte- en grondwater beschikt. Dat is belangrijk omdat op veel plaatsen grondwaterstand snel dalende is (uitdroging creëert bijvoorbeeld problemen voor de bossen). Veel gemeenten en waterschappen moeten in de zomer vuil boezemwater (afkomstig van de Rijn) hun gebied in laten om verdroging te voorkomen. Dat is slecht voor de waterkwaliteit. Door regenwater vast te houden en te reinigen kan de waterkwaliteit binnen en buiten de gemeente verbeteren. Daarnaast vermindert het de druk op de rioolwaterzuivering aanzienlijk.	ja/nee	1
5	Heeft uw gemeente, bij de aanleg van stoepen, wegen en parkeerplaatsen, een beleid gericht op het zoveel mogelijk 'open' houden van de bodem zodat regenwater kan infiltreren?	Regenwater stroomt naar het riool als het door de bodem niet kan worden opgenomen. Sommige wijken lijken wel totaal verhard te zijn. De huizen hebben nauwelijks een tuin (en soms is die dan ook nog betegeld), de stoepen zijn breed en de straten geasfalteerd. Het regenwater kan maar één kant op... het riool in. Dat kan anders. Bijvoorbeeld door stoepen wat minder breed te maken en openbaar groen te stimuleren. Door parkeerplaatsen in te richten met half open stenen die daardoor water doorlaten naar de ondergrond. Op parkeerplaatsen worden steeds vaker stenen gebruikt die ruimte open laten voor vegetatie. Of door straten niet volledig te asfalteren of daarvoor het open, waterdoorlaatbare asfalt te gebruiken. Het verminderen van 'verhard' oppervlak is ook goed voor het klimaat, zeker in de grote steden. Want een stukje groen koelt lekker af in de zomer of biedt beschutting in de winter. We vragen hier of het beleid 'zoveel mogelijk' gericht is op het open houden van de bodem. De gemeente moet dan laten zien dat ze steeds eerst kiest voor het open houden van de bodem: dus waar het even kan een water en planten doorlatende bedekking van parkeerplaatsen, smallere stoepen, brede groenstroken.	ja/nee	2
6	Is het beleid in uw gemeente om in nieuwbouwwijken of bij grootschalige renovatie van wijken, het regenwater zoveel mogelijk via de oppervlakte naar sloot of veld af te voeren?	We hebben lange tijd het regenwater snel onder de grond willen stoppen. Ook met 'gescheiden' riolering gebeurt dat. Maar water kan ook via de oppervlakte, langs lagere delen en kanaaltjes aflopen richting sloot of een landje of veld. Bij een forse regenbui stroomt een kleine beek door de wijk, het	ja/nee	1

		landje komt even onder water te staan. Dat water zakt snel weg. Dat soort landjes worden ook wel 'wadi's' genoemd. In Arabische en Aziatische landen zijn dat de geïrrigeerde landen rond het dorp die tijdelijk onder water worden gezet. Het voordeel van een 'wadi' is dat het beheer goedkoop is, het water goed afgevoerd wordt naar het grondwater, de natuur in de wijk de ruimte krijgt en dat er minder grond voor omgezet hoeft te worden (geen buizen onder de grond). Plaatsen met veel verkeer (olie-afval) moeten niet aangesloten worden op zo'n open systeem. Ook hier vragen we of de gemeente 'zoveel mogelijk' regenwater naar sloot of veld af voert omdat hiervoor geen eenduidig recept bestaat. Het is belangrijk bij een positief antwoord door te vragen naar de manier waarop de gemeente hier dan zorg voor draagt. Zo zal deze afweging op z'n minst gemaakt moeten worden voordat de wijk op het tekenpapier terecht komt. Deze afweging hoort dus in het pakket van eisen die de gemeente aan nieuwbouw en renovatie stelt waarmee een architect aan de gang kan gaan.		
7	Stimuleert de gemeente het gebruik van regenwater of grijs water?	De gemeente kan het gebruik van regentonnen stimuleren, bijvoorbeeld door voorlichting en het geven van een subsidie op de aanschaf van een regenton. Veel gemeenten doen dat, net als met compostvaten. Ook het gebruik van het relatief schone afvalwater (van de wasmachine bv.) kan gestimuleerd worden. Dit vrij schone water heet 'grijs' water. Je kunt er altijd nog de toilet mee doorspoelen. Het is goed als een gemeente daarmee experimenteert. De discussie over dit grijze water is nu volop gaande. In zo'n discussie zijn praktijkvoorbeelden altijd welkom.	ja/nee	2
8	Koppelt de gemeente de rioolheffing aan de rekening van het drinkwatergebruik voor huishoudens (smal waterspoor)?	Het 'rioolrecht' wordt door elke gemeente zelf vastgesteld. Er zijn gemeenten die géén rioolrecht heffen. Water wordt veelal als 'basisvoorziening' gezien en de kosten voor de levering en zuivering zijn vaak nog een 'heikel' thema. Toch zijn er meer dan 75 gemeenten in Nederland die het rioolrecht (mede) afhankelijk hebben gemaakt van de hoeveelheid water dat in een huishouden gebruikt wordt. De bedoeling is dus om de consumenten te laten betalen voor wat ze feitelijk gebruiken. Het effect hiervan kan zijn dat de consument, gestimuleerd door het financiële voordeel, water gaat besparen, bijvoorbeeld door het aanschaffen van een waterbesparende douchekop of het minder sproeien van de tuin. Deze koppeling wordt ook wel het 'smal waterspoor' genoemd. Met het 'smal waterspoor' is een bezuiniging van 5% op het watergebruik te halen. Als naast de kosten voor de riolering ook de zuiveringlasten aan de rekening worden gekoppeld dan kan de besparing nog verder toenemen (tot 20%). Voordat dit 'brede waterspoor' ingevoerd wordt moeten allerlei juridische belemmeringen worden weggenomen. We vragen hier of de gemeente het 'smal waterspoor' heeft ingevoerd.	ja/nee	3
9	Voert de gemeente een actief voorlichtingsbeleid naar de bevolking op het gebied van waterbesparing?	Van de 118 liter water die de gemiddelde Nederlander per dag door de kraan laat stromen wordt slechts 10% gebruikt als drinkwater of om mee te koken. De rest is voor de was, afwas, het	ja/nee	2

		<p>doorspoelen van het toilet of het sproeien van de tuin. Iedere Nederlander kan daar dus wat aan doen. Door zelf een waterbesparende douchekop aan te schaffen, door het toilet aan te passen, te sproeien na zonsondergang en slechts één keer per week of door een regenton aan te schaffen. Veel gemeenten vinden dat de voorlichting hierover een taak is van het waterleidingbedrijf. Met een 'actief voorlichtingsbeleid' bedoelen we dat de gemeente aan nieuwe bewoners op z'n minst een folder over waterbesparing moet geven en één keer per jaar in de lokale pers of via de informatie over gemeentelijke belastingen of op andere wijze de bevolking probeert te bereiken met tips en informatie over waterbesparing.</p>		
10	<p>Wordt in het Gemeentelijk Rioleringsplan expliciet aandacht besteed aan besparing van het watergebruik bij huishoudens en bedrijven?</p>	<p>Water besparen is de meest effectieve maatregel om te zorgen dat milieuvervuiling en verspilling wordt tegen gegaan. Vaak is een rioleringsplan een technisch rapport waarin de capaciteit van het riool en de onderhoudsplanning wordt verwerkt. Er zit weinig 'beleid' in. Dat is jammer, want preventie van vervuiling hoort ook bij het plan. De aandacht voor waterbesparing moet zich vertalen in, op z'n minst, een besparingsplan gericht op consumenten en bedrijven.</p>	ja/nee	2
11	<p>Is de vervuiling door het riool met 50% teruggebracht t.o.v. de vervuiling in 1985?</p>	<p>De nationale overheid bepaalde dat de vervuiling door riolering in 1995 met 50% teruggebracht moest worden (ten opzichte van vervuiling van 1985). Dit wordt de 'basisinspanning' genoemd. Dat doel haalde slechts 8% van de gemeenten in 1998. Een belangrijke oorzaak van het niet halen van deze 'basisinspanning' is dat de zogenaamde 'overstorten' van de riolering onvoldoende aandacht krijgen. De termijn voor het halen van de 'basisinspanning' is nu met 10 jaar verlengd! Vóór 2005 moeten alle gemeenten ervoor zorgen de vervuiling door de riolering met de helft terug te brengen. Veel gemeenten antwoorden toen ze deze vraag kregen dat ze geen beeld hebben van de vervuiling in 1985. Dat is dan jammer want dan tasten ze in het duister. Natuurlijk kunnen ze dat wel berekenen, bv. op basis van het aantal inwoners en bedrijven en het aantal overstorten en de maatregelen die toen genomen werden. Maar die berekening kost geld...</p>	ja/nee	2
12	<p>Weet de gemeente wat de kwaliteit van het oppervlaktewater binnen haar grenzen is, ook op plaatsen waar overstorten zijn?</p>	<p>De gemeente moet weten hoe de waterkwaliteit zich ontwikkelt, zeker op plaatsen waar de riolering bij zware regenval overstroomt (overstort). Vaak doet het waterschap de kwaliteitscontrole. Het is belangrijk dat de gemeente met het waterschap samenwerkt en inzicht heeft in deze ontwikkelingen</p>	ja/nee	2
13	<p>Wordt bij onderhoud en inrichting van het openbaar water (sloten en plassen) uitgegaan van een natuurlijke inrichting?</p>	<p>'Vroeger' werd een sloot door een woonwijk keurig afgewerkt met een stijl wandje, vaak met een rij paaltjes of andere nette beschoeiing. Een schuin aflopend grasveldje vervolmaakte de saaie watergang. Inzichten daarover zijn sterk veranderd. De beschoeiing verdwijnt en wordt vervangen door geleidelijk aflopende hellingen, mogelijkheden voor dieren om makkelijk in en uit het water te komen (salamanders, padden), riet en andere oeverplanten die een geleidelijke overgang van water naar oever mogelijk maken. In het geval van</p>	ja/nee	2

		grachten (met dus per definitie hoge kades) kan een waterbeheerder werken met drijftillen om een natuurlijke oever te simuleren. We willen dat dit beleid 'uitgangspunt' van beleid is. Dat betekent dat natuurlijke inrichting en biodiversiteit altijd het startpunt is bij de inrichting van watergangen en dat een inrichting die hierbij niet aan sluit slechts vanwege een aanwijsbare noodzaak wordt toegeestaan.		
14	Geeft de gemeente voorlichting aan bedrijven op het gebied van waterbesparing?	Bedrijven gebruiken veel water. De horeca, metaalbedrijven, land- en veeteeltbedrijven zijn door goede voorbeelden van. Vaak gaat het om vele duizenden liters per dag. Dan telt besparing echt! Maar er zijn niet veel gemeenten die hiervoor aandacht lijken te hebben. Misschien hoort uw gemeente bij de uitzonderingen? De Milieudienst Amsterdam wijst bedrijven door, met behulp van een kleine checklist. De waterleidingbedrijven zorgen voor een gratis 'scan' van een bedrijf dat veel water gebruikt.	ja/nee	3
15	Wijdt uw gemeente, vanaf 2002, voor elk plan van enige schaal, een aparte paragraaf aan de verschillende aspecten van waterbeheer?	Bestemmingsplan, streekplan, ontwikkelplan bedrijventerreinen, renovatieplan, tracéplan zijn voorbeelden van bredere plannen waarvoor een waterparagraaf noodzakelijk is. Indien uw gemeente in deze periode geen planvorming opstartte, kunt u dan stellen dat in elk komend plan een dergelijke paragraaf wordt opgenomen	Ja/nee	3
16	Kunt u stellen dat bij het schrijven van deze waterparagrafen steeds de waterbeherende instanties in een vroeg stadium worden betrokken?	De ervaring leert dat veel plannen eigenlijk al geschreven zijn en dat uiteindelijk ook een waterparagraaf toegevoegd kan worden die slechts de gevolgen van de ingreep beschrijft en aangeeft dat er geen grote schade aan de waterhuishouding te verwachten is. Echter, bij het tijdig betrekken van waterschappen, hoogheemraadschappen en zuiveringsschappen is het mogelijk om concreet 'winst' te maken. Dus extra water vast te houden, kwaliteit te verbeteren, gebruik effectiever te maken.	Ja/nee	3
17	Ontwerpt uw gemeente de plannen uitgaande van de toekomstige te verwachten neerslagintensiteit en mogelijkheden van waterafvoer?	De verwachting is dat de neerslag met tientallen procenten in kwantiteit zal toenemen. Maar sterker van invloed zal nog de variabiliteit zijn. Lange droge perioden afgewisseld door intensieve regenbuien. Uitdroging en overstroming wisselen elkaar af. Wordt die problematiek in de planvorming meegenomen, hetgeen tot uiting moet komen in verwerking van getalsmatige modellen (kansberekening op droogte en stortbuien) die verwerkings- en buffercapaciteit kunnen voorspellen.	Ja/nee	3
18	Wordt in uw gemeente bij het waterbeheer uitgegaan van de trits 'vasthouden, bergen, afvoeren'?	Het waterbeheer, volgend op de adviezen van de commissie waterbeheer 21ste eeuw, gaat uit van deze trits. 'Vasthouden' en 'bergen' is soms moeilijk, zeker in diepere polders of sterk verstedelijkt gebied. Toch zijn er dan nog goede mogelijkheden, zoals het creëren van ruimte. Dus niet overal kan deze trits letterlijk worden toegepast, maar dan willen we wel weten dat 'vasthouden, bergen en afvoeren' uitgangspunt is waarvan beargumenteerd afgeweken kan worden.	Ja/nee	2
19	Wordt in uw gemeentelijk rioleringsplan uitgegaan van de trits 'preventie, scheiden, zuiveren'?	Het is natuurlijk beter om weinig afvalwater te hebben. In de eerste vragenlijst worden hier ook vragen over gesteld. Maar dit is een duidelijk beleidsmatige vraag. Wat is het uitgangspunt van het rio-	Ja/nee	2

		leringsplan? Voor een positief antwoord zal de trits 'preventie, scheiden' en 'zuiveren' heel duidelijk aangegeven moeten worden.		
20	Ontziet uw gemeente gebieden voor regionale seizoensberging van water?	Niet alle gemeenten kunnen hier positief op scoren. We houden de winst dan ook laag (1 punt) maar de vraag is wel relevant. De variatie in neerslag zal de komende decennia enorm toenemen. Dat betekent dat uw gemeente zal moeten werken aan een buffer. In de winter komt meer neerslag, in de zomer minder. Om te voorkomen dat gebiedsvreemd water moet worden ingebracht zal seizoensopslag (in de winter) belangrijk zijn. Dat is een lastig onderwerp, want je wil ook ruimte om water te bergen bij noodsituaties. De gemeente kan dan niet altijd garanderen de kelders droog te houden. Kiezen voor seizoensopslag is de beste keuze. Dat kan ook in diepere polders, bijv. door variatie van waterpeilen. (dus nattere akkers in de winter).	Ja/nee	2
21	Worden 'verharde oppervlakten' in uw gemeente gecompenseerd met mogelijkheden voor extra wateropvang?	Een uitwerking van 'ruimte voor water' is dat bij de bouw van een verhard oppervlak (dat kan een wijk, weg, kassencomplex of iets anders zijn) compensatie plaats vindt in de vorm van wateropslag. Het verharde oppervlak zal door bij zware buien kunnen leiden tot een versnelde toevoer van water op één plek. De gemeente kan, op basis van voorspelling op de langere termijn, berekenen om hoeveel water het gaat. Die hoeveelheid moet binnen het gebied opgevangen worden, zoals in extra investeringen in open water of een glooiend talud van sloten. Deze compensatie wordt primair binnen het plangebied en pas secundair buiten dat plangebied gezocht (hetgeen best gemeentegrenzen kan (en vaak moet) overstijgen omdat een plangebied bv een stroomgebied is.	Ja/nee	2
22	Zet uw gemeente zich actief in voor het totstandkomen van de waterkansenkaart?	De waterkansenkaart is een kaart op hoofdlijnen, die aangeeft waar de kansen liggen voor een wenselijke ruimtelijke ontwikkeling, gezien vanuit het waterbeheer. Om deze kaart te kunnen maken, leveren deskundigen van gemeenten en waterschap eerst hun input in de vorm van ideeën, uitgangspunten en randvoorwaarden. Daarna wordt door middel van overleg, analyse en synthese een gezamenlijke kaart gemaakt. Een waterkansenkaart overstijgt bijna altijd het gemeentelijk gebied, maar dat betekent nog niet dat de gemeente er geen verantwoordelijkheid voor draagt. In veel delen van Nederland stagneert de totstandkoming van dergelijke kaarten, o.a. omdat het bestuurlijk overleg moeizaam gaat. Uw gemeente kan zich inzetten voor het uitvoeren cq vlottrekken van een dergelijk proces. Of uw gemeente zich daar expliciet voor inzet is onze vraag!	Ja/nee	3
Maximumscore				50

